

Юрій Винничук Легенди Львова

БУЛО НЕ БУЛО

ПРО МАЛЕНЬКУ ЖНИЦЮ ТА СЕРПНЕВУ НІЧ

Колись село Голоско не було з багатих. Сама природа подбала, щоб людям жилося без меду – густі ліси і кам'яністі пагорби не дозволяли розкинутися колосистим нивам, а тому одразу за селом жовтіли великі клаптики поля, які визволили з каміння. Таких клаптиків було багато, а до найвіддаленіших треба було йти навіть годину.

Один такий наділ мала і бідна вдова, що жила під лісом з малою дочкою. Жінка важко працювала в наймах, а дівчинка поралася в городі та доглядала курей, качок. Надійшла пора, коли треба вже збіжжя збирати. На щастя вродило так буйно, як ніколи. Усе село тішилося з того. Тільки бідній вдові було не до втіхи, бо зненацька розхворілася і мусіла злягти.

– Що ж воно буде з нашим збіжжям? – журилася вдова, дивлячись, як усі в селі радісно збирають врожай і возять до дворів пишні снопи.

– Не бідкайтесь, мамо, – озвалася раптом мала. – Я й сама впораюся.

– Та куди ж тобі такий малій? Ти й серпа ніколи не тримала в руках.

– А от і тримала. Я ж серпом кропиву жала для курей!

– Ет, зрівняла... Скільки там тої кропиви. Ох-ох-ох... Може, хтось із сусідів змилосердиться, то допоможе. Але мусять наперед на своєму полі закінчити, а потім ще й змолотити, бо погода непевна. Нині парить, а завтра, дивися, і злива хлюпне. Тим часом зерно й висипеться...

– А от я спробую, яка з мене жниця – сказала дівчинка і, взявши серпа та збанок молока з хлібом, подалася в поле.

Зерно вже починало осипатися. Ще день-два і пізно буде жати.

– Не піду звідси, доки всього не вижну, – пообіцяла собі дівчинка і взялася до роботи.

Але малі ручки не звикли до тяжкої праці, а худенька спинка скоро заболіла. Дівчинка час від часу випростовувалася, щоб перепочити. Ось уже й сонце закотилося і почало сутеніти. Уже ані душі в полі не видно. Одна дівчинка – жне, а до кінця ще дуже далеко. Руки втомилися так, що вона й не чує їх, мов задеревіли, а ноги не слухають, підкошуються під нею, і не раз поколола голі колінця об гостру стерню.

– Ніхто мені не допоможе, – заплакала вона. – Хіба темная нічка.

А тут саме повз неї проходила Серпнева Ніч – висока темноволоса пані в розкішній синій, мов нічне небо, сукні.

– О, то ти і вночі працюєш? – здивувалася вона. – Багато чого я бачила на цьому світі. Бачила, як уночі гуляють чи крадуть, але щоб ниву жали – такого я не бачила. Та ще хто жне – отаке мацьопство?

– А що ж я мала робити, коли матуся захворіла, а колос вже осипається?

– Ну-ну, не журися. Як я вже коло тебе, то поможу.

З тими словами Серпнева Ніч взяла серпа і жваво пустилася до праці, що не встигло ще й на світ благословитися, а вже хліб весь лежав у снопах та скиртах.

– Ну, от і все, – сказала Серпнева Ніч. – А мені пора. Зараз сонце зійде.

– Ой, пані, як я вам дякую! Візьміть хоч на пам'ять оці колоски. Серпнева Ніч узяла

жмут буйного колосся, підкинула його вгору і обсіпала ними свою сукню. І коли вона відходила, дівчинка побачила, як колоски замиготіли золотими лелітками.

З тієї саме пори Серпнева Ніч над Галичиною виблискує незвичайно яскравим сяйвом зір.

ЯК З'ЯВИЛОСЬ УРОЧИЩЕ ПАПОРОТЬ

Колись там, де зараз Кульпарків, знаходилося урочище Папороть. Тут було два джерела, з яких брала свій початок річка Сорока, яка впадає в Полтву. А жив тут на хутірці смолокур зі своєю жінкою.

Одного разу увечері хтось постукав до них у двері. Господар відчинив і побачив дідуса, який шукав нічлігу.

Старого пустили до хати, нагодували чим Бог послав і спати поклали. А вранці прокинулися господарі в замку, що аж тріщав від усілякого багатства. А дідуса і слід пропав.

Зажили вони тоді, як справжні князі. Та минув рік, і такого самого вечора хтось постукав до замкових воріт. Сторож протер заспані очі й, ліниво позіхаючи, гукнув:

– Хто там?

– Старий подорожній просить нічлігу.

– Зараз, – буркнув сторож, – піду спитаю дідича. Поплуганився він до покоїв, де господарі якраз мостилися спати.

– Пане! Агов пане?

– А що таке?

– Там якийсь старигань просить нічлігу!

– Жени його до дідьчої матері! То не заїзд, а замок!... Хоча, можеш йому дати що там після вечері лишилося.

– Сторож узяв у банячок недоїдки, виніс до брами і, прочинивши віконце,

– Пани сказали, аби ви йшли собі де-інде. А тут маєте трохи перекусити.

Наставте шапку.

Старий скинув шапку, сторож влив йому якоїсь бовтанки і затріснув віконце.

Подорожній похитав сумною головою, щось шепнув над шапкою і вихлюпнув недоїдки на ворота. І тої ж миті розкішний замок зі всіма мешканцями заповся з гуркотом у підземні провалля. Пустище незабаром густо заросло папороттю і, дивлячись на нього, ніхто б і не здогадався, що тут височів колись замок.

ЯК ЖІНКИ ЛЬВІВ РЯТУВАЛИ

Коли татари в 1283 році пробували захопити Львів, то хан Телебуга захотів дізнатися, як довго зможуть оточені протриматися. А простояв він під містом два тижні і вже собі думав, що львів'яни мусять від голоду вимирати.

Виряджено було татарських послів і вони стали гукати під брамою, щоби пустили їх. І вже, було, хотіли львів'яни відчинити браму, як про теє дізналося жіноцтво й почали вони просити, щоби ще зачекали.

Хутенько розбіглися львівські жінки по хатах і повикочували на вулиці порожні діжки, поставивши їх горі дном. Тоді повимітали з комірок усю крупу й муку, яка там була, й засипали дно хто крупою, хто мукою, а хто зерном так, аби ще й вершок стримів.

– От тепер ми вже готові, – сказали жінки, – пускайте бузувирів. Рушили татарські послі через місто, а тут, куди не глянь, стоять діжки, повні харчів незліченних. Та ще мало того. Повипускали жінки усю пташину й худобину з хлівців на вулиці, що послам довелося палки в руки взяти, бо свині їм проходу не давали, а гусаки розлючено сичали.

Побачили послі таку силу-силенну різної живності і дуже смутними назад вернулися. А хан Телебуга, як вислухав їх, то зараз велів усьому військові збиратися й рушати додому.

ЛЬВІВСЬКА КАТОРГА

Коли львівський бургомістр Мартин Кампіан затіяв у 1615 році будівництво Ратушевої вежі, то звелів виловити геть усіх дармоїдів, волоцюг, п'яниць, картярів та всіх, хто по шинках дні свої губив.

Їх приводили на будівництво, записували поміж робітників і змушували працювати. А треба ж сказати, що серед цієї чесної компанії багацько було діток заможних міщан, котрі в руках, крім ложки, карт і келиха не вміли нічого тримати.

Ото сміху було! Усе місто потішалось над ними. А чимало батьків самі приводили своїх синів і віддавали, як тоді жартували на каторгу.

Саме тому з північного боку Кампіанівської вежі було видовбано на камені зображення корабля, як пам'ятку про той час, коли гультіпак відправили „на галери”.

ЩО ЛЮБОВ СПОЛУЧИТЬ

Цю історію можна було б назвати „Львівські Ромео і Джульєтта”.

У 1594 році з далекого Криту привіз вино італієць Мікеліні. Частину товару замовив для себе український купець. І от у нього вдома побачив італієць юну Пелагію, доньку купця. І з першого погляду закохався. Відтоді уже частенько шукав якогось приводу, аби завітати до них, аж поки й Пелагія не відповіла взаємністю.

Італієць втратив будь-яке бажання вертатись додому. Молоді люди шептали одне одному чутливі слова, а батьки прихильно спостерігали за цим, бо італієць припав їм до вподоби. Проте страшне лихо вже підкрадалось до Львова: чума.

Вона вже не раз збирала своє чорне жниво по всій Європі, та от нарешті і сюди завітала І щодня косила десятки людей.

Даремні були молитви, даремні цілодобові служіння по церквах.

Мор не обминув і купцевої садиби. Пелагія захворіла. За суворим приписом усіх зачумлених виносили за межі міста і залишали в саду, де за ними доглядали монахи.

Та Мікеліні не покинув своєї коханої і не відходив від неї, як умів потішав і вселяв надію на одужання.

Але дівчина була приречена. Мікеліні поховав її на православному цвинтарі церкви Благовіщення. А за дев'ять днів і сам зліг. Видно далось взнаки спілкування з хворою.

Помираючи, прохав Мікеліні поховати його в костелі святого Станіслава, а на їхніх могилах вимурувати однакові нагробки.

Так воно і сталося. На обох могилах поставлено нагробки, на яких вибито по парі сердечок, пов'язаних галузкою лавру. А внизу вірш львівського поста Шимона Шимоновича:

Що любов сполучить,
І смерть не розлучить.

ЛЯПАС, ЩО КОШТУВАВ ЖИТТЯ

Ганнуса Вовчківна була одною з найчарівніших панянок міста Львова наприкінці XVI століття. Багато кавалерів за нею упало, але її увагою користали тільки двоє: Павло Оленик та італієць із Флоренції Урбан Убальдіні. Біда тільки, що панна дарувала свій чарівний усміх обом їм з однаковою теплотою.

Хтозна доки тривало б це упадання за її серцем, якби не весілля Ганни Луцької. Обидва зітхальники були серед запрошених. І от під час танців вони водночас запросили Ганнусю до танцю.

Панна могла б і подумати, перш ніж вчинити те, що вчинила. Але думати їй не хотілося. І вона подала руку смаглявому флорентійцю.

Павло не був ані іспанцем, ані сіцилійцем. Був місцевим українським шляхтичем, але гонор свій цінував високо. І вимірвав смачного ляпаса на обличчі Урбана.

Музики враз перестали грати, а пари спинилися. Ніхто не встиг втрутитися, коли італієць висмикнув кинджал і вдарив Павла в живіт. Хлопець упав непритомний.

Конаючого Павла понесли в будинок його батьків, а Урбан мусив стати перед судом у Ратуші. А суд у ті часи карав за вбивство стратою.

Лавники визнали італійця винним і був би він стратив голову, якби не жіноча облога Ратуші. Молоді панни й поважні матрони так ревно плакали й благали милосердя, що радники завагалися.

Та жіночі ридання мало що помогли б. Несподівано потерпілий і його родина виявили незвичну шляхетність. Павло з ложа смерті послав своє пробачення італійцеві і всю провину брав на себе.

Павло помер, а Убальдіні дістав руку багатой шляхтянки, даючи початок славному у Львові роду патриціїв.

ДИТЯЧИЙ ПОХІД НА ЛЬВІВ

1624 року татари напали на Галичину і взяли великий ясир. Коли вже вони рушили додому, за ними в погоню кинувся коронний гетьман Станіслав з Кінецьполя.

З полоненими тікати важко і ординці, відібравши здоровіших, решту жорстоко вимордували, зоставивши живими тільки дітей.

Сталося це на березі Дністра під Мартиновим. Татари втекли, а діти розбрелися по кущах та по плавнях, у пошуках їжі. Зовсім маленькі плакали коло своїх повбиваних батьків.

Страшну картину побачив гетьман. Вояки й козаки почали шукати й збирати дітей до купи. На селах взяли вози і на кількох десятках возів відправили дітей до Львова.

Той наїзд ясных голівок сполошив усю Ратушу: що з ними робити і як їх годувати?

Довго мудрували радники, аж урешті вирішили виставити дітей на Ринку і роздати бажаючим у сім'ї.

Людей збіглося видимо-невидимо. Ніхто не думав, що бажаючих взяти до себе сиріт виявиться аж стільки. Радникам ледве вдавалося керувати тією стихією. Писарі, втираючи піт, нотували, кому яка дитина попала, аби потім можна було наглядати, чи добре їй ведеться.

Такими були львів'яни, коли горе стукало в їхні брами.

ЗАТОПЛЕНА ЦЕРКВА

Колись на Клепарові стояла невелика церква, оточена липами і яворами. З дзвіниці тричі на день лунали дзвони, скликаючи людей з поблискої околиці.

Але у 1695 році, коли татари напали на Львів, сталося лихо. Саме недільного ранку, як у церкві було багато люду, орда увірвалася всередину.

Татари в'язали молодь, грабували хоругви, образи, церковні шати й скарбницю. Ніщо їх не могло спинити – ні голосне ридання дітей, ні прокльони матерів, ні благання священика.

У той самий час, коли в церкві шаліли розбишаки, зірвався сильний вихор, а за ним жахлива злива. Небо вгорі спалахнуло блискавками. Пролунав несамопитий удар грому і церква разом зі всіма, хто в ній знаходився, почала западатися під землю. Бурхлива клекочуча вода залила підлогу і хутко піднімалася вгору.

Незабаром на місці, де стояла церква, зостався лише каламутний став. Тому то й прозвали його Чорний діл.

З тих пір деколи чути можна було з глибин ставка плачі й глухе биття дзвонів.

Якось у ніч на Івана Купала проходив над ставом парубок і помітив у світлі місяця срібну мотузку, що гойдалася на плесі.

Довго не думаючи, схопив її і почав тягти до себе. В ту ж мить почулося ячання дзвонів і дитячий плач. А з чорних глибин почав випірнати золотий хрест, а за ним золота баня і виблискуючі вікна.

Він уже здогадався, що то церква, яка запалась під землею, і молив Бога, аби лиш подужати її витягти.

Вже перші півні озвалися, а він, обливаючись потом, тягнув за шнур. Довкола поволі розсвітало, і сили покидали хлопця. А не було нікого, щоб допоміг. Тільки усе голосніше чувся плач і молитовний спів.

Коли ж пролунало піяння третіх півнів, мотузка вирвалася йому з рук і церкву ковтнула мутна вода.

Парубок перехрестився на прощання, а, відходячи, чув, як за спиною важко стогнали дзвони і ридали люди.

ВОВЧА ГОРА

Знаходилась вона серед горбів, де зараз початок Зеленої. Колись там були лісові хащі. Жили там сарни, дикі кабани, та й вовки не раз забігали попід саме місто.

Якось двоє хлопців з околиці, що мала назву Темричівський лан, пішли до лісу по гриби. І коли вже вертались назад, натрапили на двох малих вовченят, що лежали в густому мосі і скімлили.

Хлопці взяли їх з собою, сховавши за пазуху, і пішли додому. Вовченята безперервно скавуліли. А з глибини лісу долинали виття вовчиці. Щохвилі воно ставало усе виразнішим. Хлопці щодуху помчали до хат.

Ледве тільки добігли на свої обійстя, як побачили велику вовчицю, котра бігла по їхніх слідах. Цілу ніч вона тинялася довкола їхніх хат і завивала, доки не відігнали її тутешні пси.

Обидва вовченята на коров'ячому молоці росли, мов на дріжджах. А за рік то вже були здорові вовки. Вони стали вірними товаришами своїх господарів і часто супроводжували їх до лісу.

Одного зимового полудня вирушили хлопці по хмиз, а вовки за ними. Коли зійшли вони на пагорб і ступили на те місце, де минулого року знайшли малих вовченят, з хашів несподівано вискочила вовча зграя.

Хлопці похапали з санок сокири і побігли до розлогого дуба на самім версі. Свійські вовки відганяли зграю, а хлопці тим часом видряпалися на дерево.

Вовки тим часом збігалися звідусюди і оточували дерево. Раз-по-раз кидались вони на обох приручених вовків, довкола летіли клапті шерсті і цвиркала кров. Та сили були нерівні, і зграя розшарпала своїх родичів.

Хлопці сиділи на дереві і цокотіли зубами від морозу. Вовча зграя і не думала відступати. Хтозна чим би це скінчилося, якби батьки їхні не зібрали сусідів та не пішли з псами і рогатинами на пошуки хлопців.

Вовки, налякані спалахами смолоскипів, галасом і гавкотом псів, розбіглися.

Хлопці порятувалися, а той пагорб з тих пір назвали Вовчою горою.

У 1648 році її зайняли козаки Хмельницького і звідси наступали на місто. А зараз від того пагорба мало що й лишилося.

ЦИМЕС ПІКІС МАЛАХОВСКІС

Хто зі старих львів'ян не знає, що таке „цимес пікіс"! На будь-яке запитання, чи гарна погода, чи кіно цікаве, чи пироги засмакували, чи дівчина подобалась, відповідь одна – "цимес пікіс". Можна було ще сказати: „люкс", „перша кляса" або „йой, яке то фayne", але „цимес пікіс" звучало ефектніше.

Про походження цього виразу ніхто навіть не сумнівався, що було воно жидівське. Бо „цимес" означав десерт. Натомість таємниче „пікіс" жоден жид, навіть старозавітний, не пояснив би.

А походило те слово ще з XVIII віку, коли маршалок Сейму Станіслав Малаховський заснував парадову сеймову гвардію, озброєну піками, і жиди нарекли її „пікіс Малаховскіс".

Так співпало, що на початку нашого віку бургомістром Львова був доктор Годимир Малаховський. За його урядування ві Львові споруджено новочасні водотяги, котрі постачали містові дуже смачну воду з Добростанів.

Відкриття нового водотягу відбулося дуже урочисто, після чого пан бургомістр випив першу шклянку води. А подаючи наступну послові австрійського парламенту докторові Емільові Бикові, промовив голосно:

– Бича вода!

Доктор Бик випив воду одним духом, прицмокнув і вигукнув:

– Цимес пікіс Малаховскіс!

ПАН ЗОЛОТИЙ, ПАН СРІБНИЙ І ЇХНІЙ СЛУГА МІДНИЙ

На місці стану Собка, що знаходився на Вульці, стояла колись церква. На великі свята зі ставу чулося глухе бомкання дзвонів, а вночі лунав церковний спів.

Одного разу на тому ставку дівчина прала сорочки і коса її опала у воду. Дівчина смикнула головою і раптом відчула, що косу щось тримає.

– Хто там учепився? – скрикнула вона.

– Це ми – дзвони. Вибери когось із пас, – пролунало з глибини.

– Як я маю вибирати?

– Нас трое: пан Золотий, пан Срібний і їхній слуга Мідний.

– Я сама служниця, то й слугу виберу.

Вода заклекотіла, і на поверхню піднявся великий мідний дзвін.

– Неси мене до церкви, – попросив він.

– Але ж як я тебе понесу такого великого?

– Не бійся, неси.

Дівчина обхопила дзвона руками і відчула, що він легкий, мов паперовий. До церкви було недалеко, і шойно вона донесла дзвона до дзвіниці, як він сам піднявся й почепився поруч інших.

– Шкода, що ти золотого дзвона не вибрала, – зітхнув священик. – Але й мідний добрий, бо дуже вже гарний голос має.

Та недовго той дзвін дзвонив. Минуло кілька років, дівчина захворіла й померла. У той день, коли вона помирала, дзвін тихо гудів, а коли душа її покинула тіло, дзвін сам розгойдався і почав гучно бамкати, аж поки з великого жалю не тріснув і не замовк.

ТУР, СИН ЗОЛОТОГО ТУРА

Ми знаємо, що Львів заснований Данилом Галицьким, але вже за кілька століть перед тим тут жили люди, а за давніми переказами існувало городище зі своїм замком. Про цей прадавній замок розповідає легенда.

В часи темні поганські прибув звідкілясь один король у ці краї, зібрав своїх жерців і спитав їхньої ради, де поставити замок. А жерці й порадили ставити його на горі, котра називалася Городище і знаходилась в околицях Брюхович.

– Коли поставиш замок на тій горі, то не візьме його ніяка сила, – запевнювали жерці.

Король послухався і звелів скликати зі всіх околиць майстрів, звести каміння й колоди. Але почали творитися якісь дива: що вони позвозять те все, то за ніч воно пропаде.

Жерці задумались і довго шукали причини, аж поки за допомогою чарів не знайшли вихід:

– Треба знайти дитину, в якій ніколи не було батька, вбити її і кров'ю скропити гору. Отоді вже замок стане і стоятиме віки.

Король послав гінців на всі сторони, аби вони шукали дитину без батька. І от один загін тих гінців, проїжджаючи попри якесь село, помітив дітей, котрі гралися в перегони. Один хлопчина гукнув іншому:

– Ти, байстрюче! Ніколи мене не доженеш!

Вояки під'їхали ближче і розпитали хлопця, з ким він живе та чи є у нього батьки. Хлопець мав лише маму, а батька не знав. Гінці взяли його з собою і поїхали ще до його матері. А та сказала їм, що й сама не знає, як сталося, що вона завагітніла, бо не була заміжньою.

– Ми заберемо твого сина на службу до короля, – сказали гінці і, не зважаючи на материнські сльози, рушили додому.

Вранці наступного дня, вони прибули до Городища. Людей зібралось видимо-невидимо, бо всі хотіли бачити, як будуть кропити кров ю гору. Коли хлопчика підвели до короля, він спитав:

– Чому стільки людей зібралось?

– Аце тому, що ми не могли збудувати замок на горі и треба її скропити кров'ю безбатченка.

– Хто ж вам таке порадив?

– Мої жерці, – відказав король.

– Я хочу поговорити з ними.

Король велів жерцям наблизитись, а хлопець сказав:

– Пане мій, твої жерці – звичайні собі люди і перед їхніми очима зачинено тайни землі.

Вони думають, що вони зрячі, а насправді – сліпі.

– Ти можеш це довести? – спитав король.

– Можу. Нехай вони скажуть, що знаходиться тут під землею?

– Ми не знаєм, – розвели руками жерці.

– Під землею б'є джерело, – сказав хлопчик. – Розкопайте і побачите. Тут же розкопано було землю і на глибині людського зросту відшукали джерело.

– Скажіть тепер, що знаходиться у тім джерелі? – знову спитав хлопчик, але жерці й на це нічого не відповіли. – Тоді я вам скажу. Там, на дні джерела – два казана.

І справді, щойно розпорпали намул, то виявили два казана.

– А що в тих казанах? – спитав хлопчик. Жерці мовчазно похитали головами.

– В казанах сувої полотна.

Казани витягли з намулу і побачили в них сувої полотна.

– Тепер скажіть мені, що загорнуто в цім полотні, – спитав хлопчик у жерців.

– Не знаємо.

– В сувоях лежать два змія. Один білий, а другий червоний. Розгорніть їх. Сувої розгорнули й побачили там двох зміїв, котрі міцно спали. Хлопчик хлюпнув на них водою, змії прокинулись і почали битися. Спочатку перемагав білий, а червоний силою поступався, але ось врешті вони обоє злетіли в небо і там червоний з такою силою вдарив білого, що той скрутився і почав падати на землю. Коли він упав, то розтікся намулом. Червоний змій злетів високо високо і щез у хмарах.

Коли ж усі присутні опустили голови, то не побачили ані казанів, ані сувоїв полотна.

– Пане мій – звернувся хлопець до короля, – нехай твої жерці розтлумачать те, що вони бачили.

– Можете пояснити все це? – спитав король. Але жерці сумно захитали головами.

– Тоді я скажу, пане мій. Білий змій це ви, королю, а червоний змій – це народ, над яким ти хотів завладарювати. Але ти ніколи цього не зможеш зробити і ніколи замку не збудуєш на нашій землі. А якщо будеш вперто намагатися свій намір здійснити, то загинеш. Тому раджу тобі повернутися туди, звідки ти прийшов, а ми самі тут збудуємо для себе замок. Лише не на Городищі, а на сусідній горі.

Король замислився і побачив, що в словах хлопця є багато правди.

– Що скажете? – спитав у жерців.

– Ми не помилилися, коли сказали шукати безбатченка. Він нам виявив, чому нам ніколи тут не збудувати замку. Мусимо його послухати.

І король звелів своїм людям лаштуватися в дорогу. Перед тим, як від'їхати, спитав у

хлопця:

– Скажи мені, як тебе звати і хто твій батько?

– Батько мій золоторогий тур і звати мене Туром на честь мого батька. А він є покровителем нашої землі.

Коли король поїхав ні з чим, місцеві мешканці вибрали хлопця своїм королем і збудували замок на горі, що стояла поруч Городища і котру згодом прозвали Туриця.

ПЕРНАТИЙ КІНЬ

1911 року сталася чудернацька пригода: по Львову ходив кінь у пір'ї. А трапилось ось що. До одної ресторації підїхала фура, повна бочок з вином. Одна бочка випала й розбилась, а вино витекло на бруківку. Поки бочки розвантажували, кінь собі добряче того вина нахлебтався.

За якийсь час фірман завів коня до стайні і той відразу беркицьнув на солому. Ліг і копита відкинув.

– Ото халепа! – каже собі фірман. – Коняка здохла, то бодай шкіру продам.

Пішов він по шкуродера і той раздва шкуру з коня здер.

Тим часом другого дня вранці кінь нарешті очуняв і вийшов зі стайні. Люди з галасом збіглися поглянути на чудо.

Була осінь, і дули вітри. Сердешні жіночки забідкалися, що коневі зимно, і хутенько принесли цілу корзину пір'я та обсипали його з ніг до голови. Пір я відразу прилипло і кінь перетворився на казкову істоту.

Шкода, що нас із вами там не було.

ПАНІ АБРЕКОВА – ПОСТРАХ ЛЬВОВА

Наприкінці XVI і на початку XVII століть кожен львів'янин, прокинувшись вранці, запитував:

– А які новини від пані Абрекової?

То був улюблений жарт: втрутитись у розмову і спитати:

– Цікаво, а що на те скаже пані Абрекова?

З тих реплік у вашій уяві може витворитися образ пані Абрекової як всесвітньої пліткарки. Але насправді пані Абрекова могла й пари з вуст не пускати, бо все відбувалося поза її волею.

Просто пофортунило їй у тому, що мешкала вона на Рийку і віконниці її перетворилися на вуличну газету, звідки можна було вчитати останні львівські плітки та помилуватися дотепними карикатурами. Першою жертвою впала сама пані Абрекова – якийсь шибайголова написав про неї ущипливий жарт. Жарт сподобався і звідтоді кожен, хто бажав поділитися свіжою пліткою чи насмішкою, старанно виписував їх на віконницях бідолашної пані Абрекової.

Особливою популярністю віконниці користувалися в часи ярмарків, бо забава перетворювалася на міжнародний конкурс, дотепів і сатири. Дійшло до того, що вже кожен тремтів перед „пані Абрековою” і з полегкістю зітхав, коли чув, що черговий жарт не йому адресований. Врешті численні скарги поштивих міщан переповнили терпіння магістрату і той видав суворе попередження пашквілянтам. А ідо цього ніхто не злякався, то біля вікон пані Абрекової виставили ще й варту.

До боротьби з жартівниками прилучилася і церква. Священики щонеділі на проповіді скликали на їхні нещасні голови гнів Господній.

І так поволі та перша львівська стіннівка занепала, хоча про пані Абрекову ще довго пам'ятали і згадували її ім'я.

ГОДИННИК БЕРНАРДИНІВ

Костел отців Бернардинів збудував на початку XVII віку славний будівничий Павло Римлянин. Разом з монастирем він становив оточену ровом фортецю, що прилягала до мурів міста поблизу Галицької брами.

На старовинній вежі костелу, що має 38 метрів висоти, вибивав години дзигар. Протягом кількох віків аж до останньої війни вибивав дзигар години на п'ять хвилин раніше від усіх міських дзигарів.

Як? – здивуєтеся ви. Кілька віків – не років і не місяців! – годинник квапився на цілих п'ять хвилин і ніхто на це не звернув увагу? Ніхто не припинив це неподобство?

Якраз навпаки. Звертали увагу. Але без тіні обурення. Навпаки – з вдячністю.

І вдячність належала тому безіменному монахові, який приставлений був до дзигаря і пильнував за ним. Одного вечора він піднявся на вежу і побачив, як татарські загони мчать до Галицької брами.

Що було робити? Кричати? Але хто почує з такої висоти?

І тоді чернець перевів велику стрілку дзигаря на п'ять хвилин уперед – якраз на ту вечірню годину, коли зачинялися брами міста. Щойно пролунав дзвін дзигаря, брами зачинилися. І саме вчасно – татари уже були під мурами.

З тих пір у пам'ять цієї події дзигар „Бернардин”, як прозвали його львів'яни, завше спішив на п'ять хвилин.

СТУДНЯ САМОГУБЦІВ

Піднявшись вулицею Кривоноса до того місця, де вона перетинається з вулицею Довбуша, ми опиняємося біля місцини, яка викликала колись моторошний острах у кожного львів'янина.

Звідси вгору вела стрімка стежка до каменярні, а збоку стояла дуже глибока криниця, з якої давно вже не брали води. Може, тому, що містилася вона на узбіччі, почали її навідувати люди, яким набридло життя. Важко сказати, коли вперше тут знайшли самогубця, але знаходили їх часто. При цьому окремі з них виглядали так, що відразу було видно – не самі вони туди вскочили. Одного разу добули звідти пару закоханих. Вістка хутко поширилася містом і подібні випадки почастішали.

Врешті – решт владі міста все це осточортіло і вона розпорядилася студню засипати. І добре зробила. А проте це місце продовжувало випромінювати жах. Тепер – завдяки привидам.

Духи самогубців час від часу нагадували про себе, з'являючись запізнілим перехожим.

Коли траплявся якийсь сміливець, що проходив неподалік серед ночі, то міг бачити білі постаті довкола криниці. Духи, побравшись за руки, рухалися в якомусь сонливому танку.

КОПЕЦЬ ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІ

На львівському передмісті оповідали свою історію про те, як насипано було пагорб.

Після того, як у 1848 році цісар відмінив панщину, пани усе не могли з цим змиритися і бунтувалися. Врешті цісареві набридло слухати їхні нарікання та втихомирювати бунт і він поставив умову:

– Якщо ви у Львові насипите таку високу гору, щоби з неї Відень можна було побачити, я верну вам панщину.

Пани вхопилися за цю можливість і кинулися насипати гору. Землю возили тачками, носили в лантухах, у ряднах, і що тільки насиплять кілька метрів, зараз котрийсь вибереться нагору і дивиться в далекогляд, чи не видно Відня. Та ба – занизько.

Довго вони возили ту землю, аж їм руки німіли, ноги вгиналися і в голові наморочилося. Та так і не зуміли висипати достатньо високу гору і мусили покинути те невдячне завдання. А щоб робота не пропала намарне, присвятили її Люблінській унії.

КАТ, ЩО ЗРАДИВ СВОЄ РЕМЕСЛО

У 1508 році трапилася зі шляхтичем Єронимом Добростанським прикра пригода. Повертався він через катедральний цвинтар увечері п'яний як чіп і голосно виспівував батярські пісні.

Якраз на ту пору нагодилися школярі та почали гультя ганьбити:

– Як же вам не соромно у святому місці такі нісенітниці виспівувати?! Та ці невинні слова так розлютили гульвісу, що він вихопив шаблю і кинувся на школярів.

Либонь він не усвідомлював того, що чинить, і шабля, свиснувши в повітрі, розрубала плече одного зі школярів. Тільки тоді він схаменувся і, побачивши, що зчинився гвалт, кинувся тікати. Але брами міста вже були зачинені.

Тим часом з усіх сторін збіглися розлючені міщани, а що кожен тримав у руках як не шаблю, то дрючок, шляхтич не вигадав нічого мудрішого, аніж сховатися в кляшторі домініканів. За давнім звичаєм, кожному, хто рятував своє життя втечею, надавався притулок у будь-якій церкві чи монастирі, а переслідувачі не мали права ступати на святе місце.

Однак міщани і школярі були настільки роздратовані, що виламали двері монастиря і були б гультя убили, якби на цю пору не з'явився бургомістр з двома райцями. Ледве їм вдалося вгамувати людей. Натомість Єронимові запропонували, аби віддався на ласку магістратського суду.

Шляхтич не мав вибору і врешті здався. Сторожа відвела його до в'язниці. Наступного дня шляхтич постав перед судом в'їта і лавників. Вина затриманого була безперечна, та він і сам, протверезівши, не боронився, а лише пригнічено слухав свідчення очевидців. З таким самим пригніченням вислухав він і присуд на страту.

Родина засудженого не марнувала часу і вдалося їй підкупити ката. Єроним про те нічого не знав, але йшов на страту з гордо піднятою головою. Перед тим, як вивести його з в'язниці, вволили його останнє бажання – принесли з винарні глечик мальвазії. Це виразно підняло дух засудженого, і він уже не відчував такого розпачу.

На Ринку зібралося людей видимо-невидимо, але в їхніх очах непомітно було співчуття. Кат уже чекав біля стовпа перед Ратушею, біля якого відбувалися страти. Цей стовп називався прангером і зараз міститься в подвір'ї історичного музею. Єроним ковзнув поглядом по натовпу і помітив, що хтось подає йому знаки, але роздивитися не встиг, бо кат узяв його за руку і підвів до колоди.

– Клади голову, – пролунав хрипкий голос ката.

Єроним перехрестився, став на коліна і поклав голову. Катівський меч злетів у повітря, юрба затамувала подих. Та, коли меч опустився на шию Єронима, то не відрубав її, а лише легко поранив. У натовпі невдоволено загули. В'їт дав знак продовжувати і кат рубонув ще раз. Але й цього разу меч завдав лише рану.

Тут уже всі прийняли це за Господній знак і в'їт зупинив страту, а порадившись із райцями, дарував Єронимові життя. Рани вдалося загоїти і незабаром шляхтич уже писав скарги до короля на міську раду.

Але історія на тім не закінчилася. Кат, який зрадив своє ремесло і взяв у лапу, незабаром помер. А дух його неприкаяний не знайшов спокою і частенько серед ночі з'являвся львів'янам на Ринку, якраз на тому місці, де відбувалися страти. Дух ката загрозливо розмахував мечем і щось намагався гукати, але з горла виривалося лише нерозбірливе булькотіння. Нікому він шкоди не причиняв і поступово запізнілі перехожі так осміліли, що самі почали зачіпати примару, навіть склали пісеньку:

Пане майстер, де ся дів?

Шо ти нині зночі їв?

Чи собаку, чи kota —

То для тебе смакота!

І тоді розлючений дух вискакував з-поза прангера і махав мечем. Кажуть, що й тепер,

коли проказати ці слова опівночі біля прангера, то з явиться примара.

ЯК ПРЕЧИСТА ДІВА ЧЕЛЯДНИКА ПОРЯТУВАЛА

У 1663 році сталася в нашому місті дивна пригода, яку собі ще довго переповідали міщани.

В каплиці Домагаличівській, котра присвячена була найсвятішій Панні Марії, був завше великий тлум люду. Особливо це стосувалося тої пори, коли загрожували Львову війни і лихоліття.

Трапилося так, що один челядник зайшов до каплиці помолитися, маючи у кишені сто дукатів панських, зав'язаних у хустинку. І коли він, занурений у молитву, клячав серед тлуму, викрав йому хтось ті гроші.

Після отченашу вийшов дворянин з каплиці і раптом спостеріг пропажу. Кинувся з плачем назад і, пропхавшись поміж людей, почав із жалем нарікати перед найсвятішою Панною, що саме тоді, коли він їй молився, у нього вкрали гроші.

– Що ж я тепер панові свому скажу? – бідкався він. – Де ж він повірить, що в такому святому місці можуть обікрасти? Прошу тебе, Діво Маріє, поможи мені, бо ж то через тебе мені біда така сталася.

Врешті у розпачі рушив до виходу. І так ото, виштовхуваний тлумом, відчув, як підказує йому якийсь таємничий голос: „Якщо комусь у святому місці випадає красти, спробуй і ти щастя”.

Челядник, сам собі дивуючись, пірнув рукою до кишені якогось чоловіка, що поруч нього пробирався до дверей, і витяг досить тяженького вузлика. Хутенько кинув собі за пазуху і поквапився додому.

Всю дорогу, йдучи містом і стрічаючи багацько перехожих, навіть не важився зиркнути на ту крадіж. Щойно в хаті витяг вузлика і побачив, що ті ж таки гроші панські назад собі вернув.

ЯК МІСТО ЛЕВА ПОВСТАЛО

Колись дуже давно, коли ще Львова не було, довкола гір тулилися села. Гори були вкриті лісами, і селяни знаходили там надійний сховок від ворогів.

Та от настала якась лиха пора – почали пропадати люди. Не відразу виявилось, що людей викрадає лютий лев. Він підстерігав свою здобич на одній з гір, де мав свою печеру, а потім зненацька стрибав і вбивав одним ударом лапи. Після цього спокійно волік у печеру і з'їдав. А що чинив це лише тоді, коли бачив людину на самоті, то довго ніхто й здогадатися не міг про його існування.

Вистежив лева один старий мисливець. Він по слідах прочитав, що на горі живе якийсь страшний звір і то, певно, вий убиває людей. Мисливець сховався на дереві з запасом харчів і води та сидів там три дні й три ночі, аж поки не побачив на власні очі велетенського хижака.

В селах зчинився переполох. Вже ніхто не наважився наодинці вирушати в дорогу, ба, навіть наблизитися до тієї гори. Та це не допомогло, бо зголоднілий лев почав прократатися поміж самі хати і там нападав на людей.

Які лише пастки для нього не готували, яких лише способів не вигадували – нічого не помагало. Чутка про лютого лева розлетілася по всіх околицях.

І от врешті з'явився хоробрий лицар, який відважився убити лева. Він приїхав із самого Києва. Усі збіглися на нього поглянути і з нетерпінням чекали, коли ж він рушить на звіра. Та лицар не квапився.

Перше, що він зробив, це переговорив з місцевими ковалями й замовив у них такі лати, щоб їх жодна потвора роздерти не могла. День і ніч ковалі кували лицарські лати, а вранці з'являвся лицар, брав ті лати в обидві руки, вдаряв їх об коліно і лати розламувалися. Лицар, сумно зітхаючи, покидав кузню, а ковалі знову бралися до роботи. Тим часом лицар ішов до

іншої кузні, де кували меча. Там також кипіла робота без перепочинку. Лицар брав свіжовикутий меч, кілька разів змахував ним у повітрі, а тоді з силою бив по кувадлі. Меч розлітався на друзки, а лицар, похнюпившись, плентався до шинку. Там він сидів за пугарем вина і думав, як же подолати лева без надійних обладунків?

Одного разу забрів до корчми пустельник. Він якраз мандрував до Києва на прощу і зайшов підкріпитися. Ото він побачив зажуреного лицаря та й питає у корчмаря:

– Чого той лицар такий сумний?

Корчмар оповів, яка біда запанувала в їхніх краях, а пустельник і каже:

– Я знаю, як викувати лицареві обладунок, щоб ніяка звірина його не пошкодила.

Лицар, як почув ті слова, враз голову підвів.

– Треба, – каже пустельник, – лати й меча скропити кров'ю невинної панни. Отоді ніяка сила їм не буде страшна.

Всі, хто був у корчмі, завмерли, гарячково обмірковуючи слова пустельника.

– Тут таке діло, – сказав корчмар, – що треба громаду зібрати і порадитись. Самі ми цього не подужаємо.

От вони вдарили в дзвони і зібрали громади з навколишніх сіл. Пустельник став перед ними й повторив те саме, що в корчмі. Нікому й на думку не спало засумніватися в словах такого поважного чоловіка. Одна біда – де таку панну взяти. Воно, звичайно, багацько дівчат є, але хіба котрась погодиться свою кров віддати?

– А й не треба, щоб одна аж стільки крові пожертвувала, – каже пустельник. – Нехай зберуться усі дівчата, і проколять собі голками мізинні пальці, то по крапельці-дві вцідять.

Так вони і зробили. Усі дівчата зійшлися до казана, якого встановлено було під кузнею, і почали кров свою скапувати. Котра одну краплю давала, котра – дві, а котра й удесятеро більше не шкодувала.

Незабаром у казані назбиралось стільки крові, що ковалі змогли у ній лати скупати і меча загартувати. Лицар узяв лати, вдарив об коліно, – а вони ані не зігнулися. Тоді він мечем як рубоне по ковадлі – так ковадло й розкололося.

– Ну, тепер, – каже, – я готовий.

Вбрався він у ті лати й пішов до левиної печери. А лев був добряче виголоднілий і саме збирався на лови. Коли дивиться – здобич йому сама у пашу йде.

Лев заревів, вишкірив ікла та з розгону кинувся на сміливця. Не встиг той і мечем змахнути, як лев уже впав на нього усіма своїми чотирма лапами. Тільки лати цей удар витримали, а лев даремно пазурі поламав.

Лицар змахнув мечем і відрубав леву голову. Наштрикнув її на меча й поніс показати людям.

З тих пір цю гору так і прозвано було горою Лева. І місто таку ж назву дістало.

ПРИВИД ЧОРНОЇ ТРУНИ

В давні часи у Ратуші не раз бачили привид. З'являвся він опівночі у вигляді чорної труни, рухався поволі залами і сходами й при тому скрипів та стогнав. Стогін луною розливався по Ратуші, піднімаючись угору, де мешкала сім'я трубача.

Нічна сторожа перелякано хрестилася.

Привид мав свою історію. Колись львівські судді погано розібралися зі справою і засудили невинного на муки в катівні та кару смерті. Згодом помилка виявилася, але вже було пізно.

Звідтоді й почала чорна труна з'являтися як вічна осторога для суддів.

А щоб завше про той випадок пригадували, розбираючи нову справу, на обкладинці лавничої книги, де містилися судові рішення, написано великими літерами: "ПАМ'ЯТАЙ ПРО ТРУНУ, ЩО ПО СХОДАХ І ЗАЛАХ ХОДИЛА".

Кожен, хто брав до рук лавничу книгу, відразу чув, як йому мороз попід шкіру йде. І добре думав, перш ніж приректи когось на тяжку кару.

КОРОЛЬ ДАНИЛО І ЙОГО БЛАЗЕНЬ ОЛЕЛЬКО

ОЛЕЛЬКОВІ КНИГИ

Літньої днини, як сонце розлило на все місто своє тепло, Олелько ніяк не міг всидіти в похмурих замкових стінах. Але король, вирішуючи важливі, державні справи, волів його завше мати при собі, щоби жартами обважнілу голову розраджував. Одного разу Олелько не витримав замкової задухи і сказав:

– Найясніший королю, дозволь мені хоч сьогодні відлучитися, бо маю пильну справу.

– А то ж яку? – здивувався Данило.

– Та от, мушу книги свої просушити, щоби цвіллю не взялися. Король, зваживши на це, відпустив Олелька, а той, прихопивши ряднину, постелив її в садку та й задрімав любенько голічерева.

Десь так надвечір вийшов король і собі в садок, а з ним і бояри гуртом. Аж бачать – лежить Олелько та аж носом посапує.

– Гей, Олельку! – гукнув його король. – Чи ти вже просушив свої книги?

– Ага, якраз сушу.

– Де ж вони? – здивувалися всі.

– Та осьдечки! – ляснув себе по голові Олелько і склепив повіки.

КОРОЛІВСЬКИЙ ПОДАРУНОК

Великодня неділя видалася сонячна й тепла. Олелько, скінчивши снідати, вийшов на вулицю і відразу ж лоб у лоб зустрівся з кумом своїм Андрушком, що був боярським челядником. Той плентався похнюплений і зажурений такий, мовби щойно з похорону. В руках тримав щось загорнене в хустину.

– Куме! – схопив його за плечі Олелько. – Що з тобою?

Кум мовчки розгорнув хустину і показав розчавлену крашанку. З тих шкаралупок, які zostалися, можна було здогадатися, що взори на крашанці вимальовані надзвичайні, але що ж – тепер це тільки шкаралупа.

– І ти через цю крашанку зажурився?

– Знав би ти, що воно за крашанка! – зітхнув кум. – Малювала її моя бояриня. А боярин оце послав мене, щоб я заніс королю. От я несу, несу, коли звідки-незвідки дітлашня висипала та й на мене. Я спіткнувся... і ось... сам бачиш...

– Куди ж ти намірився?

– А світ за очі. Що я поясню бояринові? Він у мене знаєш який? Так у пику й затопить, не дивлячись, що неділя свята.

– Е, куме, не журися. Ходімо разом до короля, може, що вигдаємо. Прийшли вони до замку і Олелько сказав:

– Давай мені свою крашанку, а сам отут почекай.

Узяв він згорток і поніс його обережненько, високо ноги піднімаючи та калюжі обходячи, а як на сходи ступив, то уже так ішов, як той бузьок по болоті.

Сторожа на дверях витріщилася й не могла ніяк второпати, що це Олелько викомарює.

– Гей, Олельку! Що несеш за скарб?

– А таки скарб, таки скарб, братчику. Несу для короля крашанку від боярина.

– Певно, неабияка, крашанка!

– Не те слово! Не крашанка, а чудо!

– Ну, то, певно, дістанеш за неї віддарунок, еге?

– Певно, щось дістану. Але тут сторожа галябарди схрестила.

– Мусиш, Олельку, зачекати. Королівська родина ще снідати не скінчили і нікого

чужого бачити не бажають.

– Хіба я чужий? – здивувався Олелько. – Та я, можна сказати, найрідніша людина для короля. От побачите, що він вам ще по золотому дасть за те, що впустили.

– А ти нам що даш?

– А вам я віддам те, чим мене король нагородить.

– Ну, дивися нам! З нами жарти погані. Йди, але пам'ятай, що обіцяв. Олелько пройшов у замок, але коло дверей, котрі вели до королівської їдальні стояло ще двоє охоронців.

– Стій! – спинили вони Олелька. – Ще сніданок не скінчився.

– Але я не можу чекати. Несу дуже цінний дарунок.

– А нам що до того? Велено не пускати, ми й не пускаєм. Однак Олелько вперся, мов той віслюк, і посунув таки до дверей.

– Куди преш? – стали на дорозі вояки. – Кажуть тобі зачекай!

– Яке там чекай?! Ви що, забули з ким справу маєте?

І тут, коли сторожа почала його відпихати, Олелько вдав, наче його не знати як сильно штовхнули й гугупнув, як довгий, на підлогу.

Цієї хвили розчахнулися двері і з'явився на галас король:

– Олельку! А то що з тобою, небораку?

Олелько зі сльозами на очах розгорнув хустину, а там – дрібненька шкаралупка.

– Яй-яй-яй! – забідкався він, – Що я своєму кумові скажу? Та ж боярин заб'є його! Яй-яй-яй!

Сторожа перелякалася:

– Він сам упав, ми його ледь-ледь відтрутили. Хто ж його знав...

– Ага – сам! – бідкався Олелько. – Що ж тепер буде? Ой, горенько моє!

– Ну, ну, заспокойся, – сказав король. – Нічого страшного не сталося. Ти ж не винен. Ось дай мені цю шкаралупку. Ніхто й знати не буде, як воно сталося. Так, чи ні? – спитав у сторожі.

– Та щоб нам Перун голови потовк, коли щось сталося! – в один голос відказали вояки. – Нічого ми не бачили й не чули.

– Ну, от і добре. На, Олельку, передай своєму кумові оці гроші від короля та скажи, хай подякує від мене бояринові. А тобі ж, небораці, теж треба щось дати, щоб свято не було зіпсоване?

– А можна, я сам собі нагороду виберу? – втішився Олелько.

– То й вибери, – стенив плечима король.

– Нічого не прошу, тільки прошу десять канчуків по голому задку.

– Звар'ював! Та ніколи в житті!

– А ви ж обіцяли!

– Де ж я думав, що в тебе аж така забаганка буде. Та ще й проти Великодня!

– Ну, тоді я всім розповім, що королівська обіцянка дурному цяцянка, – стояв на своєму Олелько.

– Ага, то ти так! – кивнув король. – Добре. Дістанеш свою нагороду. Ану, сторожа, вліпіть йому десять гарячих.

– Гов! Тпру! – спинив раптом Олелько вояків, що вже було кинулися до нього. – Не мені ся нагорода, а тим, що за дверима. Я пообіцяв їм, що коли пропустять мене, то дістануть все, чим король мене обдарує. Ну, то прошу – вони вже там з нетерплячки самі крашанку знесли.

– Що? – спитав король. – Мою сторожу вдалося підкупити? Дайте їм десять канчуків від Олелька та ще десять від мене, аби пам'ятали. Але не нині. Після свят.

ЗМАГАННЯ МАЛЯРІВ

Якось при королівському дворі перебував дуже вдатний маляр з землі лядської. Змальовував він парсуни бояр і князів, а ті радо платили йому. Але найцікавішим тут було

те, що малював він дуже спритно і хутко, як ніхто інший. Сам король, побачивши його працю, зачудувався і похвалив.

Почувши теє, Олелько відразу наїжився:

– Пхе, є чим дивуватися. Коли я захочу, то й не таке ще намалюю і то хутше за нього.

Король піймав його за язик:

– Справді? О, то я мушу переконатися у твоїй змисності. Чи готовий ти з лядським маляром позмагатися?

– Хоч би й зараз.

Велів король принести дощинки. Одну для маляра, другу для Олелька.

– З парсунами довго воловодитись, – сказав король. – Що б ви намалювали таке, аби хутко було?

– Я можу намалювати будь-якого звіра хутше, аніж ти королю п'ять ковтків пива вихилиш.

– Ото! А я не одного, а цілих п'ять звірів намалюю, – сказав Олелько. Король узяв кубок з пивом, ковтнув уперше і відразу маляр заходився малювати. Олелько тим часом і собі пива вточив і що король надіп'є з кубка, то й собі хильне.

– Начувайся, Олельку, – сказав король, – я вже четвертий ковток роблю. Після п'ятого дістанеш по м'якому місці, щоб дурно не нахвалявся і часу мені не марнував.

– Не бійтеся, зараз і я до роботи візьмусь. Мушу ж я обмислити, що маю малювати... Ага, вже знаю.

І тут Олелько вмочив усі п'ять пальців у червону фарбу й вивів на дощинці п'ять хвилястих ліній. Зробив це якраз упору, бо щойно король підніс востаннє кубок до вуст, то й маляр скінчив дикого вепра малювати.

– Я виграв, – сказав Олелько.

Король так і завмер з роззявленим ротом. Такого зухвальства він не сподівався.

– Ти виграв? А що ж ти ото наквацяв?

– Як обіцяв – цілих п'ять звірів.

Всі присутні обступили Олелька з його малюнком.

– Яких звірів? – спитав король.

– П'ять дощових хробаків.

Регіт струсонув залюю. Сміявся навіть лядський маляр. Мусив і він визнати, що Олелько таки виграв.

ДАНИЛО В ГНІВІ

Король Данило розлютився на боярина, котрий не послав своїх вояків у похід на ятвягів і звелів його стратити.

Перед самою стратою примчали на конях бояриня з синами і кинулися благати в короля милосердя. Але той перебував у гніві й слухати нічого не хотів.

Тоді бояриня припала до Олелькових ніг з надією, що, може, хоч улюбленець королівський зуміє врятувати чоловіка.

Олелько не витримав того плачу і звернувся до короля:

– Найясніший королю...

– Замовкни! – обірвав його той на півслові.

– Благаю!

– Олельку! – знову гримнув король. – Що б ти не попросив – обіцяю, що не виконаю твоєї просьби!

– Та я тільки й хотів сказати, що ви, як завше, справедливі. І я прошу вас уклінно: покарайте цього негідника на горло! Він теє заслужив.

Данило грізно блиснув очима, але мусив визнати, що Олелько його обхитрував, і тільки рукою махнув. Боярина було помилувано і повернувся він щасливо на свої добра.

СЛІПІ ТА ЗРЯЧІ

Спитав якось король жартома в Олелька:

– Олельку, скажи мені, кого більше при нашому дворі – сліпих чи зрячих?

– Сліпих, – без роздумів випалив Олелько.

– Як то сліпих? – здивувався король. – А можеш це довести?

– Певно, що можу. Тільки дай мені на допомогу писаря. Нехай стоїть коло мене і записує все, як я йому підповім.

Наступного дня зранку посеред замкового подвір'я простелив Олелько ряднину, поклав собі межі ніг гуску і заходився її скубати. За спиною в нього стояв писар з воловою шкурою, що була поділена на дві половини. Зліва мали вписуватися усі сліпі, а справа – всі видючі.

Не довго й чекати довелося, як на подвір'ї з'явився король і був дуже здивований, побачивши таку картину.

– Олельку, а то що ти робиш з самого рання?

– Гуску скубу, – відказав незворушно той.

Король стенив плечима і одійшов. Провівши його очима, Олелько звелів писареві:

– Запиши його величність до сліпців.

Впродовж цілого дня з'являлися на подвір'ї бояри й боярині, воєводи й посадники, князівни й княжичі, королівни й королевичі і рідко хто з них не спинявся й не цікавився в Олелька, чим же він таким займається. І на всі оті запитання відказував Олелько терпляче:

– Гуску скубу.

Як почало сутеніти і король сів вечеряти зі своїм почтом, з'явився Олелько з обскубаною гускою і з писарем.

– Ну, що, Олельку, чи склав ти вже списки сліпих і зрячих?

– Аякже, все в мене готово. Ось прошу послухати. І писар першим сліпцем зачитав самого короля.

– Олельку? Ти мене зарахував до сліпців? Як то можливе?

– Самі згадайте, як вранці сидів я та й скубав гуску, а ви запитали мене, що я роблю.

– Ну?

– Якщо ви не бачили, що я роблю, то як можна вважати вас зрячим?

Всіх, хто запитував мене про це, я велів записувати серед сліпців. А зрячих виявилось зовсім мало. І я тішуся, що серед них також наш королевич Левко. Він тільки й гукнув мені: "Боже помагай."

КОРОЛІВСЬКИЙ КІНЬ

Король Данило мав улюбленого коня Вітра, який не раз у боях служив йому вірою і правдою. Коли ж той кінь постарів і не міг уже з вершником, наче вітер, мчати, віддав його король на відпочинок у конюшню. При цьому суворо наказав, аби коня пильнували, як зіницю в оці. А той, хто сповістить про смерть, коня, потрапить у руки ката.

Але смерть на жодні накази увага не звертає. Надійшов той чорний день, коли кінь таки здох. А кожного обійняв такий страх, що вже подумки з родиною прощався.

Якраз на ту пору нагодився Олелько.

– Гей. Грицю! Ти чого так набурмосився? – спитав головного конюха.

– Та ти не знаєш, який наказ дав мені король. Мусив я служити його коневі, як своєму панові. А хто сповістить про смерть коня, того до ката відправлять. Нині той кінь витяг ноги, а я сиджу і думаю, що маю далі робити. Чи наперед з родиною попрощатися, чи до замку піти і все як є розповісти. За мене ж бо ніхто цього не зробить.

– Погано ти, Грицю, своїх друзів знаєш, – сказав Олелько. – Я піду до короля і скажу йому новину. А ти можеш більше голови не сушити.

І таки подався Олелько до короля, став перед ним і каже:

– Милостивий пане мій, чи знаєте новину?

– А то яку?
– Ваш коханий кінь їсти не їсть, пити не п'є, дихати не дихає і рухати не рухається.
– То він, напевно здох! – вигукнув король.
– Правда ваша, але то не я сказав, а ви. І можете собі самі з катом домовитись. Бо я вже в тім не дуже тямлю.
Король розсміявся і нагородив Олелька за таку дотепну витівку.

ЗАКЛАД

Олелько деколи втрачав міру, коли жартував над королем, а тому й не дивно, що одного разу його Данило вигнав з двору.

Минув місяць, і король затужив за своїм блазнем. Повертаючись із ловів, заїхав до Олелька. Вже здалеку почув галас і спів. Виявилось, що той має гостей. Яке ж було здивування короля, коли побачив заставлений наїдками і напоями стіл.

– О-о, то ти незле живеш! – вигукнув король. – А я тут журюся, чи не загибаєш з голоду, відколи втратив мій хліб, та й везу тобі дичини з полювання.

– Такі, як я, не пропадуть. Сідайте до нас та пригощайтесь.

– Звідки ж ти береш гроші на банкеті?

– А я закладаюсь на гроші.

– І виграєш?

– Як коли.

– Ану закладися зі мною.

– Ваша воля. Можемо закластися на десять золотих, що ви станете на столі, а я лягну по столі долонею тричі і ви відразу зіскочите на землю.

– Тільки тому, що ти будеш ляскав по столі? – розсміявся король. – Ну, давай.

Данило виліз на стіл і з насмішкою подивився згори на Олелька. Блазень лягнув по столі і сказав:

– Оце раз! А другий раз я лягну під вечір. Третій – може завтра, а може, післязавтра. Але ви не журіться, пийте, їжте. – І, піднявши келих, гукнув: – Здоров'я нашого короля!

Данило розсміявся і зіскочив на долівку:

– Ти виграв. Маєш свою десятку. Але я хочу, аби ти ще побився в заклад з моїм воєводою.

– Ну, я вже знаю, що від нього чекати, – сказав воєвода. – Мене він так легко не обхитрує.

– Добре, – погодився Олелько. – Але я хочу переговорити в цій справі лише з паном воєводою і з вами, ясний королю.

Вони вийшли на подвір'я і Олелько сказав:

– Можемо закластися, що завтра ополудні в пана воєводи вискочить на задку чиряк. Ставлю п'ять золотих.

І король, і воєвода мало не попадали з реготу.

– Добре, ми заклад приймаємо і завтра ополудні будем тут. Наступного дня король зі всім своїм почетом прибув до Олелькової оселі.

Сяючий вигляд воєводи свідчив про його віру в перемогу. Король теж тішився, що нарешті вдасться Олелька висміяти. Увійшовши до хати, побачили цілий тлум гостей. Усі, вочевидь, з нетерпінням чекали, хто виграє.

– Ти програв, – з порога вигукнув воєвода. – Нема в мене ніякого чиряка.

– Ну, що ж, така моя доля, – зітхнув Олелько. – Але я б хотів пересвідчитись.

Воєвода нерішуче затупцяв на місці:

– Тут купа людей.

Це свідки. Коли маєш справу з такими значними людьми, варто забезпечити себе свідками.

Одним словом, воєвода скинув штани і виставив свій задок. Чиряка не було.

– Я програв, ось ваші п'ять золотих, – сказав Олелько. Але був при цьому на диво радісний.

– Не розумію, чому ти тішишся? – дивувався король. – Адже ти програв!

– Навпаки – виграв! З вами я заклався на п'ять золотих, що вискочить чиряк. А з усіма туг присутніми, – на цілу сотню, що воєвода скине перед ними штани!

Сміялися всі, крім воєводи. Та це й зрозуміло.

ЯК ОЛЕЛЬКО ДЛИВ ЯЙЦЯ

Одного разу, коли король Данило обідав у боярина Недана, той вирішив поглумитися над Олельком. Він поклав перед ним сім яєць і сказав:

– Ану, покажи, який ти зух. Якщо розділиш ці сім яєць так, аби я, моя жінка, обоє моїх синів і ти дістали порівну, я дам тобі сотню червінців. А коли не зумієш, відробиш в мене на конюшні сім днів.

Олелько вдав, що вагається, а тим часом за столом зчинився галас – кожен його під'юджував та кпив, бо видавалося те завдання неможливим.

– Ага, боїшся, – сміявся боярин. – Тут тобі клепки забракло! То тобі не вар'ята грати!

– Стривайте, не кваптеся, – сказав Олелько. – Зараз я поділю так, що всім буде порівну.

І з тими словами поклав одне яйце перед боярином, два перед синами, три перед бояриною, а одне – перед собою.

Гості знову загаласували, а боярин аж підскочив з утіхи.

– І а, попався, жучку! Як же ти поділив, що всім не однаково? Ну, не минути тобі моєї конюшні!

– Е, ні, готуйте свої червінці, – заперечив Олелько. – Я все порівну поділив.

– А то ж як?

– Одне яйце я дав тобі і в тебе їх стало три. Два дав твоїм синам

– І в них стало по три. Одне я взяв собі – разом знову три. А ще три дав твоїй жоні, і вона так само має три. Чим не порівно?

Гості голосним сміхом визнали Олелькову дотепність, і боярин мусив таки заплатити заклад.

ДОВКОЛА НОСА

Якось у короля Данила гостював ятвязький князь Анкад, що мав довгого носа. Щойно сіли усі за стіл, заставлений наїдками, як Олелько примостився навпроти князя і втелющився в його носа так нахабно, що Анкадові незручно стало.

Врешті блазень спитав його:

– Який у тебе довгий ніс! Вперше щось подібне бачу! Анкад почервонів од гніву, а король гримнув:

– Ану забирайся звідси, йолопе!

Олелька наче вітром здуло. Та ненадовго. Вирішивши загладити свою нечемну поведінку, він за якийсь час повернувся. Так, мовби нічого й не сталося, примостився знову за столом і зітхнув:

– Господи, ну який же в тебе малесенький носик! Як ти ним сякаєшся, не допетраю?

Анкад скипів не на жарт і так стиснув у руці кубок, що пальці побіліли. Король схопив зі столу костوماхи й пошпурив в Олелька:

– Женить його к бісовій мамі! А ти, – звернувся до Анкада, – не гнівайся. Що и дурня візьмеш?

Обід наблизився до кіпця. Гостям подали руки сполоснути. Аж тут знову Олелько об'явився. Підкрався він до столу, згорнув собі на тарелю трохи м'яса і каже:

– Бог мені свідок! Є в тебе ніс, чи нема и тебе носа – мене це вже не хвилює!

Та за тими словами чимдуж чкурнув із зали. А вслід йому летіла вепряча нога, яку

метнув князь Анкад.

ЧАРОДІЙНЕ ЗІЛЛЯ

Бажаючих подивитись на нові жарти Олелька ніколи не бракувало. А тому, коли він одного дня з заклопотаним виглядом чимчикував через Ринок, з усіх боків посипалися запитання:

– Гей, Олельку! Куди так поспішаєш?

– Та от, кажуть, на луках росте таке зілля, що тільки ним кого торкнеш – він уже буде за тобою, як цуцик бігати.

– А що воно за зілля?

– Іду подивлюся.

– А нам можна подивитися?

– А чого ж ні? Ходімо.

Та й рушило за ним десятка два роззяв.

Олелько вивів їх за місто й почав сновигати по луках та все так, аби побільше реп'яхів, будяків на дорозі було.

– Де ж те зілля, Олельку? – допитувалися ті.

– Зараз, зараз. Дайте лише роздивитися, то я миттю впізнаю.

– Та ми вже за тобою хто й зна скільки воловодимося!

– Чи я вас тримаю? Чи я вас тягну?

– Ні, ми самі ходимо.

– Ага! То ж бо й е! Ви того зілля ще й не бачили, а яку воно силу має: ходите за мною, як курчата! А коли його знайду, то ви ж і не відчепитесь! Ні, вертаймо краще до міста, нехай йому грець, тому зіллю.

І Олелько рушив до міста.

Цілий Рийок сміявся з роззяв, коли ті з'явилися в реп'яхах, обталяпані й з кислими мінами на обличчях.

ВЧЕНІ ГУСИ

Коли Олелько був в опалі, то тяжко йому велося, отож, мусив братися до якоїсь роботи. Шкода тільки, що робота йому до рук не бралася. А жінка свариться – нема що їсти.

Іде Олелько сумний, коли бачить – у Полтві таляпаються чийсь гуси. І то такі дорідні, такі тлусті!

– Чий то гуси? – питається у пастушка.

– Боярина Недана.

Олелько знав, що усі бояри подалися з королем у похід, і сказав:

– Передай боярині, що я міг би навчити її гусей по-людськи балакати. Та й почимчикував додому, усміхаючись. Коли це під вечір пригнав пастушок:

– Бояриня згодна. Чи двох місяців стане на науку? Олелько подумав хвильку і кивнув:

– Стане.

– Ну то завтра вранці я прижену гуси.

Але Олелько і гадки не мав учити гусей, а любенько різав їх по одній та й їли з жінкою.

– Ой, це нам так не минеться, – зітхала жінка, але Олелько тільки сміявся. Минуло два місяці, і прийшов пастушок за гусями:

– А що, навчилися гуси по-людському балакати?

– А як же! Так шваргочуть, що хоч вуха затикай. Ну, скажу я тобі, халепа буде, коли боярин повернеться.

– А що таке? Бо боярин якраз нині вернувся.

– Спитай боярині, що маю робити, бо гуси змовилися, що коли боярин приїде, то розкажуть, як бояриня з джурою любляться. Та й не тільки про це, бо вони, виявляється,

багато чого знають і про челядь: хто, з ким, коли...

Пастушок чимдуж помчав до боярині і все їй переповів. А та, як вислухала, то не захотіла чути про вчених гусей:

– Перекажи Олелькові, нехай їх до чорта поріже і забуде, що колись брався вчити. Кляті гуси! Ти їх годуй, плекай, а вони тобі он яку капость замислили!

ОЛЕЛЬКО ЛАСУЄ ГУСКОЮ

Зібралось якось за королівським столом різне високе папство. Один галицький боярин вирішив з Олелька покпити і, показуючи на випеченого до золотої барви гусака, сказав:

– Ану, Олельку, зачни їсти оцю гуску. Але умова! Запахеш в неї ножа – я тобі в те саме місце запахаю. Відірвеш їй ногу – я тобі відірву. Відірвеш крило – я руку відірву. Шию скрутиш – тобі скручу. Шкіру здереш – тобі здеру... Куди її вкусиш – туди і я тебе вкушу. Що зробиш з гускою, те і я з тобою зроблю.

Весь стіл з цікавістю почав чекати, як же викрутиться Олелько. Вмовкли розмови, стихло плямкання, було чути, як мухи дзижчать.

А Олелько підступив спокійно до гуски, вистромив вказівного пальця, всім його з усмішкою показав і, запхавши гусці в гузно, смачно облизав.

Регіт струсонув стінами, а Олелько пальця то запхне, то оближе. Тим часом боярин скипів не на жарт і не знав, що має робити. Присутні під'юджували Олелька, аби наставив бояринові задок. І Олелько вже почав пояс скидати, коли король втрутився:

– Не будемо, панове, псувати собі вечерю такою кумедією. Думаю, досить буде, як боярин заплатить Олелькові сотню червінців. Хіба би не хотів...

– Ні-ні, – схопився за королівські слова боярин і кинув Олелькові капшук з грошима.

СОН

Один боярин за столом вирішив покпити з Олелька та й каже:

– Снівсья мені сон, мовби ми з Олельком літали попід хмарами. Літали, літали, аж поки не попадали на землю. Тільки я впав у мед, а Олелько – в гноївку.

– Боже мій! – підхопив його мову Олелько, не давши нікому приснути сміхом. – Я бачив такий самий сон. Але ж ви не домовили, що було далі. Коли ми вибралися – ви з меду, а я – з гноївки, – то почали одне одного облизувати. І мені бігме смакувало більше!

Отут вже пролунав такий гучний регіт, аж тарілки застрибали, а келихи задзвеніли.

КОЖНОМУ СВОЄ

За Краківською брамою знаходилася стрільниця, де скромні львівські міщани, купці й цехові ремісники перетворювалися на хоробрих лицарів та оборонців міста. Кожен міщанин чи гість міста мав у визначений час під загрозою кари прибути на тренування в стрільбі з лука, кидання списа, а в пізніші часи, в стрільбі з рушниць, гаківниць та, навіть, гармати. І все це, щоб бути готовим стати в оборону міста.

Одного разу зібралися на стрільниці прості ремісники. Дехто прийшов сюди, як був, у хвартуху, а хто, йдучи з ринку, приніс із собою те, чим торгував. От, коли черга дійшла до оліярника, він скинув з плеча великий глек з оливою і взяв лука. Пустив три стріли і всі повз щит. Кілька боярських синів почали голосно з нього кпити, і оліярник мало не плакав під образи. Коли це звідкілясь узявся Олелько.

– Чого ви насміхаєтесь з чоловіка? – звернувся він до бояренків. – Кожен майстер у своїй справі. Він не здатен на те, що ви, а ви не здатні на те, що він.

– А що ж воно таке може бути, що він робить? Олію товче? То це великої голови не треба, – відказали ті.

– Гаразд, зараз він покаже, на що здатен.

– Ану-ну, – далі кпили бояренки, – хай він утре нам носа! Оліярник розгублено зиркав на Олелька, бо не мав ані найменшого здогаду, куди той веде. Тим часом Олелько зняв з шиї ланцюжок із хрестиком і показав його усім:

– Ось як цей чоловік утре вам носа! Ануте, добродію, – нахилився він до оліярника і шепнув щось на вухо, а той радісно закивав головою. Юрба цікавих оточила їх з усіх сторін.

– Чи згодні ви покласти по п'ять золотих на те, що цей оліярник зробить зараз таке, чого ви ніколи не утнете? – спитав блазень бояренків.

– Згода. А коли ви програєте, то рівно ж стільки заплатите нам! – сказали ті й поклали у шапку по п'ять золотих, а Олелько кинув до шапки свого гаманця.

Оліярник помітно ожив. Він поставив посередині глек, зачерпнув оливи, і в цю хвилину під черпаком з'явилася рука Олелька з ланцюжком у пальцях. Оліярник перекинув черпак, і тонюсінкий, наче нитка, струмінь оливи почав литися крізь одну з маленьких ланок ланцюжка назад у глек. Всі затамували подих. Струмінь витік до краплі. Олелько показав ланцюжок, і всі переконалися, що жодна крапля на нього не впала.

– Ну, чи хоче хтось позмагатися з оліярником?

Присоромлені бояренки похитали головами. Олелько свого гаманця сховав, а виграні гроші віддав оліярникові:

– Беріть, батьку, ви їх чесно заробили.

ЦІНА БОРОДИ

Олелько, хоч і був блазнем, але і в походи з королем ходив. Після одного такого походу дістав арабського огера при повному обладунку – молодого і гарячого, як вогонь.

Але жеребець видався надто вже баским для спокійного і розважливого Олелька. і він вирішив його спекатися.

Тим часом на огера вже оком накинув боярин Струмило, що славився своєю скупістю і тільки й думав, як би то видурити жеребця надурняк.

Перестрів боярин Олелька і каже:

– Слухай, Олсльку, а давай мінятися! Ти мені огера, а я тобі... я тобі...

– ... свою бороду! – ляпнув Олелько.

А треба сказати, що боярин дуже пишався своєю бородою – була вона кудлата й чорна, як у смолі виваляна, та ще й кучерява і густа – прегуста. Боярин часто її гладив, мружачись від задоволення, і скидався на кота.

– Ну, Олельку, ти попався! – втішився боярин, і вони вдарили по руках. – Давай сюди свого огера.

Та щойно боярський конюх забрав коня, а Олелько спімнувся за вже свою бороду, боярин сказав:

– Е-е, мій любий, такої умови не було. Забереш її тоді, як я її зголю. І, весело сміючись, подався своєю дорогою.

Та Олелько не дуже й переживав, бо знав, що рано чи пізно попадеться йому боярин так, що й не викрутиться. Тому з усмішкою вислуховував усі кпини і жарти, що сипалися з вуст інших бояр і челяді.

Десь так за тиждень по тій виміні, влаштував король Данило бенкет і скликав бояр та лицарів зацних. Був там, ясна річ, і наш Олелько, тільки й чекаючи нагоди поквитатися.

Боярин Струмило за своїм звичаєм зручно розсівся її гладив свою кудлату бороду, посміюючись у вуса.

Раптом до нього підскаочив Олелько, захопив його за руку і гукнув:

– Не смійте гладити мою бороду! Боярин отетерів і розгубився.

– А так – так, – озвався король, – борода належить Олелькові. Гладити її не маєте права.

– Та добре, – буркнув боярин і забрав руку.

Не біда, вирішив для себе, зате тепер з більшим задоволенням буду її гладити вдома.

Але й Олелько не збирався так просто відступати:

– Найясніший королю, ця борода моя, але ж я не можу день і ніч и пильнувати, – аби боярин її не рухав. Чи не міг би я просити ласки, аби сховати мою бороду в дерев'яне пуделочко і зачинити на замок? От тоді б я уже був певний за її спокій.

Усім, хто був присутній за столом, така думка неабияк припала до смаку і давай наввипередки нараджувати, як би тоте пуделочко мало виглядати, та з якого дерева і як його носити.

А король тільки підморгнув челяді, то ще й печені не подали, а вже скринька для боярської бороди була готова.

Розгублений боярин дав собі тую скриньку на шию повісити і бороду зачинити. А зачинили її на колодочку і ключика Олелькові дали.

Ото була потіха!

Особливо тоді, як принесли печеного вепра, а до нього смажених у яблуках лебедів та ще й цілу таріляку пряжених жайворів. Увесь стіл не тямився зо сміху, аби побачити, як боярин буде їсти з тою своєю скринькою.

Аж тепер боярин втямив, у яку халепу потрапив і хоч дуже хотілося їсти, він не їв, а лише насуплено дивився, як зникають усі ті смаколики. А найгірше, що й пити не міг, а так хотілося спробувати пишної македонської мальвазії.

Вдома ще півбіді – там собі дасть раду. Але ж як тепер бути? Усе життя з тим пудлом ходити? Засміють! Це ж бо й бояринню свою не поцілуєш! Ой, горе!

А за столом – потіха, якої давно вже не було.

– Чи вам, мій друже, не смакує? – допитувався король. – Спробуйте ось цього лебедя, котрого я вполював. Тане в устах. Навіть жувати не треба.

Король говорить, а всі мало не лускають від реготу. Врешті боярин не витерпів і покликав Олелька.

– Слухай, я хочу викупити свою бороду назад.

Він це сказав тихенько, а Олелько давай на увесь стіл:

– Чуєте! Боярин Струмило хоче викупити свою бороду! Нарайте мені, панове, яку ціну правити!

Ну, тут посипалися ради, як з мішка раки. Годі те все перелічити, що дотепні гості вигукували.

Врешті Олелько сказав:

– Як дасте тисячу золотих – борода ваша. Бояринові аж подих перехопило. Добра вийшла оборудка! Та за такі гроші скільки б він жеребців міг купити!...

– Вісімсот! – випалив боярин.

– Ну, знайте моє добре серце, – погодився Олелько, – по руках!

І так ото боярин вернув свою бороду назад, а королівський блазень заробив купу грошей.

ПОЦЛУНОК ЗА ПЛАЩ

Кажуть, що нема ніде таких хитромудрих жінок, як у Львові. Але Олелько мав то в носі.

Король подарував Олелькові дуже гарного плаща і той, пишаючись ним полюбляв гуляти містом.

Проходячи повз дім тисяцького, Олелько побачив у вікні його молоду жінку.

– Який у тебе розкішний плащ! – прицмокнула жінка.

– Еге, мені його подарував сам король. Але якщо ти дозволиш себе поцілувати, я віддам тобі цього плаща.

– Жартуєш! – не повірила та.

– Чого мені жартувати? Дай цьомка і забирай.

Молодичка зиркнула направо, зиркнула наліво, вихилилася з вікна і чмок блазня у губи. Потім зірвала йому з плечей плаща і зникла.

Але Олелько не збирався так просто позбуватися плаща. Він покликав її і попросив пити. Молодиця подала йому воду в глиняному горняткові. Блазень напився і розбив горня об землю.

Після цього сів на призьбі і став чекати господаря. Коли тисяцький повернувся додому, то дуже здивувався, уздрівши під хатою Олелька.

– Чому ти сидиш тут? Маєш до мене якийсь діло?

– Та ні. Я проходив повз твій дім і попросив напитися. Твоя жінка подала мені воду, але я впустив горня і розбив. Тоді вона взяла у мене плаща, якого мені подарував король.

– Навіщо?

– В заставу.

– Що за дурниця! Дідько з ним, тим горнятком. Гей, Насте! Ану верни плаща Олелькові! За якийсь дурне горнятко ти взяла плаща? Та ще в кого – в королівського блазня! Хочеш аби з нас увесь двір сміявся?

Так ото Олелько не повернув собі плаща назад.

ОСТАННЯ ВИТІВКА БЛАЗНЯ

Після смерті короля Данила сів на престол молодий король Лев. Олелько на ту пору вже зістарився і для нього настали тяжкі часи. Жив він з жінкою бідно, а піти знову до королівського двору блазнювати в поважному віці вже не випадало.

Одного ранку сиділи вони з жінкою біля печі та й журилися, а в хаті – ні рісочки, ні пляшечки.

– А тоді ж на нашій весіллі сам король гуляв! – зітхала його жінка.

– І лилось вино рікою! І аж два бики було запечено! – облизався Олелько.

– Ледве ще перед смертю колись так добре наїмося.

Згадка про смерть війнула метеликом в Олельковій голові і закружляла вихором.

– Є! – ляснув себе долонею по чолі.

– Що є? – здивувалася жінка.

– Є спосіб, як дістати гроші! Піду до короля і скажу, що ти померла, а грошей на похорон катма. Хай мені дасть сотню талярів. Що ти на це?

– Ну коли іншої ради нема, то нехай і така буде. Тільки ж ти плач і побивайся, а то не повірять тобі.

– От лихо! Чого-чого, а плакати я не вмію. Усе життя тільки те й робив, що когось смішив.

– Зараз навчишся, – сказала жінка і несподівано сипонула попелом чоловікові в очі. Олелько зойкнув та кинувся до води. Коли врешті промив очі, вони були червоні, як буряки і сльозилися.

– Ну, тепер мені й самій плакати хочеться, як на тебе погляну, – сказала жінка, і старий блазень поплентався до королівського замку.

Всю дорогу тер сльози і шморгав носом. Коли він врешті з'явився перед королем, який саме оглядав жеребців на конюшні, вигляд у нього був просто жалюгідний.

– О, хто до нас прийшов! – вигукнув король. – А чого ти такий зарюмсаний? Яке в тебе горе?

– Ой, ясний королю! Таке горе! Таке горе! Жінка моя, царство її небесне, померла, а я не маю за що її поховати і поминки справити.

– Що ти кажеш? – похитав головою король. – Горе в тебе і справді велике. Самим співчуттям я тобі не поможу, зате грошей дам. Сто талярів тобі вистачить?

– Ой вистачить, пануньцю, вистачить.

Узяв Олелько гроші, прийшов до хати, а жінка й каже:

– Слухай, старий. Коли тобі вдалося, то мусить і мені вдатися. Піду я до королеви Констанції та скажу, що ти помер, мусить і вона зласкавитися.

Олелькові це припало до вподоби, і він погодився. Жінка прийшла до королівського

двору, рвучи на собі волосся і ридаючи так, аж усі пси на обійсті скавулили.

Констанція підрізала в салу троянди. Вона не знала Олелькової жінки, але служниці їй пояснили хто це така. Вона співчутливо вислухала історію Олелькової смерті й сама просльозилася.

– Чи вистачить вам сотні талярів? – несміливо спитала королева.

– Вистачить, ясна пані, хай Бог вас тримає в своїй опіці! Повернулася блазнева жінка з грошима додому, і заходились вони готувати обід, бо ще до її приходу Олелько накупив і м'яса, і ярини, і доброго пива та вина. Настала обідня пора і в королівському замку. Щойно зібралася за столом уся родина, король важко зітхнув і сказав:

– Бідний Олелько! Таку має страту – померла йому жінка.

– Що ви кажете! – сплеснула долонями королева. – Та ж я недавно її бачила! Прийшла до мене, бо якраз помер Олелько.

– Це неможливе! – заперечив король. – Олелько не вмер, це його жінка померла!

– Ви щось наплутали. Жінка його жива, а от Олелько якраз і помер! – стояла на своєму королева.

– Та я його вранці бачив! Мав спухлі червоні очі і шморгав носом! Те саме робила і його жінка.

Врешті король послав когось із своєї челяді переконатися, яка в тім правда.

– Ясний королю, – виголосив посланець, коли повернувся. – Олелько сидить на порозі і гірко плаче, а його жінка лежить на столі.

– Ну, певно, то твій челядник, от він і свідчить на твою користь, – сказала королева і послала натомість свою служницю.

Та небавом повернулася і каже:

– Моя пані! Я бачила згорьовану Олелькову жінку коло його тіла на столі. Бідний Олелько вмер вранці.

І ото вже було занадто. Король і королева перервали обід і обоє подалися до Олелькової хати. Коли увійшли всередину, то побачили на столі обох: Олелька і його жінку. Обоє виглядали на таких мертвих, що мертвіш і не буває.

– Дам п'ятсот талярів тому, хто мені скаже правду! – вигукнув король Лев. І тої ж миті Олелько зірвався, мов ошпарений:

– Слава найяснішому королеві! Ваші слова і мертвого на ноги поставлять. Дайте ті гроші мені, бо лише я один знаю всю правду, а ніхто інший тих грошей не потребує так сильно, як я і моя жінка!

– Бігме правду каже, – підтвердила його жінка і теж встала зі столу. Король якусь хвилю дивився на них грізними очима і вже здавалося, що ось-ось гримне грім, але коли першою розсміялася королева, то й він не стримався. Заплатив Олелькові п'ятсот талярів і призначив до кінця віку для нього утримання.

КОРОЛЬ ЛЕВ

МЕЧ І ПІХВИ

З галасом і гуркотом увірвався до короля боярин Корнило. За руку він тримав якогось переляканого юнака і репетував не своїм голосом.

– Що сталося? – здивувався король. – Чи ти не знаєш, як себе слід поводити в королівських палатах?

Боярин штурхонував юнака на підлогу так, що той упав на коліна.

– Нехай він признається, що зганьбив її і я вб'ю його! Нехай тут перед всіма признається!

– Зачекай. Кого він зганьбив?

– Мою доньку!

– Маєш на те докази?
– Які ще докази? Нині вранці я спіймав їх на гарячому! Ніжилися в постелі!
– Ну, тоді я не розумію твого гніву. Чому б тобі їх не вженити? А я й сватом буду.
– Нізащо! Ніколи! Тільки меч нас розсудить! – пінився боярин. – Він учинив наругу!
– Меч? – перепитав король. – Добре. Ось тобі меч. Він подав бояринові меча, а сам узяв у руки піхви.

– Вклади мені свого меча у піхви.
Та тільки хотів боярин це вчинити, як король – раз – і повернув піхви другим боком.
– Королю! – вигукнув боярин. – Як же я владу меча? Ти не даєш мені!
– Ось так би й донька твоя могла зробити. Якби не хотіла, тоді б і не дала. А як дала, то не кричи про наругу. Можеш тепер хіба обох їх убити, бо юнак цей завинив не більше за неї.
По тих словах король підвів хлопця з колін і сказав, аби той пішов до своїх батьків і сповістив їм про весілля та що король сам за вгощення подбає.

Юнак чкурнув щодуху, ледве гамуючи радість, а боярин посопів-посопів, та врешті визнав, що король справедливо усе розсудив, і поплентався додому, щоб доньку і дружину потішити.

ПІДКОВА І ДУКАТ

Король Лев славився своєю силою, адже він на полі бою одним ударом розрубав рицаря в латах навпіл.

Одного разу піді Львовом кінь його загубив підкову і король змушений був спинитися коло кузні.

Коваль був парубком молодим і, не впізнавши короля, не віддав йому належних пощестей.

– Чи маєш ти готові підкови? – спитав король.
– Маю, чому б і не мати?
– Але будь-яка підкова мені не годиться, бо й кінь у мене не будь-який. Коваль зміряв оком коня, вибрав підкову і сказав:

– Оця мусить бути якраз.

Король узяв підкову, покрутив у руках, далі захопив її за обидва кінці і – рраз! – розламав навпіл.

– Що це за підкова?! – здивувався король. – Зовсім слабенька. Якраз для віслиюка. Пошукай іншу.

Коваль, незадоволено хитаючи головою, подав королю другу підкову, але й та трісла, мов бублик.

Тоді приніс третю. І третю король зламав.

– Слабі в тебе підкови. Але мушу вже їхати. Коли нема ліпшої, то підкуй такою, яка вже є.

Ковальчуки хутенько підкували королівського коня і Лев дав ковалеві золотого дуката.

– Оце тобі за роботу.

Хотів уже було від'їхати, коли здивувала його поведінка ковалеві. Замість сховати дуката в кишеню, коваль покрутив його на всі боки, а тоді лише хрусь! – і зламав наче гудзика.

– Що це за гроші? – похитав головою. – Не маєте інших? Король вийняв другого дуката, але й того чекала така сама доля.

– Зовсім нікудишні гроші карбує наш король, – сказав коваль, ламаючи й третього дуката. – Але що робити... Як нема ліпших, візьму, які є.

Тут уже король розсміявся і, вдаривши коваля по ремені, сказав:

– Ну, спритний з тебе парубок! Скільки живу, ніхто зі мною ще такого жарту не встругнув. Ану лишень придивися уважніше до цього дуката.

Коваль зиркнув на гроші, а тоді на короля, що став до нього боком і враз почервонів, як

буряк.

– Перепрошую вас, найясніший королю, не хотів-єм з вас запити...

– Ну-ну, так дуже не побивайся. Які дукати – такі підкопи. Ми квити. Але не забудь, ковалю, коли знову татари нападуть, оголоситися до мене на службу. Таких як ти лицарів я потребую у важку хвилину коло себе.

ЯК ВІЩУН ХОТІВ КОРОЛЯ ОБДУРИТИ

Король Данило вирушив у похід проти ятвягів. І от, коли вже військо було в дорозі, перестрів його один славний віщун, про якого говорено було, що ніколи він ще не змилився. Віщуна ж того ятвяги підкупили, аби завернув королівське військо.

– Спинися, королю! – вигукнув той віщун. – Спинися і не важся цього літа йти в похід, бо зорі мені сказали, що чекає тебе поразка і люта смерть. Мусиш перечекати, аж поки небесні світила не стануть для тебе прихильними.

Король в нерішучості зупинився, а що бояри його й воєводи вірили цьому віщуніві, то почали всі відмовляти його від походу. І тільки королевич Левко твердо стояв на тому, що віщун цей шахрай і що хутше всього його ляхи підіслали.

– Добре, а як же ти мені доведеш, що він шахрай? – спитав король.

– Зараз побачите, – відказав Лев і підступив до віщуна: – Якщо ти легко можеш передбачити прийдешнє, то певно також знаєш і день своєї смерти.

– Так, знаю.

– Ну, і коли ж ти помреш?

– Помру я за двадцять п'ять літ і чотири місяці. Так мені вповіли зорі. В тую ж хвилину Левко добув меча і одним махом стяв голову віщуну.

Голова впала до королівських ніг.

– Збрехав, стерво, – сказав королевич і переможним поглядом окинув присутніх.

– Рушаєм! – гукнув король до війська, і похід 1253 року приніс йому перемогу.

ПУГАР ВИНА

Після одного з військових походів король Лев звелів стратити боярина, котрий не підосмів на підмогу зі своїм загоном під час бою, а зостався вичікувати в засідці.

Перед стратою боярин попросив вина. Йому подали пугар, але напитись ніяк не міг, бо дуже тремтіли руки.

– Заспокійся, – сказав король. – Тебе не стратять, доки ти не вип'єш до дна цей пугар.

Почувши це, боярин вдарив пугарем об камінь, пугар розколовся і вино розлилось.

Король дав знак катові.

– Пане мій! – скрикнув боярин. – Хіба ти зламаєш своє слово?

– Яке слово?

– Ти сказав, що мене не стратять, доки я не вип'ю до дна цей пугар. Хіба я його випив, що ти посилаєш мене до ката?

– Тьху! – розсміявся король. – Щоб мене качка брикнула, коли він нас не піймав на слові!

Всі, хто був свідками нього, лише руками розвели. Слово королівське не можна ламати.

– Ну, Господь з тобою, – кивнув король. – Тобі це вдалося. Вертайся до свого маєтку. Не дав тобі Бог хоробрості, то хоч хитрістю наділив.

КОСТУР

Одного разу вертався король Лев з полювання і зустрівся йому дорогою пустельник, зодягнений у довгу полотняну сутану. Ішов він босоніж, підпираючись костуром. Побачивши мисливців на конях, пустельник спитав:

– Чи не скажете мені, добрі люди, як пройти до королівського замку? Король зацікавився і спитав:

– Кого ви хочете побачити там?

– Хочу побачити короля і попросити в нього тисячу золотих.

– Тисяча золотих – великі гроші.

– Вони потрібні для того, щоби побудувати в горах монастир.

– А що, коли король відмовить?

– Ну тоді нехай дасть п'ятсот.

– А коли й п'ятсот не дасть?

– Тоді бодай сотню.

– А коли й сотні не дасть?

– Ну тоді вже хай буде – погоджуюся на десять.

– А що коли він і десять не дасть.

– Клянусь Господом і Пресвятою Трійцею, тоді я відлупцюю його цим костуром!

Король усміхнувся і, показавши дорогу, помчав зі своїм почетом до замку. А там наказав, щоб коли прийде до нього пустельник, то нехай пустять лише після того, як залишить біля входу свого костура.

Над вечір пустельник приплуганився до королівського замку. В дверях його перепинили і змусили лишити костура, бо це, мовляв, неповага до короля. Коли пустельник став перед королем, то відразу впізнав того мисливця, з яким розмовляв дорогою. Але навіть оком не зморгнув і привітався, мовби вперше бачив. Король теж не подав жодного знаку і спитав:

– Що вас привело до замку?

– Мій володарю, я пустельник з Синевидного. Ми там, на горі, почали монастир будувати, але нас мало і грошей у нас нема. Прийшов я просити в тебе тисячу золотих. Подайте на добру справу.

– Бог подасть, – каже король. Пустельник на мить знітився.

– Добре. Тоді дайте хоч половину.

– Бог дасть.

– То може дасте сотню?

– Бог дасть.

– І десять золотих не дасте?

– Бог дасть, – незворушно відказував король.

Пустельник витер піт з чола, переступив з ноги на ногу і сказав пригнічено:

– Ну тоді нехай Господь пошле вам довгі роки життя, а я пішов.

Пустельник ступив кілька кроків і додав через плече:

– Пощастило вам, що мій костур лишився за дверима.

Ці слова викликали в короля гомеричний регіт. Він підбіг до пустельника, взяв його за плечі і сказав:

– Вибачте мене за мій жарт. Я, звичайно, дам вам тисячу золотих на монастир.

НІКОМУ НЕ МИНЕТЬСЯ

У короля Лева був розкішний сад з дивовижними деревами і кущами. За ними доглядав садівник, котрий жив із родиною в затишному куточку. Король у вільні хвилини любив гуляти садом і знав його, як свої п'ять пальців. Кожна квіточка була йому знайома, кожна нова пташка, що з'являлася в саду, не залишалася непоміченою. Та особливо любив король трояндовий кущ, якого йому подарували купці із Персії.

Коли державні справи не давали королю гуляти в саду, садівник сам приходив до нього і сповіщав усі садові новини.

– А як там мій трояндовий кущ? – не забував поцікавитися король.

– Цвіте і пахощі розливає.

А одного разу садівник сповістив, що на улюбленому королівському кущі соловей звів гніздо.

– Що з ним робити – зруйнувати чи лишити? – спитав садівник.

– Залиш. Але побачиш, йому це так не минеться за те, що посмів на моєму кущі вити гніздо.

Минув якийсь час. Садівник, порядкуючи в саду, наблизився до трояндового куща і побачив, як гадюка пожирає пташенят. Садівник не мав нічого в руках, щоб змію відігнати, а поки роззирнувся та знайшов якусь палицю, гадюка зникла. Зосталося тільки порожнє гніздо з кількома пір'їнами.

Садівник негайно побіг до короля.

– Ясний королю! Гадюка пожерла пташенят, що вивелися в гнізді на вашому трояндовому кущі.

– От бачиш, – усміхнувся король, – чи не казав я, що солов'ю отак просто не минеться за те, що вгніздився на моєму трояндовому кущі?

– Казали, ваша величність, казали.

– А що з гадюкою?

– Поки я палку шукав, злодюга втекла.

– Нічого. Знай, що і їй це отак просто не минеться те, що пожерла солов'ят.

Іншого дня садівник взявся косити траву між деревами і несподівано попав на змію, розтявши її на дві половини.

– Поганий знак, – подумалось йому. Аж тут сам король прогулюється.

– Що так замислився? – спитав у садівника.

– Та от саме коса натрапила на ту змію, котра пташенят пожерла.

– Ага, казав я тобі, що не минеться їй, – усміхнувся король. – Тільки пам'ятай, що і тобі так просто не минеться її смерть.

Садівник ще сильніше похнюпився.

Якось над вечір зачув він з глибини саду плюскіт і жіночий сміх. Там знаходився невеликий ставок, у якому розводили рибу. Садівник і його доглядав, а тому дуже здивувався, коли почув галас.

Коли він тихенько підкрався, то здивуванню його не було меж. У ставку плюскалася королівна зі своїми служницями, і всі голі-голіосінькі.

Садівник аж рота роззявив і так захопився, що й не помітив, як чиясь тверда рука впала йому на рамено. Озирнувся – і його охопив жах. Перед ним стояв сам король.

– Ага! То ти ось як у саду порядкуєш? Не маєш ліпшого заняття, як за голими дівчатами підглядати? Геть мені з очей!

Переляканий садівник чкурнув чимдуж до хати. Та не довго довелося йому труситися, бо прийшла за ним сторожа і забрала до в'язниці.

А вранці наступного дня чекала на садівника шибениця.

Садівника вивели на замкове подвір'я, і він побачив усю королівську знать, що розсілася на лавах. Тим часом кат приставляв до шибениці драбину, ту саму, по якій лазив і садівник, обрізаючи галузки.

Садівник витер сльози і звернувся до короля:

– Ваша величність, я вірою і правдою слугував вам, прошу тепер перед смертю сказати кілька слів. А тоді вже вішайте.

Король кивнув головою.

– Пане мій, чи пам'ятаєте, як на вашому трояндовому кущі звив соловей гніздо, і ви сказали: „Це йому так не минеться”?

– Аякже, пам'ятаю, – погодився король.

– Пане мій, чи пам'ятаєте, як за якийсь час гадюка пожерла солов'їних пташенят і ви казали: „І їй не так не минеться”?

– І не було, – погодився король.

– І пане мій, чи пам'ятаєте, як, скошуючи траву, я розтяв ту гадюку навпіл, і ви сказали:

„І тобі це так не минеться”?

– Було, було, – кивав король.

– Як не минулося солов'ю, так не минулося змії. Як не минулося змії, так не минулося й мені. Але знай, королю, що й моя смерть так просто тобі не минеться!

Король жахнувся від них слів і якусь хвилю сидів непорушно. Потім підвівся і сказав:

– Відпустіть його, нехай далі порядкує садом.

НАМИСТО ДАМАСЬКОГО КУПЦЯ

Звідкіля тільки до Львова купці не прибували! А я розповім про купця, який прибув із Дамаску і мав ім'я Абдурахман.

І привіз він до нашого міста ладан, миро, кайєнський перець, цинамон, гвоздику, а ще вироби з дорогоцінних металів. Усе досить хутко спродав, та залишилося йому дуже дороге намисто з золота і коштовного каміння. Його він не зумів продати, а щоби не везти назад у Багдад і знову до Львова, вирішив залишити на зберігання в одного з місцевих крамарів до наступного свого приїзду.

Залишив коштовність, а сам поїхав з вірменським караваном додому. Минув рік. І ось наш купець у Львові.

– Хай Господь множить твої літа! – привітався він з крамарем. – Я прийшов за моїм намистом.

– А то ніби за яким? – витріщив той очі.

– За тим, яке тобі залишив минулого року.

– Щось такого! Вперше чую! Юльцю! – гукнув свою жінку. – Чи нам лишав хтось тамтешнього року намисто?

– Намисто? Я би-м запам'ятала. Яке намисто?

– От і я кажу: яке?

Бідолашний Абдурахман пробував і так і сяк пригадати обставини, але все намарне. Крамар його виштовхав зі своєї крамниці.

Кому він тільки не жалівся, кому лише поклонів не бив – ніхто не може допомогти, бо ж не було жодного свідка.

І залишилася в сирійця лише одна надія на короля Лева. Як уже він не зарадить, то хто?

Абдурахман подався до замку, сів на сходах і сидів доти, доки король не прийняв його. Коли сирієць оповів йому свою пригоду, король замислився. Яким чином можна допомогти тому чоловікові, коли нема жодного доказу, розписки, чи свідка? І де певність, що сирієць не дурить? Єдине, що міг застосувати король. це хитрість.

– Завтра зранку йди до крамниці свого боржника, сядь на порозі й сиди, що б там не діялося. Сиди і чекай, доки не з'явлюся я. А потім дай мені знати. чим те все скінчиться.

Абдурахман учинив, як порадив король. Крамареві, ясна річ. не сподобалося, що той всівся на його порозі і став його проганяти. Але щойно віджене, як сирієць уперто зновц вертається. Чяде й мовчить.

І так тривало, доки не з'явився король. І то не сам, а зі всім своїм королівським почтом, верхи, в оточенні тлуму людей. Король їхав верхи на баскому арабському скакуні, і зі всіх будинків вибігали львів'яни й радо вітали його. Кінь ступав повагом, легко переставляючи ноги і не зупиняючись ніде ні на хвилю. Тільки порівнявшись із крамницею купця, король натягнув повіддя, і кінь спинився.

– Абдурахмане! – вигукнув радісно король Лев. – Чи се ти? Як давно ти ві Львові?

– Та вже тиждень, мій королю, нехай Господь буде завше до тебе милосердний!

– Цілий тиждень? І не знайшов-сь одного вільного дня, аби нас провідати? На перший раз дарую тобі. Але завтра приходь і поділися зі мною своїми клопотами.

Король смикнув за повіддя і весь почет рушив далі.

Сотні очей спостерігали цю сцену, сотні вух чули, як король назвав дамаскця на ім'я. А серед тих очей і вух були очі й вуха господаря крамниці і його жінки. Вони були нажахані

так, що руки у них тряслися.

Щойно король і весь тлум віддалилися, крамар підбіг до сирійця і сказав:

– Слухай, коли ж то було, що ти мені намисто залишив? Яке воно? В що загорнуте? Може, я пригадаю.

Абдурахман спокійно описав, як виглядало його намисто, і крамарева жінка сплеснула руками:

– Так і є! Воно!

А за мить пропажа знайшлася в жіночній скрині з лахами.

– Ти бач! – хитав головою крамар. – Зовсім забув! Якби ти не пригадав, я б нізащо не знайшов його.

– Це я знайшла. – втрутилася жінка.

– Еге, це Юльця. Давай, Абдурахмане, обмиємо нашу, хе-хе, знахідку, га? Завтра тебе сам король буде приймати! Чому ти мені не сказав, що ви так добре знайомі?

Але Абдурахман не мав бажання слухати ці теревені, а, забравши намисто, подався до королівського замку. І якраз вчасно, бо королівський почет саме повертався назад. Побачивши короля, сирієць упав на коліна і показав намисто. Він висипав на свого добродія таку рясну зливу подяк і благословень, що король мусив його спинити. Тепер він переконався, що купець говорив правду.

За королівським наказом крамаря разом з жінкою прибито було до дверей крамниці. Як пересторогу для всіх, хто наважиться шахрувати.

І справді так було. За короля Лева казали, що можна покласти посеред вулиці гаман з грошима і, повернувшись наступного дня, застати його неторканим. Еге, – минулося...

ЗАСНУЛІ ЛИЦАРІ КОРОЛЯ ЛЕВА

В Кривчицях жив колись коваль Процик. Після батька успадкував невелику кузню, й хоча й валив молотом об кувадло від світу до пізньої ночі, та вічно родина його бідувала.

Кузня стояла при Глинянському тракту, де щодня торохтіли купецькі вози з товарами. Біля кузні вони спинялися, коли треба було коня підкувати, чи натягти залізну шину на колесо.

Одної зими родина коваля дуже вже бідувала. Снігові завії вкрили шляхи і такий мороз вдарив, що купці стримались від подорожей. Не було вже ані возів до направи, ані коней до підкування. Цілими днями лежав на кувадлі непорушний молот. А для голодних дітей забракло хліба.

Смеркалося, коли несподівано до дверей хтось постукав.

– Хто там? – спитав Процик.

– Відчини, роботу тобі приніс! – відказав голос за дверима.

Процик втішився такій вістці й хутенько відчинив двері. Глянув – і остовпів. Перед ним на білім коні сидів лицар в золотих латах. В одній руці тримав списа, на якому лопотів прапорець з левом.

– Хочеш роботу?

– Хочу.

– Ну то викуй мені за тиждень стільки підків, скільки кінь зможе завезти. Тут маєш гроші на залізо.

І, поклавши ковалеві на долоню п'ять золотих, вершник зник у сутінках. Процик з родиною не знали, що робити від такої утіхи. Вже їм не страшний голод.

З самого ранку коваль поїхав підводою на Замарстинів. Але ж дивувалися купці, що він аж стільки залізних штаб купує!

Знов задзвенів молот на кувадлі. Коваль розпікав штаби на вогні, рубав їх на рівні шматки, згинав, кував, рівняв підкови, вибивав у них діри на цвяхи і знову валив молотом. Піт йому лився з чола, руки німіли і боліла спина, але за тиждень скінчив роботу. А на долівці лежала ціла купа новеньких вилискуючих підків.

Смерком у двері, постукали. Процик вибіг на двір і побачив лицаря.

– Ти готовий? – спитав лицар.

– Так.

– Ну, то вклади ті підкови до мішків та вантаж на коня.

Процик аж тепер побачив, що вершник тримає за вуздечку ще одного жеребця.

Коваль хутко нав'ючив його мішками, а лицар сказав:

– Тепер бери своє спорядження і ходи зі мною.

Попереду їхав лицар, за ним ішов кінь з підковами, а позаду – коваль.

Йшли вони лісом, попри яруги, загрузаючи в глибокому снігу, аж врешті коваль впізнав гору Лева.

Лицар витяг меча і вдарив ним об брилу. І вмить утворилась широка щілина. Коваль побачив довгий коридор, освітлений смолоскипами. Коли вони увійшли до нього, щілина за спиною замкнулася.

Всередині було тепло, пахло живицею і димом соснових дров. Пройшовши коридором, опинилися у величезній залі з колонами. З правого боку стояли лицарські коні. А з лівого – за дубовими столами, сперши голови на лікті, спали лицарі в золотих обладунках. В глибині зали, на підвищенні, виблискував оздоблений дорогоцінним камінням трон. На троні спав чоловік з довгим сивим волоссям.

– Король Лев і його лицарі, – прошепотів схвильований коваль.

Чув не раз від старих людей, що король Лев зі своїми лицарями замкнулись в горі і тільки чекають на поклик до бою.

В глибокій тиші пролунав голос лицаря:

– Куй.

Процик розів'ючив коня, добув підкови і своє спорядження та взявся до роботи. Коні сумирно жували овес і не звертали на коваля жодної уваги. А він знімав стерті від постійного стояння підкови, приміряв нові і прибивав. Робота горіла йому в руках.

„Цікаво, чому в жолобі вівса не меншає. Звідки його досипають?” – дивувався коваль, але спитати не наважився.

Несподівано один з жеребців стрепенувся і голосно заіржав. Лицар, що сидів на розі столу, звів голову і спитав:

– Що, – вже час?

– Ні! – відказав лицар, який найняв коваля. – Ще не час. І той знову задрімав.

– А ти поквапся, щоб до світанку закінчити роботу. Інакше лишишся тут на цілий рік, – сказав лицар.

Коваль і так уже сьомим потом сходив, а ще половина коней zostавалась непідкованою.

За якийсь час ще один жеребець стрепенувся і заіржав. Знову той самий лицар прокинувся і спитав:

– Що, вже пора?

– Ні! Не пора, – заспокоїв його лицар, який найняв коваля. – А ти поквапся, ковалю. Світанок не за горами.

Аж ось нарешті останнього коня підковано і Процик полегшено розігнув спину.

– Кінець роботі, – сказав лицар. – Тепер позбирай всі зужиті підкови в один лантух. Це твоя винагорода.

Коваль слухняно позбирав старі підкови, серед яких були такі тонкі, як листя, а в душі чув жажливий розпач. Оце таку платню дістав за тяжку працю! Старі підкови! Знову родина буде голодна.

Поклав до лантуха своє ковальське знаряддя, закинув собі на спину й рушив коридором до виходу.

– Пам'ятай, що про свою пригоду заборонено тобі хоч би й словом обмовитися до самого дня смерті. Аж як будеш чути, що маєш покинути цей світ, тоді розкажеш, – сказав лицар на прощання і вдарив мечем у скелю. – Ну, з Богом!

Коваль вийшов на холод і почув, як зашурхотіло каміння. Гора знову замкнулася.

Йшов, грузнучи в снігу, і всю дорогу журився, що так напрацювався, а в нагороду лантух заліза дістав. Така вже, видно, його доля бідацька. Те старе залізо можна буде перекувати. Але доки морози не спадуть, годі про заробіток мріяти.

З такими невеселими думками прийшов коваль до хати і з гуркотом скинув лантух на долівку. Сів тяжко на лаві, а діти обступили лантух і щебечуть:

– А що там, татку? Що ти таке приніс?

– Подивіться, як вам цікаво. Жінко, постели мені, нехай передрімаю, бо ноги вже не тримають.

– Я тут бобу трохи зварила, – сказала жінка. – З'їж щось. Чи той пан тобі добре заплатив?

– Ой, заплатив, заплатив... Бодай йому...

І не доказав. Бо якраз діти розв'язали лантуха і на підлогу вивалилося щире золото. Ті старі зужиті підкови виявилися не з заліза, а з золота!

– Господи! – сплеснула руками жінка.

Діти стрибали від утіхи – які гарні іграшки!

Коваль кинувся до мішка, а він весь ущерть наповнений золотими підковами.

– Таки не здурив! Тепер у нас ніколи біди не буде.

Так воно й сталося. Процики збудували нову кузню, купили собі поле худобу і щасливо господарювали, лиха не знаючи. Ніхто не міг у Процика правди вивідати, з чого він розбагатів. Аж перед смертю свого пригону оповів. Так ото вона й до нас дійшла.

ЗИМОРОВИЧ

ОПОВІДІ ПРО СЛАВНОГО ЛЬВІВСЬКОГО ПОЕТА ВАРФОЛОМІЯ ЗИМОРОВИЧА

Варфоломій Зиморович прийшов на світ 20 серпня 1557 року в затишному будинку на Глинянській вулиці в родині каменяра. Все життя жив у Львові, де написав історію міста, а також багато віршів. За свій розум і дотепність кілька разів вибирався на посаду в'їта. Прожив довге і сповнене пригод життя, помер в 1677 році.

Коли Зиморович став бургомістром, йому довелося розбирати чимало судових справ, а що чинив це дуже спритно, львів'яни переповідали їх і тішилися, що дав їм Бог такого мудрого і справедливого бургомистра.

ІСТОРІЯ З ОЛІЄЮ

На Ринку мешкав один багатий купець у двоповерховій камениці, а під ним у підвалі – бідний швець. Купець багато разів намагався виторгувати у бідняка його підвал, але той не бажав і слухати.

Тоді купець вирішив схитрувати. Домовився з шевцем, що поставить у нього десять бочок олії на зберігання, а за те йому заплатить. На таку пропозицію швець погодився.

Але хитрість полягала в тому, що тільки п'ять бочок були повні, а п'ять – напівпорожні. І от за якийсь час купець іде до своїх бочок і з жахом буцім-то виявляє, що його обкрадено.

– Де моя олія? Це грабунок!

Бідолаха швець не міг отямитися від несподіванки. Усе життя прожив чесно і винен був хіба одному Господу свою душу.

Та що робити! Мусили стати перед судом у Ратуші. Лавники ознайомились зі справою і розвели руками. Виходить, що швець і справді обікрав купця, який вимагав тепер, щоб йому віддали підвал.

Одному панові в'їту та справа видалася нечистою.

Він поміркував і звелів вилити олію з повної і неповної бочок та подивитися, де буде більше осаду. Якщо бочки були поставлені до підвалу повними і швець крав олію, то в

неповній бочці буде осаду стільки ж, як і в повній.

Та виявилось, що в повній осаду було удвічі більше. І тепер усім стало ясно, що ті п'ять бочок були відразу наполовину заповнені.

Мусив купець з ганьбою покинути Ратушу та ще й заплатити велику куну (себто штраф) як магістрату, так і шевцеві.

ГВАЛТ

Одна вдовичка, вирішивши пожитися надурняк, подала до суду на одного перекупника, нібито він її згвалтував.

Зиморович викликав обох і питає в чоловіка:

– Чи правда це, що ти вчинив?

– Йой, та що вона каже! Я й пальцем її не рухав.

– А я таки думаю, що рухав, – сказав Зиморович. – І ось моя порада: негайно виплати цій жінці п'ятдесят талярів.

То була значна сума, але перекупник не сперечався, бо знав, що за гвалт міг потрапити до в'язниці. Тому відразу й заплатив. А хитрій вдовичці тільки того й треба, взяла гроші й гайнула.

Коли вона пішла, Зиморович сказав:

– А знаєш, певно я помилився. Біжи за нею та відбери свої гроші назад.

– А мені за те нічого не буде?

– Не буде, слово вїта. Не відпускай її, доки не забереш гроші, і вертай сюди. Перекупник наздогнав жінку і почав у неї вимагати гроші, але та й слухати не хоче. Він схопив її за руку і не дає проходу. Тоді вдовичка розлютилася не на жарт і сама схопила того чоловіка за руку та потягла назад до Ратуші.

– Ваша милість! – репетувала вона. – Ви погляньте на цього розбишаку! Посеред вулиці напастує мене і хоче відібрати гроші назад.

– Ну і як, чи вдалося йому відібрати гроші? – спитав Зиморович.

– Де там! Гроші при мені. Я ще можу себе захистити від таких піциків!

– О, видите? То ви баба-грим!

– Аякже! – тішилась вдовичка, нагородивши зляканого перекупника штурханом.

– Шкода тільки, що ви не зуміли себе захистити, коли він вас гвалтував. Ці слова, наче громом, вразили жінку і вона збагнула, що попалася на брехні.

– Коли він не зміг навіть грошей забрати, а натомість ви його сюди за руку приволокли, то як же міг він таку дебелу молодицю згвалтувати? Ви є брехуха і за брехню дістанете десять канчуків.

ЗАГУБЛЕНІ ДУКАТИ

Цікава історія трапилася з одним грецьким купцем, що привіз до Львова вино.

На торзі, що відбувався на Ринку, він загубив мішечок золотих дукатів. Йому порадили найняти галайкала, який буде ходити туди й сюди й кричати, що хто знайде гаман з грішми, то дістане винагороду: десять дукатів.

За якийсь час один хлопчина і справді знайшов під возом гаман. Розв'язав його, поррахував гроші і виявилось їх рівно сто. Десять узяв собі, а решту заніс грекові. Але той, доставши свій гаман, відразу пошкодував, що обіцяв таку значну винагороду і почав обзивати хлопця злодюгою, бо в мішечку, мовляв, було сто п'ятдесят дукатів, а не сто.

Довелось їм стати перед очі вїта. Той вислухав їх, поклав на столі Біблію і сказав:

– Чи клянеться ви говорити правду?

– Так, клянёмось, – в один голос проказали вони.

– Тоді кладіть руку на Святе письмо і відповідайте. Скільки грошей було в гамані?

– Рівно сто, – сказав хлопець.

– Рівно сто п'ятдесяти, – сказав грек.

– Ну, що ж, ви поклялись на Біблії і я не маю жодних підстав не вірити вам. Ви обоє сказали правду. Дайте мені цей гаман, добродію.

Купець подав гаман, і Зиморович вручив його хлопцеві.

– Візьми ці гроші і якщо до вечора ніхто по них не зголоситься, вони твої. А вам, шановний купче, раджу знову найняти галайкала, бо цей гаман вочевидь не ваш. У ньому нема тої суми, яку ви загубили.

Отелешений грек не знав, що далі чинити і впав на коліна перед бургомістром та почав просити гроші назад. Він признався, що збрехав і мало не рвав на собі волосся.

– Слухайте, добродію, – зупинив його бідкання Зиморович, – ви за свою брехню втратили тільки сто дукатів. А за ламання клятви дістанете п'ятдесят нагаїв на площі. Вибирайте, що ліпше.

І купець, похнюпившись, мусив вертати з нічим.

МАСНІ ГРОШІ

В різника, що продавав на ринку м'ясо, злодій вкрав гаман з грошима. Різник помітив, що його обікрали в останній момент, і ледве встиг піймати злодія за руку. Але той зчинив лемент, що сталася помилка, ніякий він не злодій і нічого не крав.

На галас прийшла сторожа і повела обох до Ратуші.

Бургомістр Зиморович, вислухавши обох, звелів обшукати злодія. У нього справді був гаман з грішми, але він божився, що це його власні гроші.

Зиморович звелів принести окропу, розв'язав гаман і всипав гроші у воду. На поверхні відразу з'явився тлуц.

Тепер усі побачили, що то справді гроші різника. Той цілий день торгував м'ясом і, ясна річ, монети були засмальцьовані. Гроші повернули, а злодія відправили до в'язниці.

НЕ ТІ ЖИДИ

Раз на рік вирішив собі циган ходити до церкви. Прийшов, став збоку і слухає, що священник буде казати. А священник якраз оповідав, як жиди били пана нашого Ісуса.

– Ну, клятї жиди, – думав собі циган, – чого вони нашого Ісуса били? Що він їм, бідачка, зробив?

Та й пішов з церкви, зітхаючи.

Минув рік, і знову циган у церкві. Що за диво! Знову панотець оповідає, як жиди били Ісуса.

– А то bestії! Другий рік б'ють нашого Ісуса, і ніхто ані пальцем не кивне! – злився циган.

Коли ж він і третього року завітав на службу Божу і почув те саме, його охопила така лють, що вибіг він із церкви та чимдуж помчав у жидівську дільницю. По дорозі, виламав десь здорового кілка та й заходився жидів по вулиці ганяти. Лупить їх, як Сидорових кіз, а ті кричать, вейкають, ховаються по хатах. Врешті де не взялася міська сторожа і, скрутивши цигана, поволокла його до Ратуш, на суд просто перед найсвітліші очі пана Зиморовича. Побиті жиди теж прийшли, почали розповідати, як була справа.

– Та же то не ті жиди, що його мучили, матолку! Пана Ісуса били їхні предки!

– То ж я їх і бив по передку! Раз по передку, раз по задку!

– То були їхні пращури!

– Власне, як щури! Тікали по хатах, як щури! Дав я їм перцю! – тішився циган.

Війтові вже терпець уривався:

– Чи ти не розумієш, що тобі говорять? Тамті жиди жили бозна-коли, а теперішні – то вже зовсім інше покоління!

– І по колінах бив, ясний пане, по колінах бив так само, як вони били нашого пана

Ісуса.

– А бодай вас трясця била! – гукнув Зиморович. – Забирайтеся геть мені всі. Більше ніколи не візьмуся правувати жидів з циганами!

СУХА ВЕРБА

Зі Львова часто вирушали каравани купців у неблизькі краї. Збирався караван докупи на Личаківській рогатці, прощався з рідними і – в дорогу.

Сталося так, що не встигла валка й до Винників добратися, як один купець почув себе дуже зле й не міг їхати далі. Що було робити? Віддав він гроші своєму приятелеві, сказав які товари той має закупити, а сам повернувся додому.

Та коли караван по тривалій мандрівці прибув до Львова, а купець спитав свого приятеля про товари, той дуже здивувався. Жодних грошей він не брав. Які гроші?

Як на біду, коли один другому гроші передавав, нікого не було, то й засвідчити ніхто не міг.

Подався купець у розпачі до Зиморовича й оповів йому свою біду. Зиморович звелів, аби він привів також другого купця.

Коли вони обоє стали перед його очима, Зиморович спитав у того другого:

– Чи брали ви гроші у цього чоловіка?

– Борони Божи! Чи я б не віддав чужі гроші? Та ж я не перший рік торгую ві Львові, всі мене добре знають.

– Скажіть мені, – звернувся бургомістр до пошкодованого, – чи маєте свідків?

– Маю – Господа Бога.

– А де ви йому гроші віддали?

– Посеред дороги.

– Може там яка прикмета була?

– Суха верба дуплава на дорогу похилилася. Ото й уся прикмета.

– Знаєте що, сідайте – но лиш у бричку, і їдьте на те місце, розгляньтеся, то може ще що згадаєте. А ви, – до приятеля, – зачекайте тут.

Купець поїхав, а Зиморович сів за стіл та почав переглядати папери. Минула може година, як він підвів голову і спитав другого купця:

– Де ж це він забарився? Ще не добрався ще до тої верби?

– Та вже мав би вертатися, – бовкнув купець і прикусив язика, дошолопавши, що видав себе.

– Ага! – зірвався на ноги Зиморович. – Он воно як! Сторожа! Закувати його в кайдани!

– Змилуйтеся! – впав на коліна купець. – Все поверну!

– Не маю сумніву. Але перед тим засмакуєте нашої в'язниці.

ЧОРНОКНИЖНИК

У Львові мешкали не тільки купці та ремісники, але й славні чаклуни або чорнокнижники. Найславнішими з-поміж них був Григорій Лискевич, що жив наприкінці XVI століття й торгував заморським зіллям, корінням, восковими свічками, винами, ба навіть ліками. Його камениця на вулиці Бляхарській, 8 називалася Криве коло, бо знаходилася вона в кінці крутої вулиці під Домініканами.

У просторому кабінеті чаклуна всюди, де лиш оком не кинеш, – мензурки, колби, пробірки, слоїки, пуделочка, мішечки з зіллям, опудала чудернацьких птахів і, звичайно, книга. Тут пан Григорій займався алхімією, викликав духів, проводячи з ними тривалі бесіди, зустрічався з іншими чаклунами і робив свої дивні досліди, про які поняття не мала жодна жива душа. Для всіх міщан це був звичайний аптекар. І лише коли він помер і відкрито було його кабінет, Львів наповнився історіями й легендами про цього незвичайного чоловіка.

ЧАРІВНИЙ ГЛАДУЩИК

Пан Лискевич полюбляв чинити різні веселі капості. Одного разу вирішив покпити над пані Абрековою, котра мешкала на Ринку і допекла йому своїми плітками.

Ото якось пані Абрекова чимчикувала в неділю зі служби Божої, а під деревом великий гладущик красується. Пані Абрекова зиркнула туди, сюди, нікого не побачила, підбігла до гладущика, підняла покришку і мало не зомліла. Гладущик був повен золота. Довго не думаючи, пані Абрекова вхопила знахідку і хутенько почапала додому.

По дорозі засапалася, опустила гладущик на землю і хутенько зазирнула під накривку. А там уже не золото, а срібло. Оце диво!

– Ну, нічого, – зітхнула вона. – І то маєток.

Відпочила трохи й далі гладущик понесла. А по дорозі мріяла, що з тою купою грошей буде робити.

Вже недалеко її камениця на Ринку, та гладущик такий тяжкий, що пані Абрекова знову спинилася спочити. І, ясна річ, під покришку зазирнула.

– Мати свята! – перехрестилася вона, бо в гладущику були вже самі мідяки. Але й мідяки гроші.

Ні, не кине вона гладущика, донесе до хати. І таки донесла, мало не стогнучи. Уся родина збіглася подивитися, що ж то за скарб знайшла пані-матка.

А пані Абрекова, важко дух переводячи, розповідала:

– Знайшла я гладущик, повний золота. Поки несла, золото на срібло перетворилося. А відтак срібло на мідяки. Ось подивіться.

Скинула вона покришку, а там – вугіль. Звичайний вугіль.

– Мамо, і ти ото трагала? – дивуються діти.

Аж тут гладущик крутнувся, мов живий, підскачив і перетворився на чоловіка в чорному плащі. Чоловік полами плаща змахнув і фуркнув у димар, тільки за ним закурилося.

Ніхто з присутніх не встиг його розгледіти. Одна лише пані Абрекова пізнала Лискевича, але промовчала.

СОЛОМ'ЯНІ КАБАНЧИКИ

Одного разу пан Лискевич узяв дванадцять віхтів соломи, перетворив їх на тлустих кабанчиків та погнав на базар. Швиденько і купець знайшовся.

– Тільки пильнуйте, аби вони вам до води не йшли, – сказав на прощання чарівник.

Чоловік стенов плечима – що за дурниці! – і весело погнав кабанчиків на своє обійстя. По дорозі минали вони багна, що на теперішній вулиці Левинського, і кабанчики, не втримавшись від спокуси, потрюхикали просто в болотяну воду, тільки за ними зачавкотіло.

Чоловік кинувся їх виганяти і вжахнувся: кабанчики всі як один потонули, а не поверхню віхті соломи спливли.

– Оце чортівня! – вилаявся він і чимдуж помчав шукати пана Лискевича. Захеканий, влетів до його будинку і застав чаклуна за пообідньою дрімотою. З великого гніву ухопив його за ліву ногу та як смикне – нога й відірвалася, а з обрубка так кривця і хлюскає.

Чоловік з переляку кинув ногу – і хода. Відпало у нього бажання сваритися з паном Лискевичем, а то чого доброго і до в'язниці можна потрапити за те що увередив його.

Минуло пару тижнів, і зустрів той чоловік пана Лискевича на Ринку. Що за дива? Іде собі на обох ногах навіть без палички.

– Ну, тепер ти мені не викрутишся, – сказав собі чоловік і кинувся до чаклуна. – Віддай мені гроші за свою солому, іроде!

– А-а. це ти, розбишако! Це ти мені ногу відірвав?! – наносівся на того чаклун.

– Яку ногу?

– А ось цю! – вигукнув пан Лискевич і висмикнув свою ліву ногу, мов буряк з грядки. –

Ось цю ногу!

Тут уже чоловікові мурахи по спині побігли – та як чкурне, не озираючись. До кінця віку обходив пана Лискевича десятою вулицею.

КАПШУК ЧОРТОВОЇ МАМИ

Панові Лискевичу дістався у спадок старий млин на Вульці. Ніхто до того млина вже не ходив молоти борошно, бо мав таку лиху славу, що ліпше було обійти його десятою стороною. Зате у млині влаштували свої гулі чарівниці, а пан Лискевич отримував добрі гроші за оренду.

Одного разу на Бляхарську до нього завітав вифранчений панок у капелюсі з павичевим пір'ям та зі шпагою при боці.

– Чи можу я поговорити з паном Лискевичем наодинці? – поцікавився гість, непевним оком озираючи відвідувачів аптеки.

Господар провів його до себе в кабінет і панок сказав:

– Маю поважну справу щодо вашого млина. Я хотів би його найняти на дві ночі щороку.

– На котрі саме? – спитав Лискевич, гортаючи зошит із записами.

– У ніч на Пилипа і в ніч на Івана.

Тут Лискевич відразу здогадався, що перед ним не простий собі чорнокнижник, а сам чорт.

– З якою метою, смію спитати?

– Для забави.

– Добре, але якраз у ті ночі там уже віддавна відбуваються забави. Чи вам не буде затісно?

– Аніскілечки. Я приведу зі собою лише пару панянок. І добре вам сплачу.

– Добре – то скільки?

– За кожную ніч сотню золотих.

– Пхе! – вдавано скривився Лискевич, маючи на меті виманити значно більшу суму.

– То кажіть свою ціну.

– А на який час ви потребуєте млин?

– Скажімо, на сім років.

– Сім років буде коштувало вас дорого.

– Ну, кажіть! – нетерпеливився чорт.

– Капшук Чортової мамі – ось скільки!

– Що-о! – визвірився чорт. – Та ви з глузду з'їхали!

Він аж руками замахав і ногами затупцяв. І було чого нервувати, адже капшук, або гаманець Чортової матінки мав чудесну властивість ніколи не вичерпуватися. Скільки би з нього не брав, а він усе повний.

– Чого ви збісилися? – спитав спокійно Лискевич. – Капшук мені дістанеться теж на сім років. Потім я його поверну.

– Але мені не дозволять віддати капшук за якісь там забави на млині. Мама мені всі зуби повибиває. Хіба що...

– Хіба що?

– Ну-у, якби ми з вами склали цирюграф. Ви запишете мені свою душу. А через сім літ віддасте разом з капшуком.

– Перепрошую, але моя душа й так попаде вам до рук. Всіх чорнокнижників така доля чекає

– То так, але тепер будемо мати термін. Мама дуже втішиться.

– Ще б пак!

Лискевич якусь хвилю поміркував і врешті погодився.

– Добре. Складемо цирюграф. але з одною умовою: не смієте затанцювати жодного

танцю з моїми гістьми. Маєте право танцювати лише зі своїми.

– Е, потрібні мені ваші старі порхавки! Я підготую цирюграф, а ви візьміть собі ось цю сопілочку та приходьте опівночі до мочарів за Полтвою. Як помітите вдалині вогники, то заграйте на сопілку, і тоді підпливе до вас на човні мій син і питає „Що пан жадає?” А ви абисьте, ні слова не мовлячи, дали йому ляпаса по пиці і беркицьнули через голову.

З тими словами чортяка пішов собі, а Лискевич замислився, чи не зробив якої дурниці, домовившись із нечистим. Ще мав час передумати, але чарівний капшук надто сильно манив. „Нічого, – вирішив собі, – за сім років найду спосіб, як обдурити чорта”.

Опівночі він уже стояв на пагорбі перед непролазними мочарами. Вдалині зблимували вогники, перейгали з місця на місце й зникали. Лискевич вийняв сопілку – і якийсь дикий пташиний посвист розітнув тишу. Зашелестів стривожено шувар і один з вогників став наближатися. Незабаром із пільми вплив човен, веслом правила чудна примара в лахмітті з вогняними очима.

– Що пан жадає? – проскрипіло опудало.

Чорнокнижник наблизився і дав такого ляща прибульцеві, що човен загойдався і ледве не перевернувся. Після того беркицьнув через голову – і враз перед ним з'явився чорт. То був той самий, що приходив до нього вдень, але не мав уже на собі панського вбрання, а був закутаний у чорного довгого плаща, поли якого роздував вітер, мов крила кажана...

– Ага, прийшли, пане Лискевич! Ну, сідайте в човен та й попливемо. Щойно той сів у човен, як чорт змахнув плащем і полетів, а човен помчав за ним, розтинаючи шувар, мовби волочено його мотузкою. Вітер свистів у вухах, а над головою кричали ворони. З розгону човен вискочив на острівець і зупинився. Посеред острівця Лискевич побачив велику брилу, на якій лежала велика зелена ропуха. Вона була така товста, що жир звисав з неї складками.

– Це моя матінка, – сказав чорт. – Матусю, я привів вам славного чаклуна Лискевича, аби ви йому власноручно дали капшука.

Жаба щось невиразне пробулькотіла, і чорт додав:

– Мама кажіть, аби ви підійшли ближче.

Лискевич відчув більше огиди, ніж страху, але слухняно наблизився.

– Підстав жмені, – знову озвався чорт.

Ропуха розкрила писок і виплюнула шкіряний гаман просто в руки чорнокнижника.

Лискевич подякував і враз перед очима побачив написану на пергаменті угоду. Чорт тримав її перед самим його носом, чекаючи на підпис.

– Чим я підпишу? – спитав.

– А-а, це ми зараз, – чорт схопив на льоту ворону за хвоста і висмикнув кілька чорних пір'їн. – Прошу дуже.

Лискевич вколов мізинець кінчиком пера і розписався на пергаменті. З тієї пори Лискевич мав грошей, скільки душа його прагла, а що не був одруженим, то почав собі роззиратися за нареченою. Керуючись приказкою „віл з волем, а кінь з конем”, чорнокнижник посватався до доньки одної чарівниці. Чарівниця нічого проти не мала, тільки сказала, що за донькою жодного віна тепер не дасть. А щойно за сім літ.

Лискевич на віно махнув рукою і хутенько відсвяткував весілля, на якому аж столи ломилися від заморських див.

Минув час, і на сьомому році чорнокнижника обійняв неспокій і смуток.

– Чим ти так переймаєшся? – допитувалася жінка.

Лискевич врешті розповів їй, яким чином здобув гроші. Молодичка відразу стала його потішати, щоб ішов до мами, а та мусить щось вигадати. Чарівниця вислухала зятеву пригоду і зітхнула:

– Коли ти власною кров'ю підписався, діло кепське. Тре було якусь умову поставити.

– А я й поставив! – згадав Лискевич. – Там є записано, що не сміє він танцювати з моїми гістьми, а йно лиш зі своїми.

– То є люкс, золотко моє! – втішилися відьма. – То є тріумф і перемога! Наближався день святого Пилипа, і в млині мала відбутися чергова забава.

Жінка Лискевича жодного разу на ті забави не ходила, бо була надто молода. Там гуляли самі старі бувалі відьми та упирі. Але цього разу чарівниця вирішила привести на забаву свою доньку.

Опівночі млин роївся від гостей. Грали музики, а на столах красувалися пишні страви і напої. Прибув і наш чортяка з двома чортицями, що були вбрані у широкі червоні сукні. Гості відразу накинулися на вгощення, поміж якого цілими зграями сновигали миші, весело попискуючи. Бувало, що якийсь упир після доброї чарки і мишу до писка шпурляв, аж кров на зубах цвиркала. То вже як кому смакувало.

Та коли з'явилася в млині стара чарівниця зі своєю донькою, всі погляди враз прикипіли до молодички, що аж світилася красою. Чортяка аж жувати перестав і з роззявленою пащекою лупав очима.

– Пане наш любий, – звернулась до нього відьма, – дозволь тобі показати мою доньку, наймолодшу з-поміж нас чарівницю.

Чорт дивився на дівчину і облизувався, як пес на сало.

– Град і блискавка! Грім і трясця! Щем такої файнющої не видів! Але то скарбик!

– Той скарбик плекала я для вас, мій пане, – захихотіла відьма, штурхаючи чорта під бік.

Музика врзала польку, і чорт, забувши про все на світі, підхопив дівчину й почав так витанцьовувати, що млин ходором пішов, а лотоки заторохтіли і закрутилися жорна, мелючи мишву і тарганів.

Коли танок скінчився, відьма спитала в чорта:

– Ну як, добра моя донька для забави?

– Найліпша! А чи вміє вона карти розкладати?

– У цьому ми зараз пересвідчимось.

– Що маєте на увазі?

– Маю на увазі, кому випаде карта бути змеленим.

– А-а, сто має бути змелений, того змелемо. Ану, зозулько, покажи, як ся знаєш на картах!

Дівчина почала розкладати карти, і в першому ряду випала дзвінкова краля і туз, а в другому – нижник з червовою кралею.

Стара зиркнула на карти і сказала:

– Дзвінкова краля і туз – це ми і наша ніч. Король – це ви і ваше право до нас. А нижник з червовою кралею – це пан Лискевич зі своєю жінкою, до котрої ви не мали жодного права, як твердить цирограф! Ви програли!

Чорт нажахано скрикнув, а всі гості загулюкали, заверещали й обступили його з усіх сторін. Безліч рук схопило чорта за руки, ноги, роги, хвоста.

– До млина! До млина! Хай ся меле на муку! Гопса! Гопса! Хто програв – буде в жорнах танцював!

Упирі та чарівниці враз поволокли чорта і кинули на млинове каміння. Наче по команді млин запрацював на всю свою потужність і каміння вмить розтерли чорта на мазюку. Тільки сморід пішов. Ну, от таким чином і врятувався Лискевич. Капшука, щоправда, мусив повернути вчасно, бо з Чортовою мамою жарти погані.

ПАНІОНЦЯ З ВІКОНЦЯ

Лискевич частенько робив різні псоти, коли хотів собі забавитися. Коли одного разу якась пані, що сиділа у вікні, почала його брати на кпини через його чудернацький вигляд, чорнокнижник спинився і сказав:

– А хочете, пані, побачити, якою ви будете за десять літ?

Пані відразу зацікавилася і, щоб ліпше роздивитися, вистромила голову на вулицю. Лискевич запхав руку до кишені і вийняв жабу.

– Оце ви, пані, така будете за десять літ, – і розсміявся.

– А бодай тебе шляк трафив! – вилаялася жінка і хотіла відхилитися назад, але раптом збагнула, що не може цього зробити, бо на голові в неї вирости оленячі роги. Вже вона і так і сяк смикала, та роги не пускають, а Лискевич регоче, ще й перехожих скликає на чудо подивитися. Врешті, коли добре натішився, щось шепнув – і роги відпали. Зганьблена пані сховалася в хаті і цілий місяць носа на вулицю не потикала.

СМЕРТЬ ЧОРНОКНИЖНИКА

Пан Лискевич знав багато різних штук. Щоб стати, наприклад невидимим, ловив чорного kota, кидав у казанок і варив, аж поки кістки від м'яса не відстануть. Тоді вибере звідти одну кісточку, покладе в рот – і враз для всіх щезне. Та от, яка то кісточка, ніхто не знає.

А знає лише Чорна книга, якою користується кожен чаклун. Мав таку книгу і Лискевич. Її колись подарувала йому нечиста сила і мусила та книга назад у її руки повернутися.

От, коли почув чаклун, що надходить його смертна година, прикликав до себе слугу, звелів узяти книгу і кинути в Полтву. Слуга був хлопець не дурний і подумав собі, що така книжка і йому в пригоді стане. Шкода викидати. Він заховав її у дупло старої верби і повернувся назад.

– Ну що? – спитав чаклун. – Кинув?

– Кинув, пане.

– В річку кинув?

– Та в річку. Як ви звеліли.

– А що річка відповіла?

Слуга здивувався і тільки руками розвів.

– Вернись і вчини мою волю, бо лихо тобі буде, – мовив спокійно Лискевич. Слуга подався на те саме місце, вийняв книгу з дупла і слухняно пожбурих її у Полтву.

Враз річка спінилася й заклекотіла, вдарила хвилями, небо почорніло, наїжилося, і знявся такий сильний вихор, що дерева до землі пригиналися. Грім і блискавка розпанахали усе довкола. Переляканий слуга кинувся бігти, відчуваючи як під ногами трясеться земля. Ціле місто дрижало, мов у пропасниці, траскали віконниці, сипалася черепиця, деренчали зірвані вітром ринви. То був один з найсильніших землетрусів, які пережив Львів – восени 1616 року.

Коли ж слуга влетів до хати, щоб розповісти панові, що відповіла ріка, то не застав уже його живим.

ЛІСОВІ ДУХИ

ЛІСОВИЙ ЦАР ОХ

Жила колись сирота в маленькій хатиночці зі своєю старенькою бабусею. Обоє мусили важко працювати, щоб заробити на хліб. Бабуся лікувала травами, дівчинка ходила щодня у ліс по хмиз, а потім продавала його.

Прийшла осінь. Сирота, як і завжди, подибала до лісу. Коли вже назбирала досить сухого гіллячка й почала його в'язати, раптом почула, як хтось стогне та так жалібно-жалібно. Кинула дівчинка хмиз і побігла на той стогін.

У кущах ліщини лежав, скрутившись бубликом, маленький дідок із зеленим волоссям та зеленою бородою. На ньому й одяг якийсь чудернацький, наче з трави і сухого листя зшитий.

Нахилилась дівчинка над ним і спитала:

– Що вам, дідусю, сталося? Чому ви стогнете?

– Ой, дівчинко добра, – застогнав ще жалібніше дідусь, – перев'яжи мені ногу, бо я

звихнув її, коли з дерева стрибав.

Дівчинка здивувалася – чого б то мав старий дідок по деревах лазити, але промовчала, скинула хустину і перев'язала йому ногу. Дідок попробував устати з землі, але ойкнув і знову впав, скривившись від болю.

Дівчинка аж заплакала, так шкода їй стало старенького.

– Скажіть, дідусю, куди вам додому. Я занесу вас.

– Ой, дитинко, – зітхнув дідок, – дома моя недалеко, але хіба ти така маленька здужаєш мене донести?

– Я донесу, дідусю... Я щодня по великій в'язанці хмизу ношу, то й вас донесу.

Взяла вона дідуся на руки і не на жарт здивувалася, бо він був такий легенький, наче пір'їнка.

– Занеси мене он до того великого дуба і посади в дупло. Дівчинка зробила, як сказав дідусь і хотіла вже йти, коли той закликав її:

– Почекай, дівчинко, я тобі подарунок дам. Настав-но хвартушину.

І чим ви думаєте він її обдарував? Та цілою купою сухого листя. Дівчинка звичайно, чемно подякувала, хоч і дуже дивувалась такому подарункові.

От іде вона з тим листям дорогою та й думає: „Висиплю я його краще та за хмизом повернуся. Хіба в нас під хатою мало листя?“.

Та тільки-но вона так подумала, як пролунав над її головою голос Дідуся:

– Кому це мої дарунки не до вподоби?

Дівчинка не на жарт злякалася і побігла чимдуж додому.

– Хто за тобою женеться? – здивувалась бабуся. – Навіщо ти сюди оце листя принесла?

– Ой бабуся! Це мені лісовий дідусь подарував, – та з тими словами й висипала на підлогу.

І враз, наче вогонь спалахнув – уся хата їхня так і зайнялася золотом. З тих пір вони жили собі щасливо, не знаючи біди, ще й іншим помагали.

ДАР ПОЛІСУНА

Був собі мисливець, якому ніколи не щастило. Цілими днями він пропадав на ловах, а повертався все одно без здобичі. Ну, в кращому випадку принесе перепілку та й то таку, як грудочка. А щоб зайця коли підстрелити чи хоча б качку – цього з ним не бувало. І що вже жінка його не лаяла, що вже не кляла та не проклинала, аби він покинув те марне мисливство і взявся до якого путнього діла, а він і вухом не веде – зранку до вечора лісами блукає.

І от одного разу, коли він зібрався йти на полювання, вона сказала:

– Ну, слухай. Якщо ти й тепер з порожніми руками повернешся, то більше терпіти не стану. Заберу дітей і повернуся до батьків. Там, я гадаю, мені не дадуть з голоду вмерти.

Думаєте це його спинило? Де там. Узяв рушницю й поплентався до лісу. Правда, настрої у нього був препаскудний.

Або вполюю щось путнє, або й додому не повернуся, вирішив мисливець. А він був упертий чоловік і коли до вечора йому так і не вдалося нічого підстрелити, постановив заночувати у лісі.

Мостячи постіль попід розлогим дубом, раптом почув чийсь стогін. „Хто це може бути? – здивувався він. – За цілий день я не зустрів жодної живої душі“.

Про всяк випадок прихопив рушницю і пішов на голос. Продерся він крізь куці ліщини і потрапив на галявину, посеред якої стояв старий бук, а під ним побачив маленького чоловічка. Чоловічок захвав руку в дупло і ніяк не міг її витягти. Він сварився і розгнівано тупцяв ніжками.

– Ну, чого витріщився?! – загукав чоловічок до мисливця. – Не бачиш – я у пастку потрапив!

– Я б на вашому місці поводити себе чемніше, – сказав мисливець. – Вперше мене бачите, а гукаєте як на пастушка.

Мисливець вийняв ножа і заходився розширяти дупло.

– Ой-ой! – зойкав час ви часу чоловічок. – Тільки прошу обережніше.

– Та бачу бачу Не бійтеся. Це дерево таке трухляве, що скоро на волі будете От і все. Цікаво лише, що ви там у дуплі шукали? О, та у вас повний кулачок горіхів! Так ось чому ви не могли руку висмикнути!

– Ну і що? І що? – заметушився чоловічок запихаючи горіхи в кишеню. – Подумаєш який розумний!

– Бо вам досить було розтиснути пальці і не довелось би мені стільки морочитися.

– Ага, розтиснути! Ич який! А горіхи?

– Ну і дивак із вас, – розсміявся мисливець.

– Кому дивак, а кому пан.

– Та невже з вас іще й пан?

– А ти думав! – Чоловічок гордо випнув груди і пригладив розкошлану борідку. – Я сам Полісун.

Мисливець отетерів від несподіванки. То оцей карличок, який так незарадно повівся з горіхами, сам володар лісів Полісун? Чоловічок наче прочитав його думки:

– Зараз переконаєшся. За те, що мені у пригоді став, я тобі знаєш як віддячу? Прижену тобі сотню кабанів. Ти тут стій, а я зараз...

Не встиг мисливець отямитись, як ліс раптом наповнився галасом і тупотом безлічі ніг. Велике стадо диких свиней, оточене вовками, вибігло на галявину і спинилося як укопане перед мисливцем. Де не взявся й Полісун.

– Маєш хустинку? Давай сюди.

Чоловічок розстелив хустинку на землі та свиснув. Вовки кинулися на свиней, а ті, не маючи більше куди бігти, рвонули просто на мисливця, перед яким на землі лежала хустинка. Мисливець злякався, що його вмить розтопчуть, і вже намірився тікати, коли бачить – свині, мов навіжені, летять на хустинку і, що лиш торкнуться її, враз маліють і стають завбільшки з комашок. Усе стадо вмістилося їм тій хустинці. Полісун відігнав вовків, зав'язав стадо у вузлик і подав мисливцеві.

– Бери. Вдома розв'яжеш, але збудуй спочатку хлів на сто свиней, бо вони дикі, розбіжаться.

Прийшов мисливець додому та постукав у двері.

– Кажі відразу, – гукнула жінка, – вполював, чи ні?

– Відчиняй, відчиняй.

– Е, ні. Покажи, що вполював, – уперлася жінка.

– Завтра покажу.

– Ну, то завтра і відчиню.

Довелося мисливцеві у stodолі ночувати. А вранці заходився будувати хлів. Сам би не скоро впорався, якби не скликав сусідів, обіцявши кожному по свині.

Жінка тим часом місця собі не могла знайти. Де він тих свиней набере, дивувалася вона.

До вечора хлів був готовий. Мисливець увійшов до середини і розв'язав вузлика. Ледве сам устиг вискочити – свині так і сипонули з хустинки, мало хліва не рознесли.

Після того, як сусіди розібрали своїх свиней, а мисливець із жінкою zostалися самі, він спитав:

– Ну що, добрий з мене ловець?

– Гм, не поганий. Але ти міг би і по півсвині їм пообіцяти за роботу. Нема чого добром розкидатися.

МИСЛИВСЬКА ЗДОБИЧ

А це казка про іншого мисливця, страшеного лінюха, який викопав у лісі яму, прикрив її галуззям, зверху притрусив листям, а сам сидів у хаті та чекав на здобич. Раз на день він

ходив до ями перевірити, чи туди щось попалося.

Одного разу він, зазирнувши в яму, побачив дівчину дивної вроди.

– Гей, – гукнув до неї. – Як ти сюди потрапила?

– Я гуляла в лісі.

– А хто ти така?

– Я дочка лісового короля.

– Ого! Що ж мені з тобою робити?

– Якщо вже я попалося в твою яму, то можеш мене взяти за жінку.

– За жінку? Гм... – мисливець почухав голову. – Ти надто гарна, щоб бути дружиною простого мисливця.

– Я буду тобі найвірнішою жінкою, але ти ніколи не повинен дорікнути мені, що я твоя мисливська здобич.

Мисливець давно вже хотів оженитися, але дівчата йому відмовляли через його лінивість. Тепер усі йому будуть заздрити.

Він витяг дівчину з ями і привів до себе додому. Королівна, як побачила в якій він халупі живе, аж охнула.

– Е ні, я так жити не звикла. Піду я до батька та привезу віно.

Ще до вечора ціла валка возів, запряжених вовками, з'їхалася до двору мисливця. А на возах чого тільки не було! Де не взялися слуги й служниці і почали ті вози розвантажувати, інші тим часом хату будували.

Минула ніч. А вранці мисливець не пізнав свого обійстя. Поруч зі старою хатою-розвалюхою височів білий будинок з різьбою, а всередині було таке багатство, що не знати чи місцевий дідич хоч половину того мав.

Звідтоді мисливець уже не ходив на лови. Вовки приганяли здобич на подвір'я, а слуги виконували всю хатню роботу.

За рік колишній мисливець неабияким паном став. Ходив набундючений, наче гиндик, та все прискіпувався до слуг – і те не так, і те не сяк. І от якось, коли обід йому трішки невчасно подали, він схопив миску і швиргонув нею у служницю. Дружина почала його заспокоювати, але він ще дужче розходився.

– Замовчи! Хто тебе питає? Я тут господар! Ясно?

– Он як! А я думала ми обоє господарі!

– Хто – ти? Забула, як я тебе з ями витяг?

А вона тільки того, видно, й чекала – розсміялася весело, плеснула в долоні і крикнула:

– Гей, мої мітли й кочерги, ідіть за мною! Гей, пеньки і галузки, кущики і купини, ідіть за мною!

І враз усі слуги перетворилися на мітли й кочерги, а дорогі крісла, столи і шафи – на кущі і болотні купини, а килими – на віхті сіна. І все те за нею почимчикувало. А як вийшла вона з двору, то крикнула:

– Гей, сухе листя, за мною!

І перетворився будинок на купу сухого листя, вітер його підхопив і поніс за ліською королівною. Замість худоби вибігли з двору миші та жаби.

Мисливець, коли те побачив, кинувся було за дружиною, хотів перепросити, але марно. Вона зникла зі всім своїм майном. І zostався мисливець сам на пустому дворі. Тільки вітерець шурхотів жовтим листям коло ніг.

ПОТЕРЧАТА

Із Січі додому повертався козак і заблудився у лісі під Львовом. Довкола куди не глянь похмур, дерева височать, що й небо собою закривають вниз – напівтемрява. Козак проблукав до вечора, а коли сутінки заволокли ліс, то зрозумів, що до ранку нічого й думати вибратися звідси. Краще вже тут і заночувати.

Тільки-но він так подумав, як удалині замигтіли вогники. Козак зрадів і, пришпоривши

коня, помчав до них щодуху, але на його подив ті вогники на місці не стояли. Що ближче він до них під'їжджав, то вони усе більше віддалялися.

Хто ж це над ним збиткується, дивувався козак. Нарешті не витримав і, склавши долоні біля губ, загукав у темряву:

– Гей, хто там живий, озовися! Вогники спинилися.

– Я заблудився! Виведіть мене з лісу!

Здалини тільки луна відгукнулася, та небавом вогники самі уже наблизилися, і козак розпізнав маленьких істот у білих сорочечках із каганцями в руках.

– Як виведете мене з лісу, то я добре заплачу.

– Даш дукат – виведу – озвалося одне потерча і, коли козак погодився, повело його лісом.

Виявилось, що до шляху було не так вже й далеко. Потерча зупинилося біля дороги й сказало:

– Ну, давай, що обіцяв, – і простягло ручку.

Козак, не тямлячи себе від щастя, видобув із торби повну пригорщу дукатів, але потерча похитало головою і взяло лише одного обіцяного дуката.

В ПОЛОНІ У РУСАЛОК

Колись береги Полтви за містом зеленіли буйними луками, в яких аж ряхтіло від різнобарвних метеликів, бабок і кузьок, а сюркіт стояв такий, що аж в голові гуло.

І от у ті блаженні часи жив собі на Голоскові Мартин Біляк, з яким трапилась дуже чудна пригода.

Отже, косив якось Мартин сіно на лузі і так захопився роботою, що не згледівся, як уже смеркло.

Стояла задушлива серпнева погода, і Мартин вирішив не вертати додому, а заночувати на лузі. У глечик у мав квас, в торбинці хліб – от вечеря, готова.

Незабаром він спав так солодко, що навіть вухом не ворухнув, коли річка серед ночі захвилювалася, наче закипіла. Хвилі набігали на берег, розбивалися сотнями білих бризок, а з кожної хвилі вистрибувала русалка з густим зеленим волоссям, котре виблискувало в світлі місяця.

Заграла чарівна музика і дівчата пішли в танок, пурхаючи метеликами по скошеній траві. Та недовго їм довелося танцювати, бо хутко вони покололи свої білі ніжки стернею і почали зойкати від болю. Почали вони роздивлятись довкола, шукаючи, хто ж це понищив їхній луг. І ось під горбком побачили русалки якогось чоловіка.

– Це він! Це він! – загаласували русалки.

– Що він зробив з нашим лугом! Мусимо його покарати! Але як? Як?

– А так – заберемо його з собою!

З цими словами русалки підхопили сплячого Мартина і скочили з ним у річку. Там він і проспав цілу ніч до ранку, а коли прокинувся, то побачив себе глибоко під водою у просторій печері, завітчаній дивовижними квітами, зіллям пахучим, а підлога вся викладена була барвистими мушлями.

Мартин струснув головою, не розуміючи, яким чином потрапив сюди.

Та ось з'явилась у печері русалка небаченої вроди і сказала:

– Ну, як вам тут подобається?

– Дуже гарна печера, але що я тут роблю?

– Покутуєте гріхи свої. Ви скосили наш луг, де ми танцювали щоночі, й ми покололи собі ніжки. От і забралисьмо вас сюди.

– Але я не мав нічого лихого на думці, косячи при березі. Просто там трава густіша. Іншим разом буду косити за вербами... Я вам це обіцяю.

– Ми вам віримо, – всміхнулася русалка якоюсь підступною усмішкою.

– Ви вже досить пробули під водою і тепер вільний. Ходім за мною. Русалка повела

Мартина кудись під гору, і що вище вони піднімалися, то світліше й ясніше ставало на шляху. Мартин дуже дивувався, що така маленька Полтва має такі просторі глибини. Раптом голова його уткнулася в густелезні водорості, а вибравшись із них побачив, що до поверхні вже рукою сягнути.

Коли Мартин вийшов на берег, то остовпів від подиву – вчора скошений берег тепер знов буяв ще густішою і ще буйнішою рослинністю. Луг виглядав так, наче його взагалі ніколи не торкалася коса.

Мартин ледве знайшов у травах свою косу, але що це – вона зовсім зіржавіла! За одну ніч! В глечики завелись якісь жуки і не було и краплі вологи, а поверхня його геть замшліла.

Як це можливо? – не міг зрозуміти Мартин і вирішив якнайхутше вернутися додому. Але по дорозі натрапив на ще більші дива. Осокір, який ще вчора сягав йому до грудей, тепер виглядав як старезне напівзасохле дерево. Порохняві верби вздовж шляху взагалі кудись пощезали, а натомість з'явилися тугі, гіллясті стовбури.

На півдорозі до хати побачив нову капличку. Ніколи раніше її тут не бачив. Та ще сильніше здивував його рік вибитий на сволоку – "1874"

Не вірив очам своїм. Учора ще був 1828, а нині... Невже русалки так жорстоко його покарали?

Мартина наздогнав якийсь дід, що гнав корову з паші.

– Слава Йсу, – привітався Мартин. – Чи не скажете, де є хата Мартина Біляка?

– Мартина? Якого Мартина? – дід почіхав потилицю, подумав і відказав: – Ні, не знаю... Нема на Голоскові такого

– Він десь тут при дорозі мав жити, – не здавався Мартин.

– При дорозі? А-а, то може...але де, того вже давно на світі нема... Як ви кажете – Біляк?... Щось я згадую, але то було дуже давно...

– А що було?

– Та був пропав у нас один чоловік... Років із п'ятдесят тому... Я ще дитиною був... Кажуть, втопився. Але ви, певно, не за нього питаєте?

Мартин ураз посірів на обличчі, а волосся почало вкриватись сивиною. Стало на душі якось так тяжко, мовби на груди хтось брилу поклав.

– Що є з вами? – здивувався дід.

– Ой, діду, не повірите, коли скажу...

І з кожним словом відчував, як стає йому ще важче і важче, сила якась невідома пригинає його до землі, кості похрускують, хребет вгинається дугою...

– Та вам зовсім зле! – скрикнув дід. – Побіжу когось покличу...

– Не треба нікого кликати... Зле мені, але мушу вам сказати, хто я. Я є той самий Мартин Біляк, що пропав п'ятдесят літ тому. Але я не втопився. Був У полоні в русалок. Так вони мені відплатили за те, що скопив їм берег.

По тих словах зовсім посивів, обличчя вкрили зморшки, а тіло зсохлося і виглядало так що тепер Мартин виглядав старезним дідом.

– А провів єм у них тільки одну ніч. Хто знав, що рівняється вона стільком рокам!

– Слухайте, – сказав дід, – ходіть зі мною, підем до панотця, може, він чим зарадить.

– Ледве, чи хто мені зарадить, крім самих русалок. Піду назад до Полтви, попрошу їх, щоби вернули мені хочай би половину тих літ...

Повернувся і пошкандибав назад до річки, але що йшов, то сили усе покидали його і покидали. Незабаром уже ледве пересовував ноги, але вперто плентався у бік річки, щоби впасти там на коліна і виблагати в русалок вибачення. Не можуть бути вони такими жорстокими...

Але вага літ була такою великою, а тіло його таким вихудлим і слабим, що упав Мартин серед дороги, вдарився об землю і розсипався на порох.

ЛІСОВА ПАННА

Один молодий лісоруб рубав якось у сихівському лісі соснину, а коли вже він добре ухекався, то примостився на траві відпочити. Раптом бачить – клубок якийсь викотився з-за кущів і просто йому до ніг прикотився. Що за диво, здивувався він. Звідки в лісі клубок?

Підвівся та почав роззиратися на всі боки. Аж бачить на сосні серед гілля сидить така красуня, що й у сні краща не наснитися. Сидить вона в гіллі й вишиває сорочку.

Панна глянула на лісоруба, всміхнулася й сказала:

– Що ж ти став наче вкопаний? Подай мені клубок!

Підняв він клубок і подав. Панна взяла, подякувала та й далі вишивати заходилася. А лісоруб став, як укопаний, і очей не відведе. Хто зна, скільки б він отак стирчав, якби панна на нього не зиркнула й не нагадала:

– Чи ти сюди працювати прийшов, чи на мене дивишся?

Взявся він знову до роботи, а на душі така туга, весь час панна ввижається, голос її бринить, очі її сяють. От якби вона озвалася до мене, мріє він, от якби знову клубок їй випав...

Не витерпів таки й глянув на сосну, а там нікого вже нема, білка тільки скаче з гілки на гілку. З тих ото пір лісоруба паче хто підмінив. Ходить він, мов при чмелений, ночами стогне, щось вигукує. В снах йому панна з'являється, руки простягає, щось шепоче, а що – не розібрати.

Носив свою тугу при собі, ні з ким не хотів поділитися. Скільки жінка не допитувалася, усе марно. Аж якось узимку сам їй розповів

Жінка довго не думала, подалася до ворожки і напитала такого зілля, котре допомгло їй чоловікові.

– Маю я таке зілля, – відказала ворожка, – але як запариш його, то даш напитися чоловікові з такої ложки, котра дванадцять разів освячена.

Жінка зраділа, що може допомгти чоловікові, й поквапилася додому. Зварила вона те зілля, але так їй хотілося якнайскоріше зайнятися лікуванням, що подала чоловікові напитися зі звичайної ложки, а не з висвяченої.

Тільки-но лісоруб спробував зілля, як відразу позеленів, очі йому вибалушилися, зірвався він на ноги й, замахавши руками, вискочив з хати і погнав до лісу. Ще довго лунав його розпачливий крик.

Жінка й діти вибігли за ним, зібрали людей, обнишпорили ліс, але не знайшли й сліду. Пропав чоловік, і більше ніхто про нього ніколи нічого не чув.

БЛУКАЮЧИЙ ВОГНИК

Довелося одному парубкові затриматися в гостях. Був уже пізній вечір, коли він зібрався іти додому.

– Краще залишайтеся ночувати, – радили йому. – Дорога ж через ліс. Як у потемки доберетеся?

– Пусте. Скільки того лісу? За годину дійду.

– Як собі знаєте. Але там, кажуть, щось страшить.

– Байки, – махнув рукою хлопець. Попрощався і пішов.

Ніч була зоряна й тепла. Місяць освітлював лісову дорогу, а обабіч то тут, то там блимали ліхтарики світлячків. Раптом попереду засвітився дивний вогник. Він скидався на світло вуличного ліхтаря, але не стояв на місці, а стрибав з боку на бік. Часом забігав у лісову гущавину і петляв у кущах, то наближаючись, то віддаляючись. А то за спиною опинявся, і це було наймоторошніше, бо доводилося увесь час озиратися. Врешті хлопець не витримав і загукав:

– Гей, хто там?! Чого тобі треба?! Хочеш мене збити з дороги?! Вогник зупинився неподалік і промовив:

– Обіцяй, що врятуєш мене.

– Як?

– Спочатку обіцяй.
– Обіцяю зробити все, що в моїх силах.
– Треба, щоб одинадцять чоловік зі мною поздоровкалися, а ти будеш дванадцятим.
Завтра увечері я буду чекати.

Хлопець щасливо добрався додому, а наступного дня пішов по сусідах, розповів свою пригоду. Йому вдалося знайти охочих піти увечері до лісу

Вогник уже їх чекав. Кожен, проходячи повз нього, вітався: „Слава Йсу!”, а вогник кланявся і відповідав: „Навіки слава!”.

Після того, як привітався хлопець, вогник його затримав.

– Зачекай, маю тобі щось сказати.

І от вони zostалися наодинці. Вогник вдарився об землю і перетворився на чоловіка. Щось знайоме було в його обличчі. „Десь я мав його бачити” – подумав хлопець.

– Дякую тобі. Скільки я вже людей просив, але ніхто не згодився допомогти мені. Можна я тебе проведу до села?

– Та чого ж... звичайно...

Йшли вони якийсь час мовчки, лише кроки їхні відлунювали у вечірній тиші.

– Ти мав старшого брата? – спитав чоловік.

– Мав... Служив при австрійському війську стрільцем. Вже три роки як загинув.

– Я тобі розповім, що з твоїм братом сталося. Був це хоробрий хлоп, кулі не боявся. Одного разу марширували вони в Італії. Ішли з раннього ранку, натомилися. А сонце парило так немилосердно, аж їм кабати до спин поприлипали від поту. Вода у флягах закінчилася, а по дорозі ніде й брудної калюжі не було. Тріскали губи від спраги, а сухий язик, наче камінь у роті перевертався. Очі засліплені порохом пекли й наливалися кров'ю. Пухли ноги в розпечених чоботях. Як на зло – жодної хмарки не було в небі, щоби те пекельне сонце затулити. А вони йшли і йшли, проклинаючи ту Італію і цісаря, що їх сюди запроторив, і те сонце немилосердне... Нарешті твій брат не витримав, зірвав із плеча карабіна, націлив у сонце і закричав: „Заб'ю тя! Заб'ю! Чортове огниво!” І вистрілив...

Чоловік замовк.

– А що було потім?

– Потім... потемніло... З'вилися хмари і затулили сонце. А твій брат мертвим упав... І звідтоді мусив маленьким вогником по світу блукати, чекаючи, хто його од напасті збавить...

Сказав це і враз у темряві розчинився. Лише здалини долинуло:

– Дякую тобі, братчику мій!

ЗЕЛЕНА ПАННА

На межі Голоска і Брюховичів є три пагорби, а колись то були високі гори – Туриця, Городище і Козлів Верх. Ще коли не було Львова, на горі Городище стояв замок і жила князівська родина. Князь і княгиня були вже в літах, а дітей не мали і дуже бідкалися, кому залишити маєток.

Тривожні роздуми виривали князя зі сну, змушували вставати і гуляти в нічному саду. Однієї такої ночі, коли стояло тепле і сухе літо, а сяйво зір і повного місяця заливало сад, побачив князь на дереві дрібнолюдка.

– Доброї ночі, ваша милосте, – привітався чоловічок. – Я вже не одну ніч спостерігаю за вами, а ви все сумні та сумні. Яке у вас горе? Може, я чим допоможу?

– Ви мені допоможете? – здивувався князь. – Але ж я не тому сумую, що бракує мені скарбів.

– О, ваша милосте, ми – дрібнолюдки – не тільки скарбами володіємо. Нам відомі всі таємниці землі. Таємниця кожної стеблинки, кожного зіллячка перед нами, як на долоні... І, чесно кажучи, я цікавлюся причиною вашого смутку лише з вбічливости. Мені все й так відомо.

– Справді? І що ж вам відомо?

– А те, що ваша журба викликана відсутністю спадкоємців. Ви вже в літах, а дітей нема.

– Це правда. Кожен би на моєму місці засумував.

– Так, горе це і справді неабияке. Але ж я казав, що розуміюсь на зіллі. У нас в таких випадках п'ють відвар чародійного зілля, яке людям не відоме. Я можу вам його дати.

– Просіть чого хочете.

– Та я багато не попрошу. В суботу моя донька віддається за короля Звенигородських дрібнолюдків. І я б дуже хотів, щоб їм те весілля на все життя запам'яталося! Дозвольте, ваша милосте, відгуляти весілля у вашому замку. Нам вистачить одної лише ночі з суботи на неділю.

– Нема нічого легшого! Я для вас ще викочу з підвалу бочку найкращого вина.

Чудово! Отже в неділю вранці ви отримаєте зілля. Але маємо одну умову: ніхто не сміє нашого весілля підглядіти! Якщо це станеться, більше ви мене не побачите.

Князь охоче на це погодився. В суботу він зібрав усю челядь і суворо наказав навіть не важитися вночі виходити в сад, або наближатись до вікон бенкетної зали. А якщо хтось не послухає, то буде скараний на горло. Після цього він звелів прикотити до зали бочку вина. зачинити усі двері на замки.

Але ж треба такому статися, що садівникова донька мала призначене побачення якраз на цю ніч. А перенести його було неможливо, бо парубок мав приїхати здалека. Зустрічались вони потай, тому що старий садівник нізащо не хотів віддавати свою доньку десь далеко.

І ось уночі, коли парочка любенько сокотіла собі попід деревами, до їхніх вух долинула тиха і ніжна музика.

– Що це за музика? – спитав хлопець.

– Ніхто не знає. Князь заборонив під страхом смерти зазирати до вікон. А мені так кортить! Як ти думаєш, коли я зазирну тихесенько до вікна – ніхто ж не дізнається?

– Хочеться тобі! Коли він заборонив, певно були на те причини.

– А ти візьмеш мене на плечі і я гляну. Добре? Лише одним оком.

І вона так вчепилася в парубка, що той врешті піддався, взяв її на плечі й дівчина зазирнула до вікна. Те, що вона побачила, перехопило їй подих. В залі за столами, що були заставлені чудернацькими наїдками, бенкетували маленькі чоловічки. На великому кріслі розмістилася ціла капела музикантів, а посеред зали витанцьовували дрібнолюдки в святковому вбранні. І може б усе обійшлося, якби одна річ не розвеселила дівчину: дрібнолюдки були босі. Уявляєте собі – в розшитих золотом кунтушах, з гудзиками-перлінками, в капелюхах з пір'ям і квітами, у штанцях з найтоншого єдвабу – і босі!

Ну як же тут не розсміятися! І панночка залилася таким дзвінким сміхом, що дрібнолюдки вмить припинили бенкетувати. Музики вмовкли, пари завмерли. А один роззлючений чоловічок, що був батьком нареченої, вигукнув:

– Погане дівчисько! За те, що підглядала за нами, будеш покарана! Ти нікому не зможеш розповісти про те, що тут побачила. А по смерті блукатимеш замком, доки він буде стояти!

По тих словах світло згасло і дрібнолюдки розбіглися.

Хлопець опустив дівчину на землю і пробував її розпитати, що ж вона побачила таке, від чого уся побіліла. Але та не змогла видушити з себе ані слова. Закляття відібрало їй мову.

Вранці князь зайшов до зали і побачив на стіні напис: „Донька садівника зіпсувала нам забаву”.

Роззлючений князь хотів дівчину покарати, але побачив, що вона вже й так покарана, і облишив її. Немова довго не пожила, почала хворіти, сохнути, аж врешті померла, а по смерті її привид ночами тинявся замком.

Минуло чимало літ. Замок, втративши господарів, до решти вилюднів і занепав. У ньому селилися сови та кажани. В тріщинах попроростали кущі, дах осипався, і вітер з дощем хазяйнували тепер. Та ще привид дівчини в зеленій сукні з являвся то тут, то там.

Люди остерігалися старого запусілого Городища. Вночі можна було почути плач Зеленої панни. Тривало так доти, доки замок не перетворився на безнадійну руїну. Камінням його мостили дорогу і не відважувалися використовувати на будові. Всі вірили, що з тим камінням може перейти до нової хати і неприкаяний дух дівчини.

Звідтоді від замку й людей, що жили у ньому, зосталася тільки назва гори – Городище. Хоча, кажуть, і досі деколи чути стогін, що лунає з її глибин – мовби плаче хтось, але дуже тихо.

ЯК БРЮХОВИЦЬКИЙ СТОЛЯР ПРОБУВАВ ВИЗВОЛИТИ ЗЕЛЕНУ ПАННУ

Одного разу попри Городище, на якому ще виднілися руїни старого замку, йшов собі молодий столяр з Брюхович. Був пізній вечір. Раптом почувся шелест, і ніжний дівочий голос покликав його. Столяр озирнувся і побачив панну, що виходила з-за кущів рожі. Місячне сяйво освітіло її пишне солом'яної барви волосся, яке спадало на зелену сукню.

– Хто ти? – тремтячим голосом спитав столяр.

– Я донька садівника, який служив колись у нашому замку.

– А-а, я чув про тебе, – згадував столяр стару легенду. – Ти й досі не маєш спокою?

– Ні. Я живу в цих руїнах і чекаю на того, хто мене визволить.

– То тебе можна визволити? Скажи як, і я спробую.

– Я вчасне й хочу тебе про це попросити. Спочатку мусиш піти до сповіді і дістати відпущення гріхів, а Великоднього ранку, щойно зійде сонце, чекай мене тут. Та не забудь принести рушника з церковного вітваря. А далі я вже тобі, скажу, що робити.

На прощання панна насипала столярові повні кишені золота.

На Великдень вдосвіта хлопець уже чекав на горі Зелену панну.

– Все зробив, як я просила? – спитала вона, з'явившись перед ним, мовби з-під землі.

– Все.

– Ну тепер чекай, поки я не скажу, що настав час. Тоді закинь мені на шию рушника і міцно тримай обидва кінці. Що б зі мною не було, а ти мусиш вистояти, не злякатися. Інакше я знову піду під землю на цілих сто літ.

Поволі розвиднілося. Здалини прилинули церковні дзвони. На верхів'ї Городища стелилася сиза мряка. І ось дівчина, мов зі сну стрепенулася, її крикнула:

– Тримай мене!

Хлопець миттю накинув рушника і міцно вхопився за обидва кінці. А панна почала перетворюватись в різних чудовиськ – то в чорта, то в зміюку, то у велетенського кажана. Чудовиська гарчали на столяра, сичали, цвиркали слиною. І врешті він, пробуючи відхилитися, випустив з руки один кінець рушника. Тієї ж миті потвора перетворилася на Зелену панну, котра, заливаючись слізьми, почала провалюватися в землю, наче в трясовину.

Столяр кинувся, було, її рятувати, але шалений вітер вдарив ним об каміння. Коли він отямився, серед руїн не було вже ані сліду по Зеленій панні. Лише раз на сто років має вона змогу порятуватися, коли стріне відважного лицаря. Та, либонь, і досі карається в підземеллях.

ЛЮБОВ ЛІСОВОЇ ПАНІ

Один мисливець, блукаючи лісом у пошуках здобичі, почув жіночий плач. Він пішов на голос і побачив гарну молоду жінку, її довге зеленаве волосся заплуталося в кущах терну. Як не силкувалася вона його розплутати – все намарне.

Мисливець узяв ножа і пообтинав галузки, а тоді поволі гілочка за гілочкою розплутав усе – волосся. Поки він займався цією марудною роботою, вони розговорилися і виявилось, що перед ним Лісова пані.

– Я хочу тебе обдарувати за те, що ти мене звільнив. Віднині будеш кожної неділі вбивати два оленя і два кабани

Мисливець дуже втішився і вже хотів, було, йти, як помітив на собі пильний погляд Лісової пані.

– У тебе є дружина? – спитала вона.

– Ні. Я такий бідний, що ніяка за мене не пішла.

– У мене в нетрях лісу розкішний палац. Хочеш жити зі мною?

Але мисливець знав, що говорять старі люди про любов Лісової пані. Її любов висотує силу з кожного, хто піддається на її чари. І мисливець відмовився. Тепер, коли він буде мати здобич, то зможе одружитися з дівчиною, яку любить. Вони попросились, і з тих пір щонеділі мисливець впольовував два оленя і два кабани. Хутко розбагатів і одружився. Але Лісова пані затамувала образу і тільки чекала нагоди помститися.

Якось восени мисливець зустрів у лісі оленя з золотими рогами. Невже йому пані аж таку здобич послала? Він знав, що золоторогі олені – це слуги лісових господарів і полювати їх не можна. Але в ту хвилину подумав про інше: мов би це Лісова папі дає йому знак своєї любові. Мисливець хапнув лука і спустив стрілу. Стріла зі свистом протяла повітря і, дзвінко вдарившись у золотий ріг, відскочила і полетіла назад.

Не встиг він і оком змигнути, як стріла прошила його серце. Останнє, що почув – це сміх Лісової пані.

ОРТИМ

З королівського лісу по вулиці Кармелітській протікав колись потік Ортим. Кажуть, що ім'я своє він отримав від лицаря Ортима, який закохався в русалку, що жила у тому потоці.

Любилися вони якийсь час і навіть надумали побратися, та от зібрався король Лев у похід на ятвягів і лицар Ортим мусив з ним їхати.

А повернувся лицар з походу не сам, привіз зі собою литовську красуню й думати забув за русалку. Однієї ночі, коли молода пара в ліжку лежма, побачив лицар маленьку білу ручку у вікні. Ручка манила його за собою, і якась дивна сила підвела з постелі та повела за тією ручкою.

Біла рука плила перед ним у нічному повітрі, й лицар, мов заворожений, йшов доти, доки не опинився над потоком.

Хвилі вдарили в берег, і з води вийшла русалка. Вона обняла лицаря і стрибнула з ним у воду. За кілька днів хлопчачи, ловлячи рибу, надібали на тіло лицаря Ортима. Усе воно було пошматоване, мовби хтось періщив його канчуками. Так відімстила русалка за зраду.

ГЕЙКАЛО

Бувалі грибарі ніколи не перегукуються в лісі „гей-гей”, а лише „гоп-гоп!” І це тому, що в нетрях лісу мешкає підступний гейкало.

Гейкало виглядають як маленькі хлопчики з надмір великою головою, що вбрана в кристалий капелюх. Ноги у них тоненькі і схожі на пташині. Гейкаючи, вони збираються на обід, або на вечерю, а хто їм відізветься – може потрапити у біду. Тієї ж миті примчить гейкало і скоче на спину:

– Зараз я тобі покажу гей-гей!

Одного пастуха гейкало носив цілу ніч попід хмарами, а опустив так далеко, що той кілька днів додому добирався.

ДУХИ

ЦВИНТАРНІ ІСТОРІЇ

На Личакові любили вповідати різні страхи. Місько Бальон побив усі рекорди в

спілкуванні з духами. Здавалося, вони заповзялися будь-що його настрахати і чатували на кожному кроці.

ІСТОРІЯ З ПАННОЮ

Чи вповідав я вам про ту кобіту? Як то яку? Ну, добре, всьо спочатку. Йду я си вулицею святого Петра і бачу, жи переді мнов шльопає така фігурова цізя, аж ми в шкарпетках зимно стало. Сама! Ввечери! Який би я був кавалір, аби цізю до хати не провів? Ну, я си так до неї підбіг і кажу:

– Де то так паненка загуляла, жи сама сі вертає? Може, би я вас провів? А вона каже:

– Дуже прошу.

І повертає лице до мене. Матко свята! Не повірите! Лиця в неї не було. Ні вочей, ні носа, ні вуст – ну ніц!

Я подумав, жи здурію. Закляк на місци. А та потвора помахала мені білою як папір ручкою і в браму цвинтарну звернула.

Стою я так якусь хвилю і чую, як зуби клацають. Коли дивлюсь, їде бричка. А на бричці фірман в капелюсі звів голову і куняє. Я до нього:

– Слушайте, прошу пана, яке чудо я бачив! Кобіта без лица! Ні вочей, ні носа, ні писка, ні вух – ніц нема!

– Шо ви таке вповідаєте! – каже той візник і підводить голову. Матко свята! Глянув я на него і вклек. Хлоп не мав лица. Ні вочей, ні носа, ні писка. Бричка звернула в ту саму браму, а я з півгодини стояв, як вкопаний.

ПОСВАРЕНІ СУСІДИ

Раз то було в суботу. Шнурую си пізно ввечері до хати попри цвинтар такво свищу фай-дулі-фай, бом-си випив і маю гумор. Коли дивлюсі – при брамі сидить якась мара. Ближче підходжу – та хіба би дідок.

– Панунцю – каже, – чи не занесли б ви мене до гробівця?

– До якого ще гробівця?

. А я вам покажу, лиш візьміть на руки.

Взяв я того дзядзя на руки, а воно легуне як пірко, та й несу. Він іно лиш керує – ліво, право, просто. Я ніц не кажу, бо часом тра й добрі речі робити, не тіко то кому в писок дати. Аж ту каже:

– Гов! То є той гробівец. Запукай в двери.

– Чекайте, – кажу, – чого би я мав пукати до чужого гробівця? Та же то не хата.

– Пукай і не переч. Тоді дістанеш нагороду.

– А, то вже енша пара гальош.

Я запукав, а звідти такий голос хриплий:

– Хто там?

– То я, Конопка! – озивається дідок і показує на мігах, аби-м го спустив на землю.

– А-а, то ти! Бодай тебе чорти на тім світі товкли! Бодай же ти в смолі кипів, як ксьондзова курка в росолі! – кричить той з гробівця.

– Зачекайте, пане Брідський, не кленіть! Вийдіть на хвильку сюди. А мені тихо шепоче:

– Слушайте, як він вийде, візьмете його за праву руку і мене за праву руку та й злучіт.

Ми за життя були дуже сварливими сусідами та й тепер посмерти мучимося. А це вам платня, – та й поклав мені в руку якийсь камінець.

Ледве вспів го сховати до кишені, як ту камінна плита закрипіла, відкрилася, а звідти виліз мало не рачки інший дідок.

– Якого тобі біса не лежитья, ти, Конопка зафайдана? Ще й ту мене знайшов? Зара я ти патли пообсмикую. Зара я ти зроблю морду на глянец!

Але ту я вхопив їх за правиці, злучив докупи і тримаю. Боже, що ту ся стало! Земля

задрожала, а обома дідами так струснуло, що аж іскри сипонули.

А за хвилину обоє розсипалися і слід по них пропав. Вдома я той камінець роздививсі – а то чисте золото! Тільки, видно, довго в землі лежало.

СПРАГЛИЙ ДІДИЧ

На Голоскові над Полтвою стояла собі колись висока похмура камениця. в якій мешкав дуже багатий, страшенно скупий дідич. У Стрийському повіті він мав село, в якому люди на чім світ проклинали його, бо змушував їх працювати навіть у найбільшу спеку, не дозволяючи відлучитися хоча би на ковток води.

Отже, коли цей скупар помер, то не знайшла його грішна душа спокою і змушена була блукати ночами вздовж Полтви і волати:

– Пити! Пити! Пити!

Ці страшні завивання полохали мешканців, але жоден не відважувався чимось допомогти. Якось пізньою порою ішов тудою молодий батяр і побачив над річкою привида, в якого з роззявленого рота бухало полум'я.

– Пити! Пити! – скавулів привид.

Хлопець зупинився, хвилинку подумав і здогадався, що неприкаянний дух не може сам напитися, треба йому допомогти.

Скинув капелюха, зачерпнув води і подав привидови. Той одним духом перехилив воду і знову заволав:

– Пити!

І тільки на третій раз нарешті він втамував спрагу і загасив те полум'я, що з рота йому виривалося.

– Дякую тобі, що ти збавив мене від мук пекельних, – сказав привид. – Ходи тепер за мною, аби я міг віддячити тобі.

Пішов батяр за привидом просто до його камениці, що стояла запущена, з висадженими вікнами й дірявим дахом. Цю каменицю усі обминали другою дорогою, а щоб колись вступити до неї, то й на гадку б нікому не спало. Але наш хлопець нічого не боявся і коли дідич зайшов усередину, то й він за ним ступив. Привітав їх оскаженілий писк кажанів, але привид grimнув на них і вони враз припишкли. В одній з кімнат стояла різьблена скриня, а зверху на ній сидів здоровенний кажан, що мав голову як у доброго хорта. Уздрівши незнайомця, кажан вищірів ікла та вдарив крилами.

Привид змахнув рукою і кажан покинув скриню.

– Набери собі повний капелюх, – сказав дух і підняв віко.

В очі хлопцеві вдарило яскраве сяйво золота. Хутенько нагрів його в капелюх і, притиснувши до грудей, позадкував назад.

– Скінчилася моя покута! – закричав дух, і враз усі кажани заметалися по будинку, лопочучи крилами та регочучи з утіхи.

Щойно хлопець вискочив з камениці, як ударив грім і яскрава блискавка осяяла все навкруги. Камениця здригнулася, розкололася в кількох місцях і, вистрілюючи в небо полум'ям, запалася під землею. З тих пір уже ніколи не з'являвся дух дідича, а на місці, де стояла колись камениця, ще довго не росла жодна травинка і постійно пахло сіркою.

БІЛА ПАНІ З КРИВЧИЦЬ

Личаківський парубок Славко мав дівчину в Кривчицях. Якось вони прощалися пізно ввечері коло її хати і вона спитала:

– Чи ти сильно мене любиш?

Славко пожартував:

– Якби ти мала молодшу сестру, я б її ще сильніше любив.

– Славку, не гніви Бога! – спалахнула дівчина і втекла додому. Хлопець весело

засміявся і рушив на Личаків. Дорога вела повз капличку.

Несподівано з-за каплички з'явилася якась біла постать. Коли він наблизився, то побачив пані в білій шовковій сукні, обличчя її було прикрите білим завоем. Пані перепинила Славкові дорогу і сказала:

– Я молодша сестра твоєї дівчини. Я гарніша за неї.

Пані відгорнула завій і Славко побачив, що вона й справді дуже подібна на його дівчину, але значно молодша і гарніша.

– Що... Що ти хочеш від мене? – цокотів зубами Славко.

– Хочу, аби ти мене провів трохи, – сказала пані й подала йому руку. Вони йшли якийсь час мовчки і Славко відчував, як від його руки, котра тримала зимну долоню Білої пані, розбігаються по цілому тілі мурашки. Йому здавалося, що вони не йдуть, а легко пливуть в теплому нічному повітрі.

Спинились вони біля якоїсь низької брами. Пані постукала, брама розчахнулася і вони почали спускатися сходами до підземелля.

Славко побачив підземну церкву, в якій молилися якісь люди в чорному вбранні. Церква була якась дивна, бо ніде не можна було помітити хреста. Натомість стояв багато оздоблений вітвар з великою золотою зіркою. Перед вітварем горіли свічки і стояв священник в червоній рясі.

Біла пані підвела Славка до вітваря і він, мов крізь сон, почув, як звертається до нього священник:

– Чи маєш добру і непримушену волю взяти за жону Білу пані? Так само в стані дрімоти відказав:

– Так.

Далі пам'ятав, як вони покинули церкву і з'явилася чорна карета, запряжена чорними кінями. Пані сіла в карету і сказала на прощання:

– Мужу мій, зараз мусимо розлучитися, але я приїду по тебе рівно за рік. І пам'ятай, що мусиш дотримати подружнього шлюбу, інакше чекатиме сувора кара.

По тих словах свиснув батіг і карета зникла у темряві. А Славко знову опинився біля каплички.

Після цього випадку цілий рік він прожив, мов причмелений. Цурався друзів і забав, не знаходив утіхи ні в шинку, ані в церкві.

Коли ж проминув рік, Славко десь щез. Через тиждень, щоправда, з'явився, але цілковито стратив глузд.

Небавом помер, а по його смерті чувся дитячий плач біля каплички. Хтось навіть бачив, як Біла пані вішає пеленки вздовж дороги на вербах. Та чи то були дійсно пеленки, чи клапті сивого туману – важко сказати.

ЗОЛОТІ ОСТРОГИ

1672 року, коли турки облягали Львів, багато їх загинло під брамами міста і ще довго їхні кістки плугами виорювано.

Сталося так, що один парубок на Оболонях знайшов на полі золоті турецькі остроги і приніс додому. Довго вони без діла не лежали. Одного суботнього вечора взявся їх чистити онучою. Щойно тернув туди-сюди, почулося іржання. Подумав собі, що то сусідський кінь ірже й чистив далі. Вдруге іржання пролунало гучніше, а за третім разом вже не стерпів і вийшов на подвір'я. Було темно і тихо.

Знову взявся глянувати остроги і знову почулося іржання, мовби десь коні човплися. З острогами в руці вибіг на поріг, а за брамою ніби вершник на коні мигнув. Та заки добіг до брами, той щез. Натомість звідкись із темряви пролунав голос:

– Йди на поле! Йди на поле!

Чоловік той не був страхополохом і сміливо рушив на Оболонь, але ніде не побачив живої душі. А голос кликав:

- Йди на поле! Йди на поле! Не стримався і крикнув у сутінки:
- Йди ти до мене, чортова маро! Я ти кости направлю! А той самий голос відказав:
- Прийду, як настане пора!

І парубок тільки засміявся. Вдома почепив остроги до святкових чобіт і пішов на забаву до шинку. Остроги блищали й дзвонили, аж усі дівки оглядалися.

Інші парубки кидали заздрісні погляди, але ніхто не посмів закепкувати, бо то був дужий хлоп, а на язик гострий, як бритва.

Аж ось уже по півночі зайшов до шинку якийсь дивно одягнений пан. Мав смагляве обличчя з кривим носом і чорні вусики. Ніхто на нього уваги не звернув. Думали, що то хтось з маєтку, може, панський гайдук

Гість замовив вина, почав парубків частувати, про те, про се розмовляти. І так ненароком раз-по-раз на остроги оком кидав. Аж врешті сказав парубкові:

- Гарні маєш остроги. Шкода лише, що не твої. А той враз насупився:
- А чиї ж вони, коли в мене на ногах? Пан лише всміхнувся:
- А чиї – не чиї, того, що в долині.

Ці чудні слова парубка зморозили, але не відказав нічого. Хвилю після того затіяли хлопці змагатися на руки і панок усіх поклав. Зостався лише наш парубок.

- Ти всіх поборов, а мене не побореш.
- Биймося об заклад, – сказав панок.
- Добре. Що ставиш?
- Ставлю гаманець золотих проти твоїх острог. Парубок зблід.
- Що – боїшся?
- Я-а? Чого мені боятися?

Засукав рукав і поставив лікоть на стіл. Панок міцно вхопив його долоню і в суцільній тиші чути було, як хрумтять кості й важко сопуть суперники. Двічі панок перекинув набік парубкову руку і двічі парубок перекинув панову руку. А за третім разом натужився й переміг.

Та щойно пайова долоня вдарила об стіл, як він зірвався на ноги і вискочив з шинку. Слід по нім пропав.

Парубок сховав гаманець до кишені, але вже не мав настрою на гулі й небавом подався додому.

Вранці знайшли його на березі Полтви. Земля довкола була копитом збита і потовчена. Парубок мав перегризене горло. Коли з кишені витягли гаманця і розв'язали, то знайшли там жменю глини. Остроги теж пропали.

ЛІЩИНОВІ ГАЛУЗКИ

Трапилось якось троїстим музикам сісти спочити під Лисою горою, на якій ще можна було помітити руїни старого королівського замку. Перекусили вони, вина випили, а тоді один І каже:

– Хлопці, а давай заграємо на славу тих, хто колись тут жив! Музики ушкварили пару веселих пісень, а коли почали збиратись, несподівано хтось їх гукнув. З гори спустився якийсь маленький дідок у чудернацькому вбранні та ще й з великим мечем на поясі.

– Я вам хочу подякувати. Візьміть оце, – сказав дідок і подарував кожному по ліщиновій гілці, всіяній горіхами. – Занесіть своїм дітям.

Музики здивовано Perezирнулися, але чемно подякували. Дорогою двоє з них викинули зі сміхом ті галузки і лише той, що запропонував грати, приніс гілку додому і дав своїм дітям.

Увечері діти підбігли до нього і кажуть:

– Татку, що це за горіхи такі? Ми їх пробували розколоти, а вони як камінь!

Музика глянув на галузку – а вона вся зі щирого золота і горіхи на ній золоті. Оце подарунок!

Побіг він до своїх друзів похвалитися своїм щастям.

– Ото халепа! – бідкалися вони. – Що ж нам робити? Треба вдосвіта піти на те місце, де ми кинули гілки.

Так вони і зробили, але пошуки не дали нічого – галузки пропали. А все це говорить про одне: ніколи не варто погорджувати навіть найдрібнішими дарунками.

СТРАХИ НА СЕРБСЬКІЙ

На розі вулиці Сербської та Боїмів (тепер Старожидівською називається) знаходиться камениця Клопотівська. З цією каменицею пов'язана ціла серія удових процесів. І хоч завдала вона багацько клопоту своїм власникам, але назва її походить від поважного міщанина Клопота.

Колись у Львові будинкам давали імена, як людям. Клопот, мріючи про те, що камениця стане колись поважною підвалиною його роду, назвав її своїм прізвищем. Та не так сталось, як гадалось, Кожен, кому переходила камениця чи то у спадок, чи у власність після купівлі, незабаром докладав усіх зусиль, аби-но лиш її спекатися.

А весь клопіт полягав у тім, що в камениці страшило. І то відразу по смерті и першого господаря. Одної ночі вдова Софія Клопотова і донька Катря Клопотівна почули шурхіт на стриху: мовби щось важке волокли. А потім крик пролунав:

– Йой, не можу! Зараз кину! Зараз кину! Вже кидаю!

І так щонаочі. Хто би то витримав? І з тих пір почалося безконечне перекидання будинку, як м'яча, від власника до власника: Барглі, Шуцькі, Мазанки, Карчевичі, Невчаси... Всі вони, щойно придбавши, хуленько будівлю знову спродували. Але при цьому ані словом не промовилися про страхи. Врешті магістрат сам її викупив у 1641 році й почав давати в оренду.

Орендарі так занехаяли каменицю, що виглядала вона як чорна обшарпана рудера, „в якій жоден християнин через сморід і румовища мешкати не хоче” – писалося в магістратських паперах.

І от у 1664 році, коли вже там і справді ніхто не мешкав, забрів до камениці один бідний дротар, який блукав цілими днями по містах і селах, лагодячи начиння.

Був пізній вечір і на вулиці морозив осінній пронизливий дощ.

Дротар примостився на купі дошок і задрімав. Серед ночі розбудив його шум – хтось волочив якийсь тягар і при тім голосно зітхав. Дротар подумав, що це злодій переховує крадене. Та ось невідомий застогнав ще голосніше і гукнув:

– Йой, не можу! Не можу, зараз кину! Вже кидаю! Йой, кину! Дротар з переляку зірвався на ноги та як гаркне:

– Кидай! Кидай вже нарешті! Бодай тебе на тім світі кидало!

Варто йому було теє гукнути, аж відлуння покотилося порожніми покоями, як на дротара посипався дощ золотих талярів.

Коли дзенькіт припинився, пролунало полегшене зітхання і запанувала мертва тиша.

Відтоді ніхто більше в камениці не страшив, а дротар на ті гроші зміг нарешті й своєю хатою розжитися, та ще й дітям його тих грошей вистачило.

Видно мав нечисте сумління покійний пан Клопот, коли мусив по смерті човптися.

ПОКУТУЮЧИЙ У КОМИНІ

На Краківській мешкав колись один багатий чоловік, що ніколи нікого до себе на гостину не просив. Навіть у святкові дні, коли господарі кличуть до себе убогих на обід, він обідав сам.

За якийсь час помер, а по смерті почав страшити. І страшив саме в тому покої, в якому їв. Спочатку торохтів у комині, тлумився і дряпав пальцями, осипаючи сажу, а далі вилазив у покій і там перекидав меблі. Родина до тої кімнати ніколи не заходила.

Одного разу серед зими попросився до них на ночівлю подорожній.

– Не можемо вас пустити, бо не маємо де покласти, – кажуть господарі.

– Та покладіть хоч у сінях, бо вже так замерз, що дійду.

– В сінях теж холодно. Хіба би лягли в тім покої, де покійник страшить. Подорожній сказав, що йому байдуже, бо жодних страхів не боїться. Йому й постелили там і вечерю дали в той самий покій. Подорожній узяв миску на коліна і сказав голосно:

– Благослови, Боже, всякеє диханіє і пробач гріхи, а особливо тому, хто в комині сидить. Хай вийде з нього і вечерю зі мною розділить.

Щойно він те сказав, як у комині зашурхотіло, зашовгало і ось з'явилась темна постать вся в сажі:

– Дякую тобі, чоловіче, що мене вибавив з покути. Бо вже стільки літ покую за те, що нікого ні до сніданку, ні до обіду, ані до вечері не просив. І мав я до тих пір покутувати, доки мене хтось їсти не попросить.

І враз він став білий-білюсенький і зник з очей.

ЧОРНЕ КУРЧА

Були собі старий зі старою і дуже бідували. Одного разу знайшли вони мокре чорне курча та й забрали до хати. Увечері курча обсохло і почало співати:

– Іже-іже-іже! Буде завтра молоко свіже!

І справді отелилася корова і з'явилося молоко. Старі дали молоко курчаті, а воно питає:

– Що вам найбільше бракує?

– Грошей.

Почало курча їм зносити гроші.

– Досить, – сказали старі.

Але курча весь час допитується:

– Що вам принести?

Мусили кожного разу нову забаганку вигадувати. Вже їм те курча обридло, як гірка редька. Тоді пішов старий до знахаря і розповів, який мають клопіт.

– Ов, та то не курча, а василиск! – відразу здогадався знахар. – Коли воно виросте, то перетвориться на дракона з когутячою головою. Мусите його позбутися якнайскоріше.

– Але як то зробити?

– Прокопайте яму в stodолі, щоб вела до льоху і скажіть, аби носив мак і зсипав до ями. Тоді побачите.

Старий послухався поради і прокопав яму. Коли вранці курча спитало, що принести, старий сказав:

– Маку. І сип його в stodолі.

Почало курча носити мак і сипати його в яму. Сипле, сипле, а кінця тому не видно. Цілий день воно мак сипало, а старий у льоху граблями той мак згрібає. Дивиться курча, що яма замість того, щоб наповнюватися, усе міліє та міліє. І так воно розлютилося, гнівом скипіло, що трісло і мазюкою розлилось на місці. Тільки сморід пішов.

ВЕЧЕРЯ

Жартувати з духами – невдячна справа. Ілько, що мешкав на Личакові й торгував крупами, пізно ввечері вертав з шинку добре підпилий. А йдучи повз цвинтар, помітив коло дерева якогось чоловіка, що стояв непорушно.

– І хочеться тобі такво стояти? – спитав Ілько. – Гайда, ліпше до мене на вечерю. Ще си всмалим трохи шпагатівки.

Чоловік мовчки почимчикував за Ільком. В хаті вже всі спали. Ілько запровадив гостя на кухню, поставив на стіл миску квасолі зі шкварками, налив по п'ять дека.

– Пий, брате, їж, не встидайся.

Але гість мовчав і лише дивився, як Ілько уплітає квасоллю. Врешті озвався:

– Запровадь мене на те саме місце, звідки взяв.

Ілько знизав плечима і слухняно відпровадив гостя на цвинтар. На прощання той сказав:

– Завтра о тій самій порі й на цім місці зустрінємось. Тепер твоя черга піти до мене на вечерю.

Ілько наступного дня на тверезу голову усе розмірковував. Його охопив страх. Тепер вже здогадувався, хто у нього гостював. Того вечора вже нікуди не йшов і ліг рано спати. Але незабаром після півночі почулося шкрабання в шибку і глухий тужливий голос покликав:

– Ілько! Ілько! Вечеря холодне! Жінка штурхнула Ілька:

– Хтось тебе кличе! Хто то може бути? Мороз пішов йому поза шкіру:

– Цить. Не відгукуйся.

А тим часом хтось шкраб, шкраб, шкраб:

– Ілько! Ілько! Я в тебе був, і ти до мене ходи! Врешті Ілько встав з ліжка, вдягнувся і сказав до жінки:

– Не дасть нам та мара спокійно спати. Мушу йти.

– Дурний, не йди! – перелякалась жінка. – Пошкребеться, й піде собі.

– Ой, не думаю, що так скоро піде. Ну, Господи, благослови, – перехрестився й вийшов з хати.

Вчорашній гість відразу рушив у бік цвинтаря, і Ілько вже подумки попрощався з життям. На цвинтарі вони пройшли трохи по стежці й опинилися перед високим гробівцем. Дух попхав велику кам'яну плиту і перед ними з'явився вхід. Ілько ступив за духом в чорноту. Там панував густий запах вологости, перемішаний з димом свічок.

В глибині гробівця ледь-ледь блимало кілька тоненьких воскових свічок, а довкола напівзотлілої, оброслої мохом домовини сиділо дві молоді панни, одна старша жінка і ще якийсь пан.

– То моя родина, – сказав дух. – Я привів до нас на вечерю того чоловіка, який мене вчора у себе гостив.

Родина закивала головами.

– Сідай з нами, – звелів дух Ількові, і той сів на камінь. Їхня вечеря полягала на тім, що вони вдихали запахи загниваючої домовини, вогкого моху, сирії землі і нудотливого розкладання тіл.

Ілько сидів у страшному напруженні і ті якісь півгодини для нього розтяглись на безконечну муку. Аж от нарешті духи підвелися і повільно рушили кудись під землю. Зостався лише вчорашній гість Ілька.

– А тепер я тебе запроваджу туди, звідки забрав.

Назад Ілько вертався, мов на крилах. Біля хати вони спинилися і дух сказав:

– На майбутнє ніколи не зачіпайся з духами.

І дав Ількові ляпаса в обличчя та такого сильного, що кілька днів знати було п'ять пальців на щоці.

РОЗГНІВАНИЙ ДУХ

1679 року в невеличкій камениці, що стояла побіля рибного базару, трапилася дивовижна пригода. У тій камениці мешкали брати Порадовські шляхетного роду разом зі своїм учителем езуїтом Длугоборським. Прожили там рік без клопотів, як несподівано почали мешканцям докучати нічні страхи.

Спочатку вони собі це легковажили і солодко спали, повз вуха пускаючи скарги невідомого духа. Та вже в січні й лютому ті завивання почастишали і всі, хто там мешкав, чули щоночі зітхання та брязкіт ланцюгів, важкий гуркіт каміння і шелест у повітрі. І, видно, духові залежало на тім, аби на нього увагу звернули, бо почав не тільки вночі, а й удень стукати в двері. Перелякані юнаки кинулися шукати нове помешкання, але нічого такого ж

вигідного не знайшли.

Врешті запросили каплана, що був їхнім кривним, на ім'я Поліковський. Каплан зостався в камениці на ніч і, коли почувся завивання, почав до духа промовляти:

– Заклинаю тебе в ім'я Збавителя нашого, скажи, хто ти є і чого жадаєш! Чому непокоїш тих молодиків?

І тоді всі присутні почувли страшний та похмурий голос духа:

– Я є духом Софії Порадовської, котра померла перед кількома роками. При тих словах брата Порадовські ще сильніше вжахнулися. Адже то непокоїв їх не хто інший, як дух їхньої матері.

– Що тебе покликало до світу живих? – спитав парох. – Чому жахаєш мешканців сього дому?

– Прийшла-м сюди, бо кари страшні в чистилищі терплю, за старшого сина свого покутуючи,

– Чим же він наразив тебе на ту покуту?

– Тим, що за матір свою, як належить, не молився.

– То якась помилка, – сказав парох. – Я знаю, що він був і є добрим сином,

– Ні! – обурився дух. – Бачу його, як він лежить у ліжку і не молився. І ому дозволь мені, аби-м того невдячника покарала, як сама знаю.

Почувши це, наляканий хлопець зірвався з ліжка і тремтячим голосом почав молитися за душу неньки.

Щойно тоді дух злагіднів і спокійніше заговорив, наказавши, які молитви слід за нього відмовляти, скільки служб святих відправити, милостині убогим роздати і тоді лише тихо відійшов.

НАВІТЬ ДУХИ ПОКІЙНИХ ЄПИСКОПІВ МОЛИЛИСЬ ЗА ЛЬВІВ

Вже кілька місяців 1648 року Львів жив у тривозі й чеканні облоги. А одного теплого вересневого дня примчали до Львова на змилених конях обшарпані, в пилюзі вояки, розбиті під Пилявцями. Незабаром за ними з'явилися й біженці. Місто наповнилося жіночим плачем, жидівським лементом і галасом збіглих вояків.

Усі церкви стояли відкриті навстіж денно і нічно, священики на зміну правили служби Господні. Побожні міщани цілі ночі проводили у молитвах, а коли з першими променями сонця втомлені шукали спочинку, то місце поснулих людей займали духи.

Якогось ранку на останній сходинці великого вівтаря у катедрі люди побачили трьох єпископів у святих плащах та шапках-інфулах на головах. Єпископи правили службу і просили Господа відвернути від міста лихо. А коли кількоро міщан захотіли зблизька придивитися до них, святі отці враз позникали.

А іншого дня на світанку з'явився в катедрі львівський єпископ Гроховський, що вмер був чотири роки тому, і теж усі бачили, як він молився за Львів.

РЯТІВНИК ЛЬВОВА ІВАН З ДУКЛІ

28 вересня (за старим стилем) 1648 року війська Хмельницького підійшли до околиць Львова. Перед мурами міста були насипані високі вали, з яких стирчали гострі палі. На тих валах і зайняла оборону частина вояків та міщан. Решта боронила Високий Замок і самі мури міста.

І ось під час запеклого нічного штурму, коли почали валитися палі, осипатися вали разом з колодами, які їх підтримували, а сили оборонців танули, сталося диво. Серед темної ночі, котра сповнилася страхом львів'ян, раптом усі побачили, як у повітрі над костелом Бернардинів пролітає якийсь святий. У грубій власяниці, оперезаній шнуром, він, уклакнувши, зносив до неба в молитві руки, а довкола його постави сяяло яскраве світло.

Львів'яни пізнали у ньому святого Івана з Дуклі, тлінні останки якого спочивали в

монастирі Бернардинів. І несподівано відчували новий запал до бою, а сили їхні зростали нестримно, там часом, як ті, що штурмували, почали занепадати на силах і поволі відступати.

Розповідали, що пізніше сам Богдан Хмельницький кілька разів визнав, що Львів мусить бути під опікою якогось святого. І наче б саме тому гнів свій на милість повернув та змирився з львів'янами.

МЕЖОВИЙ КАМІНЬ

На Замарстинові був один чоловік, що правувався з сусідою за межу. Вночі, було, вийде в поле і пересуне межовий камінь бодай на крок убік. Той жалівся на нього в Ратушу, але нічого не помагало.

Аж от скупердяй помер, але по смерті спокою вже не мав. Хто проходив повз його поле, то не раз чув його голос:

– Куди маю той камінь покласти? Куди маю той камінь покласти? Всі знали, що то душа того чоловіка покутує, але нічим допомогти не могли.

Аж по якимсь часі переїздив попри те поле один знаючий парубок і, як зачув голос покутника, то відразу відповів на весь голос:

– Поклади там, де взяв!

І дух враз кинув камінь на те місце, де він колись лежав і вигукнув:

– Заплати тобі, Боже, що ти мене вибавив від цієї муки! З тих пір вже не чули його.

СЕМЕРО ЗАКЛЯТИХ ЛИЦАРІВ

Під Княжою горою вище церкви святого Миколая була гора Будельниця. Називали її так через те, що тут стояла сторожова вежа, з якої, будили на сполох при наближенні ворога.

Коли король Казимир у 1340 році прийшов добувати Львова, на Будельниці тримали варту семеро лицарів. І чи то їм хто зілля підсипав, ми сам, позасинали, але не помітили вони ворога, бо спали, як убиті. За той гріх були семеро лицарів прокляті на вічне перебування в горі. Стеріг їх там старий львівський чорт Смалюх. Один раз на сто літ виходив Смалюх у пошуках гравця в карти, приводив його в гору, і грали вони на душі лицарів. Та ніхто в чорта не зумів їх виграти і визволити. Одного вечора років двісті тому вертався з корчми молодий драгун. Йшов і насвистував собі "фай-дулі-фай", коли раптом побіля Будельниці перестрів його чоловік в картатому сурдугі.

– Добрий вечір, пане драгуне, – привітався невідомий.

– Добрий і вам.

– Бачу, маєте веселий настрій?

– По штирох гальбах пива і смачній вечері тяжко собі настрої зіпсувати.

– А що, як я вас, пане драгуне, запрошу в карти пограти? Маю бутель люксової мальвазії.

– З того треба було починати.

– Ну, то прошу, – сказав невідомий і повів драгуна в кущі.

Драгун був не з полохливих, та, коли побачив, як гора розступається, проказав про себе „свят, свят, свят”. Вони увійшли у простору залу, і драгун відразу здогадався, куди потрапив, адже він знав легенду про сімох заклятих лицарів. І саме їх він побачив всередині гори. Лицарі сиділи по обидва боки довжелезного дубового столу. Коли з'явився драгун, вони всі повернули в його бік голови і в їхніх поглядах читалася надія.

– Ну, пане драгуне, вибирайте, на що будемо грати. Я ставлю міх золота або душі цих лицарів. Майте на увазі, що від них дістанете самі шишки.

– Граю на їхні душі.

– Дуже добре, – скреготнув зубами чорт. – Знайте, що коли програєте, лишитесь тут.

Драгун був першим картярем на цілий Львів і знав, що коли будуть грати картами Смалюха, то він ніколи в чорта не виграє. Тому вийняв з кишені свою колоду.

– Е, ми так не домовлялись! – запротестував чорт.

– А хто вам заважав домовлятися? Я гість і я вибираю колоду. Нічого робити, мусив чортяка грати драгуновими картами і першу гру програв. Піднявся перший лицар, подякував, і, поклавши кілька шишок перед вояком, розтанув у повітрі. Так раз за разом виграв драгун у чорта сім душ лицарських і, коли зала спорожніла, він порозпихав пишки по кишенях і став прощатися. Чорт сидів насуплений і скреготав зубами. Драгун вийшов з гори і подався в касарню. Був добряче натомлений і миттю заснув.

Тільки вранці згадав про шишки. Глянув – а то щире золото!

Ну, не знаю, що він вже з тим скарбом робив, але гора Будельниця з тих пір занепала і тепер її навіть важко знайти.

СКАРБИ

СКАРБ МЕДОВОЇ ПЕЧЕРИ

Був собі один мельник, що мав млин на Полтві і дуже хотів знайти скарб. Кожної вільної години ходив по старих людях та випитував, чи не чув хто про закопані скарби. Серед старих людей і справді знаходились такі, що чули щось про скарб, але ніхто не міг показати якоесь правдиве місце. Так що, коли мельник вирушав туди, то тільки марно час гаяв. Аж якось розповіла йому стара баба, що чула вона про скарб біля Медової Печери.

– Хто вже того скарба закопав, я не знаю, брехати не буду. Але мусить там бути хрестик на камені. Як того хрестика знайдете, то треба на два кроки відступити і копати, Проте я б на вашім місці того би ніколи не робила.

– Бо ви вже в літах, – сказав мельник. – Нащо вам скарби?

– Ні не того... Чула-м я, що той скарб хтось дуже пильно стереже, і так просто ніхто до нього не приступить.

– Ей, не морочіть лиш мені голови, – відмахнувся мельник. І того ж таки дня подався до Медової Печери.

Біля входу побачив кілька кам'яних брил, котрі так замшіли, що годі було спостерегти вказівний знак. Мусив мельник ножем кожену брилу обшкрябувати, поки нарешті й справді не натрапив на хрестика.

Тим часом уже звечоріло.

– Треба квапитися, – сказав собі мельник і взявся з запалом копати. Земля у тому місці була геть упереміш з камінням, лопата лізла не більше, як на півштиха, і мельник добряче упрів, поки не почув скрегіт заліза. Розчистивши яму, побачив залізне віко скрині. Та не просто віко, а з якимсь орнаментом. Коли придивився уважніше, то розрізнув лева, що стояв на задніх ногах, а в передніх тримав корону.

– Ого! – отетерів мельник. – Чи не буде це скарб самого короля Данила? Або його сина Лева?

Тоді схопив лопату і щойно мав підважити віко, як із-під землі вискочив якийсь переляканий дідок з довжелезною білою бородою та як закричить:

– Ой-ой-ой! Горить! Горить!

– Що горить? – аж стрепенувся мельник.

– Твій млин горить!

Мельник зірвався на ноги, глянув – і справді побачив у тій стороні високе полум'я. Горів його млин, сумнівів не було.

– Біжи! – гукнув дідок. – Бо полум'я на хату перескоче! Дивись який вітер!

І враз зв'язвся такий вітер, що дерева сполохано залопотіли, зашуміли, а котрі тонші, ті аж пригнулися до землі.

Кинувся мельник щодуху додому. Поки біг, не зводив погляду з полум'я, що аж у небо сягало своїми яскравими язиками.

Дорога повела в яр і все зникло з очей, не бачив уже й вогню, чув лише у вухах, як тріщить полум'я, як гепаяють перепалені балки, як галасують люди і б'є дзвін на сполох. Молив Бога, щоб тільки вітер не війнув язиками на його хату.

Нарешті, важко хекаючи, вибрався з яру і заляк на місці: млин його височів на пагорбі цілий-цілісенький. Ледь-ледь повівав вітерець, всюди було тихо і спокійно, жодного сліду пожежі.

Тепер він збагнув, що скарбник обдурих його і сумно потюпав до хати. Зараз, коли стемніло, не відважувався вертатися до Медової Печери.

Цілу ніч йому довелося крутитися на лаві, ніяк не міг заснути, весь час не сходило йому з очей залізне віко. А тільки благославилося на світ, чимдуж побіг до свого скарбу.

Коло печери клубочився туман. Покинута лопата лежала неподалік. Але яма щезла. Ніхто б і не здогадався, що тут хтось колись копав. Мельник тільки скрушно похитав головою, розуміючи, що марно було б починати усе заново. Адже сполоханий скарб опустився тепер так глибоко під землю, що й життя не вистачить, або його сягнути.

Коли повернувся додому, побачив, що люди вже чекають його біля млина.

– Еге, – похитав головою мельник, – може цей млин і є моїм найбільшим скарбом? Якби, не дай Боже, згорів, яким би моє життя тоді стало?

СКАРБИ ВИСОКОГО ЗАМКУ

Це було тоді, коли ще Замок стояв, але ніхто вже в ньому не жив. Запустіння і сутінки запанували тут.

Одна бідна жінка пішла якось із сином збирати лікарські трави на Високому Замку. Гора геть уся колись була вкрита лісом і різного там зілля ряхтіло видимо-невидимо.

Так ото й забрели вони до самих замкових руїн. А то було якраз 10 травня, день Симона Зилота, коли скарби до сонця очищаються.

Почула жінка важкий скрегіт, глянула, – аж тут старезна зіржавіла брама розчахнулася. А там у дворі повно золота.

Жінка так і остовпіла. Раптом голос пролунав у верховіттях:

– Бери, поки час! За мить буде пізно!

Жінка разом з малим кинулася у двір. Нагребла вона золота в поділ і мерщій назад. Та щойно вибігла, помітила, що хлопчика забула. Озирнулася і побачила, що він грається з дорогоцінними камінчиками. Жінка метнулася назад, але брама тим часом зачинилася і скільки вона не гупала в неї, скільки не ридала і не благала, так і не відчинилася.

Повернулася вона додому, висипала золото в скриню та так і не торкнулася його впродовж цілого року, побиваючись за сином своїм. Ледве діждалася знову того самого дня і подалася на Високий Замок.

Стала вона перед брамою і чекала, щоб ускочити у двір та хоч мертвого свого синочка забрати і поховати по-людськи. І ось, коли сонце зіп'ялося на сам верх, брама заскреготіла і розчахнулася.

Жінка глянула й не позірила очам своїм. На купі золота і самоцвітів сидів її хлопчик і весело сміявся до неї. Нічого йому не бракувало, навпаки за рік він підріс, а худі колись щоки зарожевіли пампулями. Схопила вона його в оберемок і хода назад. І якраз вчасно, бо брама знову зачинилася і Замок став таким самим похмурим, як і досі був.

– Що ж ти їв? – спитала жінка в малого, обмацуючи його та повертаючи на всі боки.

– А мене біла пані годувала. Вона забрала мене в палац і я там грався з такими самими дітьми, тільки що вбрані вони були якось по-чудному. І корони мали на головах. Там у палаці я й жив, а сьогодні біла пані взяла мене за руку і на подвір'я запровадила, щоб я маму чекав.

УПИРЕВІ СКАРБИ

У Винниках мешкав дуже скупий багатій, який мав стільки золота, що ледве встигав його за цілий день перерахувати, а беріг пильніше ока свого. Зайве и казати, що таке багатство не прийшло до нього праведним шляхом, а заробив його здирством і шахрайством. І от, коли вже він зістарився і почув смерть свою, то звелів своїм двом найвірнішим слугам видовбати печеру в Чортовій Скелі. А як печера була готова, перевіз багатій свої скарби в печеру.

Тепер його мучила одна-єдина гадка: чи будуть його слуги вірні йому до смерті? Чи не заберуть собі потім його скарби? Так він міркував, поки слуги зносили каміння і готувалися замурувати вхід до печери

Не вірив нікому на світі, то чого мав вірити своїм слугам? Схопив кайло і забив обох. І трупи заволік у печеру і сказав:

– От тепер ви мої скарби не розтринькаєте. Тепер ви будете стерегти їх, як вірні пси.

І сам замурував печеру, ще й дерном обклав і кущами обсадив так, що ніхто б ніколи й не здогадався, що тут щось заховано.

Вмирав багатій з легкою душею, бо вже його не мучили думи, що з його скарбами станеться. Але й померши не покинув свого найулюбленішого заняття – рахувати гроші. Що ночі вставав з могили, ішов до Чортової Скелі і дзеленькав до перших півнів.

Неприкаяний дух його не раз бачили люди, але ніхто не відважувався простежити, куди це він мандрує, хоч і здогадувалися, що либонь, скарби свої провідує.

Але був у Винниках син місцевого дячка Василько, котрий не боявся ні чорта, ні диявола і не раз уже собі роздумував, яким би то робом того упира вислідити.

Якогось дня пішов на цвинтар і добре роздивився, де поховано багатія. А поховано його було в кам'яному гробівцеві. Хлопець зазирнув у шпару й побачив домовину, біля якої лишалося ще доволі місця. Видно, мали когось із родини тут ще поховати.

– Ага, тепер знаю, – сказав парубок і, повернувшись додому, заходився витесувати труну. Та не яку-будь, а таку, в якій лише шляхту ховали.

Батьки, як це побачили, забідкалися не на жарт:

– Чи ти здурів? Що це ти затіяв?

Мусив їм брехати, що труну йому замовив один пан зі Львова.

– А бодай тебе! – гримнув батько. – То для того я тебе вчитися посилав, аби ти трумни тесав?

– Ей, не сваріться. Одну цю тільки витешу і на тім кінець. Просто я заклався з хлопцями, то мушу тепер своє зробити.

Ще завидна завіз парубок домовину на цвинтар і приволик до гробівця. Поволі починало сутеніти. Коли сонце зайде, упир оживе, а зараз він спить мертвим сном.

Василько відчинив гробівець, втягнув труну до середини і поставив поруч упиревої. Потім вийняв з трун, кілок осиковий і сокиру та сховай їх під труну, а сам вмоствився у ній і віком накрився. Склав руки на грудях, лежить і чекає.

Недовго й чекати довелося – почувся легенький скрип, далі хтось застогнав, закректів, гримнуло віко на долівку...

Василько подих затамував і очі заплющив. Відчував, що упир уже помітив нову домовину.

– А то що за мара? – здивувався упир. – Це кого посміли мені втулити, га? Чи мало я грошей вбухав на цей гробівець, щоб лежати собі спокійно самому? Оце мені Господь родинку післав! Хай їй грець! Ану вилазь, ти, бузувіре чортів! Чуєш!... Чого мовчиш? Праведником прикидаєшся? А дідька лисого! Нема в нашого роду праведників! Самі упиряки! Вилазь, бо зараз бука візьму!

Василько несміливо відхилив віко і вистромив голову:

– Вуйцю! Та не кричіть так, як зварйовані! Чи я винен, що мене коло вас поховали?

– А ти що за один? Гов! Та зовсім молодий!

– Того ви мене й не знаєте. А я вашого брата син, – збрехав Василько, сідаючи в труні по-турецьки.

– Мого брата? Котрого? Чи не Андрушка?

– Еге, Андрушка.

– А бодай би твого татуня грім забив! А бодай би він третіх півнів не почув, як оце мені таку свиню підсунув!

– Перепрошую, вуйцю, але я не свиня, а таки ваш небіж.

– Відставної ти кози барабанщик! Шукай собі вуйків серед таких самих жебраків, як твій татуню, а не лізь до пана!

– О, видите, вже ви самі здогадалися, чого мене до вас запроторено. Як ото ми вас ховали, то татуньо мій дуже бідкався, що ви йому ані зламано гроша не лишили. А ще заставили весь свій маєток так, що по-смерті жиди його зараз собі забрали. То ми не мали навіть за що вас поховати. От тоді татунько і порішили, що коли ви так поскупилися, то мусите гробівцем поділитися. Бо ж на наші гроші вас і ховали, і відспівували, і поминки, і сороковини справляли. А ми, як ви добре знаєте, не такі вже й заможні.

– Ага, то твому татуньові для рідного брата кілька золотих шкода було? Оце я дожився! Оце родина!... Добре, а ти як сюда попав?

– А так, що саме на ваші роковини з'їхалася рідня, аби вас пом'янути. А матінка саме гиндика спекла. От я того гиндика їв та кісткою і вдавився. Так то вуйцю, через вас я дуба врізав. Нічого тепер нарікати.

Упир подивися на Василька суворим поглядом, подумав і сказав:

– Добре. Як так сталося, мусимо дати раду. За мій гробівець мусиш відробити, вставай і ходи за мною.

Упир завів Василька до Чортової Скелі і, плеснувши в долоні, сказав:

– Скеле, скеле, відчинись, ясным скарбом засвітись!

І вмить скеля розступилася, і побачив хлопець яскраво освітлену печеру.

– Заходь, – сказав упир.

– Е ні, – відмовився Василько. – Слуга ніколи не йде перед своїм паном, а тільки за ним.

Упиреві це сподобалося і він, не перечачи, зайшов до печери, а Василько за ним. Там аж очі сліпило від золота й срібла, а в кутку лежало два трупа. Хлопець зразу здогадався, що це слуги багатієві.

Цілу ніч рахували вони золото, а над ранок упир сказав:

– Все, пішли назад.

Хлопець вийшов за упирем з печери і спитав:

– Вуйцю, а не боїтеся ви, що хтось підслухає вашу примівку і скелі відчинить?

– Ніколи в житті. Скеля слухає тільки мертвих.

– Справді? То можна я її зачиню?

– То й зачини, тільки сказати треба: "Скеле, скеле, зачинись, в чорну темряву вдягнись!"

– Як-як? – перепитав хлопець, затягуючи час, бо саме пролунали перші півні, а упир дуже квапився на цвинтар.

– Але ж ти недорайда! – вилаявся він і вже хотів сам скелі зачинити, але для цього треба було вернутися і стати проти самого входу, а час уже підтискав, тому кинув через плече примівку й побіг, не озираючись.

Хлопець плеснув у долоні й проказав закляття. Як він і сподівався, скелі ані не здригнулися. Упир, почувши, як хлопець вигукує закляття, спокійно зник у хащах і ще до третіх півнів уместився в домовині. Хлопець діждався світанку, прийшов на цвинтар і заліз в гробівець. Там він скинув віко з упиревої домовини і приставив осиковий кілок до грудей. Упир лежав, наче щойно похований, і тільки-но Василько вдарив сокирою по кілку, як враз цвиркнула кров на всі сторони, а упир прокинувся і вирячив нажахані очі. Але крик йому застряг у пельці. Хлопець двома ударами загнав кілок йому в груди. Враз тіло мертвого посіріло, потахло і почало на очах всихатися й розсипатися. Та Василька це вже не хвилювало, він вискочив з гробівця і побіг чимдуж додому, щоб похвалитися батькам, якого

він скарбу роздобув.

Не буду вже вповідати, як вони золото зсипали у мішечки та клали на воза, та як потім за ті гроші збудували церкву і кам'яного моста через бурхливу річку Маруньку, бо це було так давно, що вже нема ані церкви тієї, ані моста, а Маруньку тепер і курка перебрела. Скажу лише, що тільки-но вони весь скарб вибрали, як скеля сама по собі зачинилася і більше вже ніхто ніколи не чув, аби там коли-небудь якась печера відчинилася.

СКАРБИ ДРІБНОЛЮДКІВ

Діялося це за прадавніх часів, коли у Полтві ще можна було не тільки скупатися, а й рибу ловити. Тоді стояв на Голоскові млин. А у мельника була донька Настуня. Виросла дуже пешена та вередлива, бо мельник любив доньку і нічого для неї не жалував.

Однієї неділі він із жінкою поїхали на ярмарок, а Настуня залишилася сама. Сиділа вона на лаві і роздумувала, що батьки привезуть їй з міста. Раптом дивиться, аж біля мисочки з молоком для kota стоїть чоловічок у червоній шапочці. Набирає у жменю молоко і п'є. Настуня, недовго думаючи, тихенько підкралася до чоловічка і вкрала шапочку. Той розлютився і затупав ніжками:

– Віддай мені шапочку! А Настуня у відповідь:

– Не віддам!

– Ну, добре, – каже чоловічок. – Як не хочеш так віддати, то проси, чого тільки забажаєш.

– Хочу побачити скарби дрібнолюдків, – запитала губку Настуня. – Мені мама розповідала про них казку.

Чоловічок зблід і злякано замахав руками:

– Не можна тобі цього! Хіба не знаєш, що за кожну годину, яку пробудеш у нас, муситимеш віддати рік життя тут, на землі.

– Ну і що? – знизує плечима Настуня. – А я хочу і край! Зрештою, мені і не дуже завадить провести два-три роки під землею. Якраз стану повнолітньою, а тоді зможу і заміж вийти.

– Ну, гаразд, – погодився дрібнолюдок. – Хай буде по-твоєму.

І повів її до скелі, біля якої звелів заплющити очі. А коли Настуня їх розплющила, то побачила, що опинилася в печері, серед важких, оббитих золотом скринь.

– Дивися на моє багатство, скільки схочеш, і вибери собі звідси дванадцять коштовностей. Але пам'ятай, що час не стоїть на місці

Настуня відчинила першу скриню, а там повно перстенів, кульчиків і намиста. Як взялася те все міряти, то й забула, що має квапитися. Дрібнолюдок став біля виходу і дивився на Настуню.

– Перша година минула! – невдовзі почула вона його голос.

– Зараз, зараз. Ось ще ці перстеники поміряю.

Поки всю скриню оглянула, то ще одна година минула. Далі перейшла до другої скрині, потім до третьої, четвертої. Міряла і роздивлялася сукні, хустки, черевички, плахти, запаски, очіпки, чобітки, коралі, перстені, кульчики, сорочки, далі знову сукні, хустини, плахти. А години минали. Дрібнолюдок час від часу піднімав руку і гукав:

– Десята година... Двадцять п'ята... Сорокова... А Настуня:

– Зараз, зараз. Ось тільки цю скриню додивлюся. Аж раптом чує:

– П'ятдесята година!

– Ой лишенько моє! – скрикнула налякана Настуня. – Це ж півсотні літ на землі минуло!

Похапцем збрала гостинці, віддала дрібнолюдкові шапочку і кинулася бігти з печери. Біжить, а з голови не йде думка:

– П'ятдесят літ! Чи ж застану живими своїх рідних?

Біжить дорогою, а по обидва боки верби і явори вже старі та крислаті. А були ж зовсім

тоненькими деревцями, коли вона пішла з дому. Прибігла до млина, а там чужі люди.

– Чи не знаєте, де мельник Антось і його жінка? – питає в них Настуня.

– Еге, – відповідають їй. – Давно вже їх немає, повмирали з туги за своєю донечкою, котра невідомо куди зникла, коли вони до міста поїхали на ярмарок. А ви ж дівчино, чия будете?

Настуня тоді в плач. Шкода стало її новому мельникові, взяв він дівчину за руку та й каже:

– Ходіть-но до хати. Розкажете про своє лихо, може полегшає. Завели її до хати, нагодували. Дівчина розповіла їм про свою пригоду, а коли скінчила то зняла з руки перстень і поклала на стіл:

– Оце вам, люди добрі, гостинець за ласку вашу. Може, коли згадаєте і про мене нелихим словом.

Не встигла вона ще того доказати, як відчула, ніби стала трохи важчою. А господиня аж руками сплеснула:

– Та ви за мить на кілька літ постаршали! Не знімайте більше з себе тих перстенів.

Але Настуня не послухала і пішла блукати світом та роздавати свої коштовності бідним людям. І що менше залишалося прикрас, то старішою ставала Настуня. Вкрилося зморшками біле личко, зігнулася спина, прокралася сивина в коси. Все важче ставала її хода. І от, коли залишився у неї тільки останній гостинець дрібнолюдка, подалася вона з ним до монастиря святої Катерини, де невдовзі й померла.

СКАРБ НА ПІДЗАМЧІ

Про Скарби на Підзамчі давно оповідали легенди, але час віл часу знаходилися такі сміливці, що намагалися їх відшукати. На жаль, все намарне, бо нечиста сила свій обов'язок справувала, як належить.

Десь у сімдесятих роках минулого віку жило собі на Личакові троє різників, котрі постановили собі здобути ті скарби. Називалися вони Дусько, Мілько і Нусько.

Одного разу подалися вони до старої чарівниці, аби спитати в неї ради.

– Той скарб можна дістати тільки у Великодню П'ятницю, – казала вона, – бо тоді нечиста сила слабне. Але пам'ятайте, що заки будете копати, аби жоден з вас ані слова не мрукнув, бо тоді ціла праця піде намарне.

Ледве дочекалася трійця Великодньої П'ятниці. Взяли лопати, кирки, мотики, не забули і лантухи на гроші й подалися на Підзамче. Стара докладно описала їм те місце, де мали бути гроші, і хлопці взялися до роботи.

Копають годину, копають другу. А кожного язик аж свербить щось сказати. Піт їм з очей тече, а скарбів – ані сліду.

Десь так на третій годині з-поза дерев раптом виїхала чорна бричка, запряжена чотирма кіньми. Різники Perezирнулися, переморгнулися і мовчки продовжили роботу.

Коні спинилися, а з брички вихилився пан у чорному вбранні і спитав:

– Чи далеко до Глинян?

Але жоден з трьох не відповів йому, бо вже здогадався, з ким мають справу. І бричка зникла в лісі.

Різники копали далі і ось під лопатами заскреготіло залізо. Певно, скриня з золотом!

І в цю саму хвилю виїхав з лісу якийсь горбатий клаповухий карлик на маленькому возикові. Той возик мав лише по півколеса, а через те смішно подригував та підскакував, немилосердно порипуючи. А чим, ви гадаєте, був запряжений візок? А нічим, їхав сам по собі. І, ясна річ, наші скарбошукачі аж роти пороззявляли від подиву.

Тим часом карлик, порівнявшись із ними, спитав:

– Скажіть мені, як хутко я дожену того пана, що переді мною на бричці проїхав?

Мілька те дурне питання вивело з рівноваги, що, забувши про пересторогу чарівниці, крикнув:

– Та на такій тачці ти й до смерті його не доженеш, ти, пугало вороняче!

– Цить! – зойкнули Дусько і Нусько, та вже було пізно.

Скарб умить запався з величезним гуркотом в глибини землі. Зірвався вихор, підхопив возика з карликом, закрутив ним на місці і поніс кудись у ліс. Тільки веселий регіт нечистої сили вдарив луною. Таки вдалося їй обхитрити трьох різників.

РОЗБІЙНИЦЬКИЙ СКАРБ НА ВИСОКОМУ ЗАМКУ

В останні роки XVI століття славу найбільших розбишак у Львові мали сини бурграфа Високого Замку брати Білоскорські.

Вдень вони перебували в замку, а вночі грасували околицями, чинячи гвалт і грабунок. Особливо потерпали від їхніх рук купці.

Брати ховали обличчя за чорними хустинами і ніхто не міг їх розпізнати.

Награбоване звозили до замку і ховали в льосі. Минуло з того часу багато літ. І ось двом дівчатам Євці і Юльці забаглося пошукати скарбів на Квітневу неділю. Зійшли вони на гору і стали чекати. Увечері, шойно у львівських церквах забомкали дзвони, дівчата почули під землею якийсь гуркіт, мовби щось раптово осипалося. А за хвилину земля здригнулася і запалась, а з глибини і, випірнув казанок золотих дукатів.

Дівчата кинулися черпати жменями у хвартухи і вже набрали його багацько, коли Євка радісно вигукнула:

– Але, Юлько, то-сь ми розбагатіли!

Ще й не договорила тих слів, а тут як гукне щось з землі! Навіть обоє не встигли очима мругнути, а хвартухи їм спорожніли. Казанок із золотом запався під землю і земля зійшла понад ним, наче плесо озера.

Несподіване щастя їх так ошелешило, що зовсім забули про те, що не мають права ані пари з вуст пустити.

Засмучені вернули додому, але наміру свого не облишили і наступного року знову вибралися на Замок.

Як і минулого разу, золото з'явилося з-під землі, а дівчата поквапилися набирати дукати до хвартухів. Коли наповнили вщерть, мовчки кивнули одна одній і побігли додому.

Але що тут сталося! Чорні хмари закрили небо і темні непровидні сутінки оточили їх з усіх сторін, а в кущах зашуміло, заскреготіло, заскавучало. Здавалося, що всі чорти пекла кинулися за ними навздогін, боронячи свого скарбу.

Цокочучи зубами, Євка і Юлька бігли з гори, а гілки боляче морскали їх по руках і ногах, лізли в очі, дряпали обличчя. Та вони трималися, як могли, і ані звуку не згубили.

Раптом Юльку щось як ухопить за спідницю, аж волосся заворушилося на голові, зимні дрижаки пробігли тілом, а з вуст вирвався моторошний зойк: – Євко! Чорти!

За мить по тому все стихло, вмовкло, вляглося. Хмари розприслися разом із мрякою і довкола запанувало тихе лагідне надвечір'я.

У хвартухах обох дівчат не зосталося жодної монетки. Нечиста сила забрала своє.

Після тої пригоди і Євка, і Юлька більше навіть не марили тим скарбом, бо вдруге пережити такий жах не мали вже сили.

З тих пір ніхто на високий Замок не ходив пильнувати скарбів і лежать вони там по сьогоднішній день.

КЛЮЧ ВІД СКАРБУ ПІД ЧОРТОВОЮ СКЕЛЕЮ

Довго полювала міська сторожа на розбійника Федька Чугая, та врешті-решт схопили і заточили до тюрми. Кат впродовж кількох днів намагався вибити з в'язня бодай щось про його товаришів та їхні криївки, але все намарне.

Лежачи змордований без клаптика живого місця на тілі, Федько марив про своїх друзів і про те, як вони на прудких конях увірвуться на Ринок і врятують його від страти.

Аж ось нарешті надійшов його останній день. Раннім ранком вивели Федька з катівні. Мав на шиї зашморг, кінець якого тримав у руні кат. Сторожа, озброєна галябардами і флінтами, оточила їх з усіх боків.

Шибениця вже чекала попід Ратушею. Федько кидав довкола неспокійними очима, намагаючись упізнати своїх кумплів у юрбі цікавих. Не міг він знати, що частина його розбійницького загону загинула день перед тим під час облави, а решта розпорошилася і рятувалася на віддалених хуторах.

Коли врешті збагнув, що порятунку не буде, зі смутком і байдужістю пропустив повз вуха вирок смерті. Так само механічно поцілував хреста священникові й висповідався. І тільки зійшовши за катом на драбину, мовби знову на світ народився. Поглянув на тлум людей і гукнув:

– Гей, люди! Біля Чортової скелі під смерекою закопав я золоті і срібні гроші! Сховані вони в залізній скрині, а ото ключ від неї.

Із тими словами скинув з шиї металевого хреста і простягнув на руці.

Кат щойно зараз помітив, що хрест має зазубрини, такі, як у ключі. Аж очі йому на лоба полізли, що раніше про те не здогадався, бо був би з шкіри виліз, а видобув би з Федька його скарб.

Але ніхто з юрби не рушив з місця за тим ключем, і тоді кат простяг було руку за ним, але Федько змахнув правицею і ключ полетів людям під ноги. Може б хтось й підняв, але в одну мить невідь звідки об'явився чорний пес, схопив ключа до писка і, заки хто-небудь отямився, зник безслідно.

ГОЛОВИ СЕМИ БРАТІВ

При дорозі на Винники росли колись дуплаві верби і в одній з них розбійники Федька Чугая заховали великий капшук золотих дукатів, що їх були пограбували в пана Лагодовського. З тих пір, як Федька було страчено, ті дукати з'являлися на денному світлі раз у рік. Люди оповідали, що якби хтось натрапив у таку хвилю на той скарб, то мусив би кинути в дупло голови семи братів. І тоді нечисті сили втратили б силу і скарб можна було б згорнути голими руками.

Роки минали, але нікому ані на думку не спало податися за тим скарбом, бо де ж би взяти голови семи братів?

Тим часом у Винниках був собі за громадського пастуха один спритний хлопака, який вбив собі до голови, що мусить добути ті гроші. Побіля верби він пас щодня худобу і з надією чекав, що гроші ті заблискнуть саме йому. Невідомо на що надіявся, бо не май жодної гадки, де здобуде голови семи братів.

І от якогось осіннього дня небо розколов грім та полив такий дощ, аж сіро стало довкола. Пастух кинувся під першу ліпшу вербу, накрив голову мішком і цокотів зубами.

Раптом у дуплі верби спалахнув сліпучий вогонь, пастух аж захлинувся повітрям від захвату – бо то було не що інше, як золоті збійницькі дукати. Але де, де взяти голови семи братів?

Хлопець гарячково роззирнувся довкола, шукаючи бодай якоїсь зачіпки, щоби зарадити собі. І ось на пеньку неподалік побачив зграю молодих опеньок. Порахував їх і скрикнув:

– Є! Сім підпеньків! Голови сімох братів!

В одну мить витяг зі штанів ножика і чик-чик – позрізав їхні голівки. А тоді хуленько пошпурих їх у дупло.

Сяйво згасло, але гроші zostалися на місці і пастух спокійно пересипав їх собі до сорочки та й помчав додому.

Дорогою його не один господар спиняв:

– Гей, куди женеш? А де наша худоба?

– Все, не буду більше пастушив! Забирайте собі свою худобу!

– Здурів, чи що? – знизували вони плечима.

Та їм таки довелося наймати іншого пастуха, бо наш сам уже став господарем. Збійницький скарб поміг йому в цьому.

ПІДЗЕМНІ МЕШКАНЦІ

ТАЄМНИЧІ ПІДЗЕМНІ МЕШКАНЦІ

Про підземний хід, що вів на Підзамче, розповідали чимало легенд. Колись він мав три гілки, але де вони докладно починались, ніхто не знає. У 1900 році знайшли одну гілку, що мала півтора метра ширини і довжини, а бігла від Княжої Гори впоперек Татарської та Жовківської до вулиці Балконової (тепер Гайдамацька).

ЧЕРЕДА ЧЕРВОНИХ КОРІВ

Пасла дівчина корову. Аж ось корова зайшла в терня і, мов крізь землю запалась. Дівчина побігла до кущів і побачила широку нору, з якої пробивалося блідаве світло. Не мала іншої ради й почала спускатися.

Світло вивело її на чудову зелену луку. А на луці паслася велика череда корів таких самих, як і її Красуля. Пастух виглядав якимось дивно: мав на собі розшитий золотими нитками кунтуш, високі сап'янові чоботи і меч за спиною.

– Що тут шукаєш, дівчино? – спитав пастух.

– Корову шукаю, пане вояку.

– Як шукаєш, то знайдеш, – відказав і рукою махнув на череду.

Але як тут було щось відшукати, коли всі корови були красі, у всіх на чолі біла пляма та й писки однакові. Походила вона серед корів і врешті згадала, що у її Красулі один риг був надщерблений. Завдяки цьому пізнала її.

– Твоє щастя, – сказав пастух, – інакше б тобі навіки тут лишатися довелося.

Вдарив мечем у землю, все довкола стемніло й тільки маленьке світелко показувало дівчині дорогу назад.

ЗОЛОТА БРАМА

Один клепарівський дідич прочув, що під землею зберігаються королівські скарби і заповзявся їх добути. Зігнав свою челядь, щоб копали землю у тім місці, де казали, має бути підземний прохід.

Кілька днів тяжко працювали слуги і врешті докопалися до золотої брами. Коли це примчав на змиленому коні дідичів управник і кричить що маєток під землею западається.

Дідич спинив роботу і вернувся додому. А там і справді побачив, що його великий будинок уже по самі вікна вгруз у землю

– Що ж воно таке? – дивувався вий.

– Це все тому, що ти відкопуєш старий замок, – сказав йому батько. – А наскільки прокопаєш углиб, настільки і дім наш загрузне. Ліпше кинь ту дурну роботу.

Дідич звелів яму засипати. І – диво!. З кожною лопатою землі його маєток поволі випірнав, наче з моря.

Більше ніхто не важився докопуватися до підземного міста.

ПАСТУХ У ЗАЧАРОВАНИМ МІСТІ

Між Клепаровом і Голоском стояли Белзькі гори. Один пастух ночував там з кіньми в полі.

Якось серед ночі з'явився перед ним чоловік у чорному плащі і почав махати рукою,

аби йшов за ним.

Пастух рушив за чоловіком і побачив, як гора розступилась і зблисло світло. Вони увійшли всередину й опинилися в людному місті з гарними кам'яними будівлями.

Пастух зачудовано дивився на вбрання міщан – це було якесь дивне вбрання, багато оздоблене золотом і коштовним камінням. Вони йшли вздовж яток, що аж тріщали від різноманітного краму.

– Купи три речі, – сказав чоловік.

Пастух став питати ціни – а все таке дешево, що аж руки трусяться купити. І купив би не три, а тридцять три, якби гроші мав. Було ж у пастуха лише кілька грошків. Купив собі чоботи, купив бриля, хотів ще пояс купити, але гроші скінчилися.

– Пошукай, пошукай! – гукали йому купці, навперебій опускаючи ціну. Пастух випотрошив усі кишені, навіть у постолі зазирнув – нема більше.

І враз голосний плач залунав, ціле місто гірко заплакало, а чорний чоловік, усміхнувшись, повів пастуха назад. Щойно вивів його з гори, як вхід до неї зачинився, і вже ніщо не нагадувало про існування таємничого міста.

Пастух пізніше розпитав людей і дізнався, що там під горою вже багато літ перебуває зачароване місто. І лише раз на сто літ з'являється воно з-під землі. Якщо в таку ніч знайдеться людина, котра купить будь-які три речі, то місто звільниться від чар.

БУЗИНОВА ПАНІ

КРАСУНЯ ЗІ СТУДНІ

Чи відомо вам, що на Кайзервальді був колись розлогий Бузиновий яр? Ну то й що? – здвигнете ви плечима. Чи мало які яри бувають, всіх не запам'ятаєш.

Одначе про цей яр знало ціле місто. А знало тому, що мешкала там в глухих хащах бузини сама Бузинова пані. Мова йде про ті часи, коли ще Бузинова пані не шкодила людям, а навпаки – помагала.

Отже, у Бузиновім яру була викопана глибока студня, а круг студні цвіли на всі барви польові квіти. Кажуть, що коли котрийсь із парубків не знаходив нареченої собі у власному селі, чи в місті, то йшов до Бузинової пані і просив дозволу пошлюбити якусь з її дочок. Дочки Бузинової пані мешкали в студні і, щоб викликати їх звідти, досить було зірвати квітку і кинути в криницю. Після цього з'являлася така красуня, вродливішої за яку на цілу Галичину не знайшлося б. Мала вона світле довге волосся, що вкривало її наче плащ, блакитні очі сяяли, наче джерела, освітлені сонцем. Кожен, кому судилася така дружина, весь вік свій жив у незмінному щасті, бо за яке б діло не брався, то кожне вдавалося, а що б не замислив – усе збувалося. Найцікавіше ж те, що дівчата зі студні ніколи не старілися і так, як з'являлися молодими, так молодими й щезали по смерті свого чоловіка.

Тривало це доти, доки Бузинову пані не розлютив один дурний шляхтич, що мав маєток в Замарстинові. Він собі вирішив, що коли в студню кидають звичайну польову квітку, а виходить звідти така красуня, то яка ж краса несказанна з'явиться, якщо кинути найгарнішу троянду?

От він об'їздив кілька маєтків, доки знайшов незвичайно пишну квітку, і рушив до Бузинового яру. Звичайно, підозрював що це може не сподобатися Бузиновій пані, а тому прибув у яр ще на світанку. Прокрався тихенько до студні, кинув хутенько троянду і сів чекати свою суджену.

Але Бузинова пані все це відала й бачила з-за свого невидимого віконечка в бузинових хащах.

– Ну, зачекай, свинтусе, покажу я тобі, як мене не поважати, – сказала вона сама до себе.

І тої ж миті вистрибула зі студні на цямрину велика зелена ропуха. Шляхтич аж

скрикнув з переляку:

– Цур і пек тобі, маро!

– Яка я тобі мара? – обурилась ропуха. – Я твоя наречена. Де моя карета? Невже ти заставиш мене чалапати пішки?

– А бодай тебе! – вилаявся шляхтич і подався геть з яру.

Але ропуха й не думала від нього відставати, вона стрибала за ним услід і кричала:

– Бре-ке-ке-ке! Не втікай! Я твоя наречена!

А Бузинова пані аж заливалась сміхом.

Навіть тоді, коли вибравшись із яру, шляхтич сів на коня і помчав щодуху додому, жаба продовжувала його переслідувати й горланити:

– Бре-ке-ке-ке! Я твоя кохана! Почекай! Не так скоро!

На змиленому жеребцеві влетів шляхтич на своє обійстя з розпачливим криком:

– Зачиняйте браму!

Слуги браму зачинили, але що з того – ропуха завиграшки перестрибнула через частокіл і опинилася на подвір'ї.

– Бийте її! – закричав шляхтич і, вскочивши в хату, зачинився на сім замків.

Слуги спробували відігнати жабу, але це їм не вдалося. Надто вона прудкою виявилась.

Так бідолаха ніколи і не позбувся тієї ропухи, всюди вона переслідувала його, вигукуючи:

– Я твоя наречена! Де моя шлюбна сукня? Де мої червоні чобітки? Де мій білий вельон?

Не міг він уже ніде й на люди з'явитися, бо на сміх усі брали та тільки знай кепкували з його жіночки.

За недовгий час шляхтич уже вкрай замучився та й з того переживання почав хиріти, поки не вмер. Та й тоді його жаба не покинула, бо скочила на груди і не дала себе нікому зігнати. Так їх обох і поховали. І то не на цвинтарі, а при дорозі, бо не хотів жоден священник над жабою відправу служити.

З тих ото пір Бузинова пані образилася дуже на людей і сховала студню під землею, а сама почала шкодити й збиткуватися над усіма, хто лише до яру її забредав.

В ГОСТЯХ У БУЗИНОВОЇ ПАНІ

Чи когось із вас лякали Бузиноюю пані? Якщо ні, то це певна ознака, що батьки ваші не зі Львова.

А от моя бабуся розповідала дуже страшну казку. Таку страшну, що після неї мені у кожному яру Бузинова пані ввижалася. Тому ліпше цієї казки не читайте.

Ця історія трапилась з хлопчиком Лесиком, який жив з, своїми батьками

Батько щодня ходив рубати дрова на продаж. Повертався завжди пізно, присмерком, змучений і голодний. Хоч і працював він як міг, але сім'я ледве давала собі раду. Тому, коли Лесик трохи підріс, батько почав і його брати з собою до лісу.

Хлопчик був слухняний і, як міг, допомагав батькові, але доля до них все одно не всміхалася і грошей було все менше і менше.

Одного осіннього ранку батько з сином, як завжди, запрягли коней і вирушили до лісу. Ранок видався холодний. Трава, гілки і навіть стовбури дерев вкрилися легким інеєм. Хлопчик кутався у старенький латаний кожушок, але не переставав тремтіти і цокотіти зубами.

– Нічого, синку, – сказав батько, – зараз біля роботи зігрієшся. Тепер ще так-сяк, а от що взимку буде! Треба б купити тобі якусь теплу вдяганку, та не знаю, чи зможемо. Минулого року Бузинова пані поламала мені сани. І тепер ніяк не вдається їх полагодити. А купимо сани, то не стане грошей тобі на кожушок. А ще й чоботи у мене зовсім подерлися. Не знаю, чи й до зими дотягнуть.

Батько важко зітхнув і крикнув на коней.

– Тату, а яка вона Бузинова пані?

– Ет, синку, – махнув рукою батько, – краще не питай.

– Ти її боїшся?

– А хто ж не боїться? Хотів би я побачити сміливця, що наважиться зустрітися з нею в Бузиновім яру.

– Де-де? – перепитав Лесик, бо ж він добре знав той яр і не раз туди забігав, але ніколи не думав, що Бузинову пані можна зустріти саме там.

– Не допитуйся, сину. І ніколи до того яру навіть не наближайся, бо біда тобі буде.

– Але ж я вже ходив туди, тату. І не раз. Там завжди дуже багато суніць. Я часто збирав їх влітку і жодного разу нічого зі мною не сталося.

– То, сину, тобі, Бог допоміг. Дякуй йому за це, і ще не раз він тебе з біди вирятуює, але тепер ти вже знаєш, що то за яр, тож ніколи більше не ходи туди.

Хлопчик кивнув головою, але слухати батькові заборони не збирався. Його так, тягло піти до яру і запитати в Бузиновій пані, чому вона робить шкоду

– Тату, а Бузинова пані тільки бідним робить шкоду?

– А де ж ти бачив багатого чоловіка в лісі? Багаті люди вдома сидять, а Бузинова пані карає тільки тих, хто до її лісу зайде. От недавно Петру Фальчуку ногу перебила, а старій Меланці з Лисиничів відібрала мову і та тепер лише руками махає та, мов корова, мукає.

– А хтось бачив ту Бузинову пані?

– Тих, хто її бачив, уже немає на світі. Всіх, хто тільки на неї гляне, вона відразу вбиває.

Підвечір, коли батько з сином нарубали вже повний віз дров, Лесик сказав батькові:

– Тату, я тут недавно бачив ліщину і на ній дуже багато горіхів. Ти їдь додому, а я нарву і наздожену тебе.

Батько поволі погнав коней з лісу, а хлопчик відразу ж ступив на стежку, що вела до Бузинового яру. Швидко смеркало, і він часто перечіпався то через пеньки, то через коріння дерев, що виступало із землі.

Дійшовши до яру, помаленьку спустився, притримуючись руками за бузинові гілки. На самому дні вже запанували сутінки: за крок від себе годі було щось побачити. З гущавини пугукнула сова, за нею друга. Лесикові морозець пробіг по спині і волосся на голові заворушилося. Збоку щось тріснуло, зашуміло. Бідний хлопчина так налякався, що хотів було вже втекти звідси, але ноги його не слухали і мовби вросли в землю. Спробував крикнути, але невидима сила здушила горло і не давала вирватися жодному звукові. Від напруження з очей потекли сльози.

Раптом ззаду почувся ледь чутний шепіт:

– Іди сюди! Сюди-и-и!

Лесик озирнувся, але в темряві нічого не можна було роздивитися. Кілька кроків ступив навмання і випростаною наперед рукою торкнувся чогось твердого. Простяг ще другу руку і намацав невеличкі двері. Легенько штовхнув їх, і з шпарини, що утворилася, у ніс вдарив різкий пліснявий запах. Очі поступово звикли до темряви, і хлопчик побачив за дверима дерев'яні сходи. Коли підіймався ними, сходи голосно рипіли. З кожною сходинкою ставало все світліше.

Сходи привели до нових дверей, які стерегло двоє великих чорних псів з очима, що горіли, наче розжарені вуглики. Хлопчик витяг з-за пазухи залишки свого обіду і кинув недоїдки псам. Собаки схопили їжу і пропустили малого.

Клямка на дверях була липка від ще не засохлої крові, але це не спинило Лесика. Він натиснув на клямку і зайшов до червоної кімнати, в кутику якої побачив величезну піч і високу худорляву жінку в зеленому. Коли господиня повернулася, хлопчик побачив, що волосся і очі у неї теж зелені, а яскраво червоні губи виглядають неприродно на землісто-сірому обличчі.

– Добрий вечір. – Лесик від страху ледве ворухив губами. Бузинова пані у відповідь лише кивнула.

– Я прийшов до вас, пані, щоб спитати, навіщо ви шкодите бідним людям? Минулої

зими ви зламали моєму батькові сани, і тепер він не зможе купити собі чоботи, а мені теплий козушок. Петро Фальчук через вас не може ходити, а Меланка з Лисиничів – говорити. Ви ж знаєте, що бідні люди ходять до вашого лісу не з доброї волі. Інакше їм не прожити, – скоромовкою випалив Лесик і замовк, з-під лоба позираючи на Бузинову пані.

Та продовжувала зловісно посміхатися і відповіла, не припиняючи мішати щось у казані великим дерев'яним черпаком.

– Спочатку скажи мені, як тобі вдалося пройти повз моїх псів?

– Я кинув їм хліба.

– Хм... Щось надто розжиріли, розлінувалися мої кудлаті. Забагато я їм даю їсти. То ти, кажеш, так сильно любиш свого татка і всіх покривджених, що насмілився прийти сюди? – посмішка Бузинової пані стала ще зловіснішою. Вона покинула мішати своє вариво і зробила крок назустріч хлопцеві. – І не страшно тобі?

– Так, пані, я люблю свого татка і шкода мені покривджених. І коли йшов до вас, то боявся, але тепер мені...

– Що тобі? – прошипіла Бузинова пані, і її рука схопила хлопчика за плече.

– Т-тепер ме-мені з-зовсім не...не страшно, – відповів Лесик, але зуби його зрадливо застукотіли.

– Он як! Не страшно?

– Н-ні!

– Це тобі так тільки здається!

І рука Бузинової пані стиснула плече хлопчика ще сильніше. Потім зеленоока чарівниця з силою дмухнула на Лесика і він перетворився на велику петрушку, котру господиня відразу ж вкинула до казана.

– Якраз однієї петрушки мені і бракувало, щоб зупа вийшла смачна, – і Бузинова пані знову заходилася мішати вариво у казані великим дерев'яним черпаком.

Незабаром зупа закипіла і яскраво червоне шумовиння піднялося над казаном. Ще трохи, і все опинилося б на підлозі. Бузиновій пані ледве вдалося вчасно зняти казан з печі, але кілька крапель все ж таки вихлюпнулося. Плями нагадували свіжі криваві сліди від дитячих ніг.

ВОДЯНИКИ

ГРА В КАРТИ З ВОДЯНИКОМ

Колись Полтва була бурхливою річкою і не тільки крутила лотоки млинів, але й виходила з берегів, затоплюючи обійстя, зриваючи хліви й хати. В річці жили водяники. А треба знати, що водяники, так само як і люди, бувають різні – є добрі, а є лихі.

Водяник, що мешкав у ставку, який творила Полтва на Вульці, був якраз добрий. Як і всі нелихі водяники, носив у правому вусі перстень, що належав потонулій дівчині. Він часто сидів на березі, коли наставала ніч, а вдень переважно спав у своїй господі на дні ставу.

Добрі водяники мають зовсім не зелене обличчя, а тільки бліде, та й вода з них не стікає, хіба-но трохи пахнуть чимось стухлим.

Якось улітку пасли газди коней на луках та й грали в карти коло вогню. Опівночі зійшов місяць, а з-за верб з'явився якийсь чоловік в короткій гуні та в широкім капелюсі. Цілком по-християнськи привітався і спитав:

– Ну, як іде карта?

Газди, думаючи, що то якийсь принагідний подорожній, мрукнули крізь зуби:

– Кому йде, кому не йде. І грали далі.

Чоловік приступив ближче і сказав:

– Щастя і нещастя колом ходять. Чи не можна б і мені з вами заграти? Чоловіки прийняли його поміж себе і щойно тепер помітили перстень у вусі. Ага, вже здогадалися, хто

це. Роздали карти і продовжили гру. Водяник мав руки, як гусячі лапи, але картами шарудів блискавично.

Поки світив місяць, він вигравав і вигравав, та коли місяць зайшов, карта йому відвернулася і почав програвати. А за кожним разом, коли програвав, мурмотів собі в ніс:

– Одна душа... ще одна душа...

Так вони грали, поки не почало світати і тоді водяник сказав:

– Хто піде за мною вигру забрати?

Чоловіки презирнулися, але жоден не звівся на ноги. Лише один старий сказав, що знає цього водяника і боятися нема чого. Тоді молодий пастух сказав, що піде.

Водяник привів його до ставу, цьвохнув прутом по воді, вода розступилася і вони зайшли до просторого приміщення. Вздовж стін висіли полиці, а на полицях стояли гладушки а покришками.

Господар показав десять гладущиків і сказав;

– То є твоя вигра.

Хлопець підняв першу накривку і враз звідти вигулькнула невеличка біла хмаринка.

Вона промовила:

– Господь тобі віддячить! – і полетіла вгору.

Так повідкривав усі гладушки й повипускав душі топельців.

– Тепер ми квити, – сказав водяник і провів хлопця на берег.

ПРОГУЛЯНКА ДО ТЕАТРУ

Двісті років тому вечірній Львів освітлювався олійними каганцями в ліхтарях, що мали три шибки і кріпилися до мурів будинків. Але світла їхнього було замало і вже на початку 18 століття з'явився цех ліхтарників.

Ліхтарники носили при собі невеличкого дерев'яного ліхтаря з лоевою свічкою і, ставши на розі людних вулиць, наймалися перехожим за один-два крайцари. Оплата залежала від відстані.

Ліхтарникам найбільше подобалися вечори, коли в театрі йшла вистава. П'єса промовляла за себе уже самою своєю назвою: "Гандель жінками", "Обід з Магдуською", "Розько Цимбалюк", "Марцінова з Дунаю", "Картофель на балю", "Доктор Пампушка", "Маївка в Погулянці або Любов і поляд्वиця", "Замок на Чорштині або Йой страх!", "Львів'янка – королева Голконди".

Що поробиш – публіка диктувала репертуар. Вона терпіти не могла жодних Шекспірів та Шиллерів. Театр тоді був порожній, а директор рвав на собі волосся.

І ліхтарники чудово орієнтувалися, якого вечора вони зароблять більше, а якого менше. Під кінець вистави вони чатували коло виходу. їх наймали не тільки для освітлення, але й для того, аби провести глядачів темними вулицями, де в брамах, чи в куцах могли ховатися які-небудь грабіжники, чи просто батяри, готові обтраскати панночок болотом. На такі трафунки ліхтарники носили при собі ціпки.

Одному ліхтарникові трапилась дивна пригода. Якось він стояв собі на Гарбарській вулиці, котру потім назвали Академічною, і насвистував пісеньку зі славної п'єски "Ганнуся з Погулянки".

А треба сказати, що за тих часів на теперішнім проспекті Свободи, і на вулиці Коперника були самі багна та мочари, зарослі очеретом, в якому лопотіли качки і кумкали жаби. А в околиці Академічної були ще й ставки.

І ось почув наш ліхтарник чийсь кроки, а за мить перед ним з'явилося ціле сімейство, котре, з усього було видно, вирядилось до театру.

Чоловік мав на собі завуженого сурдута, на шиї довгий шовковий галстух, двічі обкручений та зав'язаний вузлом. З-під вузла стирчали подовгасті й тверді кінчики ковнірця, якого жартівливо називали "ковнірець – убийбатько". Казали, що якось один блудний син, повернувшись з мандрів та притуливши батька до грудей, пробив йому на горлі артерію тим

ковнірцем. А на голові, ясна річ, – циліндр.

Його панія була вбрана у фалдисту сукню, на плечах – шовкова хустина з френзлями і гірляндою гаптованих квітів на розі. А ще ж капелюх, оздоблений квітами, що мав криси, підігнуті під вуха шовковою стяжкою.

За руки вони вели двох дітей так само вбраних, мов ляльки.

Я описую їхній вигляд зовсім не для того, щоб показати, які це були поважні пані. Зовсім ні. Так вбиралася вся театральна публіка за винятком гальорки, де панували свої закони, бо на гальорці пили пиво, їли ковбасу, розливаючи по всьому театру густий часниковий дух, і горлали, мов недорізані поросята, висловлюючи свій захват, чи навпаки – обурення. Мало того, що на голови партеру скрапували олійні лямки з суфіту, то ще й сипалися кришки хліба чи паски, а тому дами воліли капелюшків не скидати.

Одним словом, те сімейство, яке підійшло до ліхтарника і попрохало провести до театру, нічим особливим не відрізнялося.

Єдине, на що звернув увагу, була якась їхня клишоногість. Хода їхня нагадувала качину. Ну, старші, може й не диво, що так чалапали. Але літи?

Та ще, коли минали на Марійській площі млина й ступили на міст через Полтву, то жаби так голосно почали рехтати, що хоч вуха затуляй.

Усе це пригадав ліхтарник пізніше. А зараз він сумлінно завів сімейство до театру, де йому панок поклав на долоню цілих п'ять крейцарів і сказав:

– Якби ви були ласкаві відпровадити нас по виставі, то дістанете два рази стільки.

– Буду чекав ясне панство, – втішився ліхтарник і поквавився на Підвальну, звідки можна було б ще когось припровадити.

Коли вистава скінчилася і тлум глядачів із галасом висипався з театру, ліхтарник з нетерпінням чекав своїх клієнтів. Та ось і вони з'явилися. Діти голосно сміялися, згадуючи різні жарти зі сцени, пані обурювалась гальоркою, а пан запалив собі файку і з байдужим виглядом випускав кільця диму.

Ліхтарник одразу рушив попереду.

– Куди маю вас провадити? – поцікавився.

– А туди само, – відказав пан.

– Чи сподобалась вам вистава?

– А так, так... Добра гра. Але дуже було сухо.

– Сухо? – перепитав ліхтарник. – Може, душно?

– І душно, і сухо. Ледве висиділи. Добре, що в перерві можна було піти до каварні і освіжитися. Там було добре пиво.

– І багато-сьте випили?

– Та не знаю, чи багато. По одній гальбі випили, а по одній за пазуху виляли. І одразу легше стало.

Ліхтарник глянув на цих дивних панів і аж тепер помітив, що животи у них мокрі, а в пана ще й штани. Тільки головою похитав – різні бувають типи. Дійшовши мосту, пані зітхнула:

– Йой, не годна – як мене сушить! Може б я трохи поталяпалась?

– Потерпи, – відказав чоловік, – скільки там до хати. І знову жаби зарехтали, мов навіжені.

– Ге-ге! – засміявся пан. – Чують, паталахи, хто йде! Ліхтарникові пробігли по спині мурашки.

Врешті вийшли вони на Гарбарську, минули кілька будиночків і опинились перед болотом, що вистромило густі списи очерету.

– Ну, от ми і вдома, – сказав пан і дав ліхтарникові десять крейцарів. – Дякуємо вам, що довели без пригод.

І по тих словах – чап-чалап, чап-чалап – ціле сімейство посунуло в болото.

Ліхтарник стояв, вибалушивши очі. Тільки тепер збагнув, що то була родина водяників.

– Ич які! І ті по театрах ходять! – похитав головою.

ВОДЯНИКОВІ ЧОБОТИ

Колись узгір'я Калічої гори опало на південь до яру, яким плив з Вульки один з потоків Сороки. У тому потоці жив водяник, який шив чоботи геть для всіх львівських водяників. А треба сказати, що водяникові чоботи ніколи не зношуються.

Ото один парубок, почувши про того водяника, вирішив будь-що-будь добути собі ті чоботи. А був він хлопець кебетний і знав, як такі речі робити.

Вночі підкрався до яру, визирнув з-за кущів і бачить – справді сидить водяник, мрукає щось під ніс і чоботи шие. Власне, вже дошиває. Хлопець підібрав камінця і кинув йому в плечі:

– Оце тобі раз!

Водяник здригнувся, зиркнув на місяць, погрозив йому пальцем і сказав:

– Ліпше світив би, як битися.

За хвилю хлопець кинув другого камінця.

– Оце тобі раз!

Водяник знову посварив місяця. Але щойно зробив останній стібок, як йому в спину вдарив третій камінець.

– Оце тобі раз! – сказав хлопець, пам'ятаючи, що ніколи не можна казати ані "два", ані "три", бо тоді водяник жодної слабості не відчує.

– А бодай тобі! – скрикнув водяник. – Ти не світиш, тільки б'єшся! Аж мені слабо робиться.

Тут він підвівся, розправив плечі і скочив у потік, щоб освіжитися і набратися сил.

Цю нагоду і використав хлопець. Хутенько підбіг, схопив чоботи і зник у кущах.

Водяник вибрів на берег, почав метушитися, зазирати всюди і сваритися:

– Ах ти, поганющий місячина! За що ти мене бив? А тепер ще й чоботи вкрав! Ну, нехай, я інші пошю. Але вже буду пильнувати. Нині щось мені слабо. Завтра почну шити.

І скочив у воду.

А хлопець носив ті чоботи все своє життя і були вони завше, як щойно пошиті.

ВОДЯНИКОВЕ ДОБРО

У ставку Шуманівка, де тепер Академія ветеринарії, жив один водяник, з яким в довколишніх мешканців склалися дуже гарні стосунки. Але що більше наступало місто на околиці, жити водяникам ставало усе складніше. Через те водяник із Шуманівки вирішив перебраться в один із трьох ставків на Клепарові.

Він прийшов до господаря, з яким товаришував, і попросив:

– Приїдьте опівночі возом до ставка. Я спакуюся, а ви перевезете мене на Клепарів. За те вам добре заплачу. Але не смієте обернутись позади себе на возі. Я не хочу, аби хтось знав, що я буду перевозив.

Господар погодився, опівночі приїхав підводою до ставка. Але дуже йому було цікаво, що ж там таке цінне водяник перевозить. Знав, що коли озирнеться, буде зле. Тоді підвівся трохи, нагнувся, розкарячивши ноги, й глянув попід ноги назад. Віз був повен жаб, риб, раків, водоростей, ряски, жабуриння і латаття.

– Оце-то маєток! – здивувався господар.

Перевіз він водяника на Клепарів, де той скинув усе своє добро у воду. Потім підійшов до господаря і сказав:

– Ви є спритні. Вдалося вам побачити все. Але не можу за те нічого поганого вам зробити, бо ви не озирнулися. Одне лише скажу: якби ви колись про це комусь розповіли, то я потім відімщу.

Господар кивнув головою, взяв у водяника гроші і вернувся додому.

А вдома жінка почала випитувати, що він перевозив. Чоловік довго впирався, але

врешті таки розповів.

Минув якийсь час. Проїжджав господар возом попри ставки на Клепарові. Раптом коні як не рвонуть! Та й у воду. Ледве він встиг з воза сплигнути. Невідомо, що тим коням сталося, але як ввігнались вони до ставка, то так і потонули. Тільки віз на поверхні бовтався.

Неподалік на березі з'явився знайомий водяник.

– А що, газдо, не казав я тобі тримати губу? Тепер стратив-єс коні. А міг життя стратити. Будемо вже в розрахунку. Більше тобі нічого злого не зроблю. Заклич людей і витягни бодай воза.

По тих словах плюхнувся у воду, і тільки кола пішли.

ЯК ВОДЯНИК СТАВ РОЗБІЙНИКОМ

Один водяник, що мешкав у річці Пасіка, котра витікала з Погулянки, подався на ярмарок, який відбувався біля собору святого Юра.

Ті юрські ярмарки були двічі на рік – у травні і жовтні. І з'їжджалися на них купці з цілої Європи. По всьому місту розклеювали тоді кольорові реклами.

На самій площі Юра, котра колись була значно просторіша, ніж тепер, куди оком не кинь – полотняні намети, а за ними вози та підводи перекупників і селян. Снуються дими багать і запах збараської ковбаси тлумить запахи бузку. Все, що Галичина продукує, все тут випірнуло на світ Божий.

Полотно з Балигороду, грубе сукно з Бережан, кожухи й сердаки з Косова фаянс із Потилича, Глинська. Боднарські вироби лежать цілими стосами. Гончарі з Войнилова, Отинії, Коломій звезли миски, горнята, поливані горщики. А столярі виставили чудесні бідермеєрівські білизнярки, конторки, столики, шафки. Вірмени з Городенки і Кут торгують сап'яном. На довгих жердках висять славні куликівські чоботи з підківками, а поруч У наметі шинкують куликівським медом.

На пательнях шкварчить свинина в ресторації "під сонцем", як називали люди похідні кухні. Хто купує варене м'ясо чи ковбасу, дістає безкоштовно ще й горня росолу.

Наш водяник накупив дітям "юрашків", себто пірnikового печива. Купив жінці сукні та спідниці, а собі кожуха на зиму, смушеву шапку і пару сорочок. Наладував те все у мішок і вже збирався додому, коли в ніс йому вдарив запах смаженої ковбаси. Згадав, що вдома його чекають пироги з пуголовками і жаб'ячий росіл з п'явками. Ковбаси він ще не пробував.

А тут і дядько, що саме ковбасою смаженою і медом торгував, як учепиться до водяника, щоб покуштував смаколиків, що той врешті зважився. Поклав мішок під ноги і купив собі кухоль меду та кавалок ковбаси з квашеним огірком. Такої смакоти йому не доводилося їсти. А що вже медом ласував – не міг відірватися.

А дядько знай підливає. І впоїв так бідолаху, що той забув лантуха з купованим й поплентався додому.

Ну, дома жінка дала йому перцю. Баняк з пирогами насадила на голову і вигнала з хати.

– Щоб мені без одягу не вертався!

Водяник переспав собі у шуварі, а вранці тяжко задумався. Скільки доброго вбрання пропало!

Але надумав хитрощі. Попорпався в кишнях, знайшов кілька золотих і сипнув її на дні при березі. А сам сховався в очереті. Сонце яскравим промінням грало на монетах, аж відблиски йшли.

Незабаром на дорозі з'явилася якась жінка. Побачила золото, зиркнула туди-сюди, та н хутенько роздягнувшись, скочила до води. А з очерету:

– Гу-у! Не руш мої гроші! Бре-ке-ке!

Жінка з переляку, як була в самій сорочці, погнала так, що за нею тільки пилюка заклубочилася.

Водяник одяг її згріб і сховав. За день йому вдалося добрий десяток подорожніх обчистити. Приніс жінці такий оберемок, що та аж охнула. Ну і вибачила йому. Бо що мала

робити. Тільки вже самого на ярмарок більше не пускала.

ПРО ВОДЯНИКА ЖБУРА

На болотах в нижній течії, Полтви жив водяник Жбур. Він ловив дітей і ховав у себе під водою.

Одного разу батьки змовилися і зачайлися вночі в очереті. І коли Жбур вийшов на берег, щоби до місяця спину погріти, його спіймали і прив'язали до дерева.

– Де наші діти? – питали його батьки. Але водяник ані пари з вуст не пустив.

– Ага, то ти так! – розгнівалися батьки. – Ну, то ми тоді п'ятки тобі припечем.

Водяник налякано крутив головою, спостерігаючи як його обкладають хмизом. Та щойно черкнуло кресало, він вигукнув:

– Не палить мене! Випушу ваших дітей. Тільки розв'яжіть.

– Еге, тебе розв'яжи! Мусиш інакше якось вернути наших дітей.

– Тоді бодай руки розв'яжіть.

Розв'язали йому руки, а він видобув з-за пояса дудку і загравав. Але то була така дивна і гнітюча музика, що кожного дрижаки взяли.

Вода сколихнулася і почали на берег виходити діти. Коли усі вийшли, батьки сказали Жбурові:

– Тепер тебе пустимо, але мусиш покинути цю місцину. Вибирайся собі куди хочеш.

Похнюплений водяник почалапав додому. А за кілька днів пастухи побачили, як з води виїхав віз, запряжений чотирма чорними ропухами. На возі повно було начиння, мішків, різного манаття, а зверху сиділа уся водяникова родина. Жбур поселився далеко від людей і більше про нього ніхто не чув.

ВОДЯНИКИ В БІЙЦІ

Деколи водяники билися межи собою за свої володіння. Одного разу замарстинівський челядник побачив водяника на березі Полтви. Водяник ламав довгі вербові лози і оперезувався ними. Коли звів голову і побачив хлопця, то крикнув:

– Чого на мене вилупився? Ану гебай звідси!

– А то чого?

– Бо я буду з іншим водяником бився.

– А якби я став тобі до помочі?

– Ти? І не важся! – Але за хвилию передумав. – Ну, добре. Коли ти такий відважний, то на тобі три риб'ячі луски. Станеш при березі і будеш дивився на воду. Побачиш білі хвилі – все йде добре, я перемагаю. А побачиш червоні – біда, я трачу сили. Тоді кидай одну луску до води.

Щойно челядник затис у жмені луску, як з води випірнув другий водяник з очима, як гусячі яйця:

– Ти заберешся з моєї річки, чи ні?

– Ні, ти пультата почваро!

І кинулися вони до бою, аж вода закипіла, як юшка в баняку. Хлопець уважно стежив і щойно хвилі почервоніли, кинув луску на воду. Луска враз перетворилася на великого коропа, короп увірвався межи водяників і доки ворожий водяник борсався з ним, тамтой тайком відпочивав. Так само було і другого разу, коли луска перетворилася на сома. А за третім разом, коли вода уже вся була геть червона від крові, луска перетворилася на щуку. Щука вхопила за горло окатого водяника і перегризла навпіл.

Враз річка втихомирилася. Водяник-переможець втомлено вибрався на берег і сказав:

– Настав кишеню, дам тобі нагороду.

Челядник наставив кишеню, а той йому насипав риб'ячої луски.

Хлопець подякувати подякував, але подумав собі, що по дорозі ту луску викине. Не

хотів, правда, аби де водяник побачив, але дорога вела такою рівною місциною, що й не було де сховатися. Вже перед самою хатою, почав витрушувати кишеню і побачив золоті дукати.

В ГОСТИНІ У ВОДЯНИКА

Йшла собі жінка біля потоку у ті часи, коли вода текла чиста й прозора, і захотілося їй пити. Вона вклякнула при березі, та щойно нахилилася до плеса, як раптом схопив її хтось за язика.

– Або згодишся піти до мене кумою, або втоплю тебе! – промовив чийсь голос з води.

Що мала, бідолашна, чинити – згодилася.

Схопилась на ноги й побачила в глибині водяника, який хутко зник у шуварах.

А наступного дня вранці до її хати підїхала бричка, запряжена вороними кіньми. В бричці сидів водяник у зеленому костюмі з золотими гудзиками.

– Сідайте, кумо!

Жінка хутенько вбралася в святочний одяг і сіла в бричку. Недовго вони їхали, бо коні летіли, як вихор. Спинилися біля широкого ставу. Водяник свиснув і враз коники перетворилися на дві великі жаби й скочили до води. Тоді він узяв жінку за руку і повів її просто в ставок.

– Я ж втоплюся! – зойкнула жінка.

– Не бійся. Зі мною не втопишся.

І справді, коли вони опинилися під водою, жінка вдихнула повітря і жодна крапля води не потрапила в легені.

Під водою росли трава й куші, а незабаром вигулькнула зелена хатка на жаб'ячих ніжках. На подвір'ї гралися маленькі водянички. Жінка вгостила кожного цукеркою і водяник з того був дуже втішений.

В хаті жінка побачила господиню з немовлям на руках. Male хлипало і не хотіло спати.

– Брекеке, рекеке, ракс, – наспівувала вона.

– В нас раніше народжувалися самі хлопчаки, – сказав водяник, – а це врешті дівчинка знайшлася. От мені жінка й звеліла, аби я будь-що відшукав куму.

Господиня підвелася й простягла гості немовля:

– Може вам вдасться її приспати, а я накрию на стіл.

Жінка взяла дитину на руки і щойно почала співати колисанку, як male замовкло і незабаром заснуло.

– Ой, мусите мене навчити тої колисанки, – попросила пані водяникова. На столі з'явилася печена риба, варені раки, канапки з водорощами і цукати з рогозу. А водяник поставив на стіл пляшку вина.

По гостині жінка дала ім'я дівчинці і на прощання водяники насипали їй цілий мішечок риб'ячої луски.

Коли вона повернулась додому, луска перетворилась на дукати. З тих пір та жінка з родиною водяників товаришувала й вони не раз їй рибу привозили.

ВІДЬМИ

ВІДЬМА БУРКМАНКА

На вулиці Зеленій в чорній камениці з круглим бальконом мешкала колись відьма Буркманка. Вийде вона, було, на балькон, подивиться вліво, подивиться вправо і обов'язково щось учудить. То візьме й вікна в якомусь будинкові місцями переставить, а то побачить, що якась господиня зупу варить, та й кине їй у баняк жабу, а то й сама на дурняк пообідає. Для цього їй досить лише соломинку до вуст прикласти, націлити на чинюсь кухню якраз на баняки і сьорбати у своє задоволення.

Як на те, ніхто на вулиці й не здогадувався, що всі ці чудасії витворює мила бабуся, в якої, здавалося, тільки й було турбот, що нагодувати своїх тридцять три котики.

Якогось дня Буркманка, прогулюючись, забрела на малесеньку вуличку, котра знаходилась попід самісіньким лісом. Там у лісі Буркманка мала свого власного дуба. Вона залізала в дупло, спускалася сходами в долину і опинялася біля котла, в якому постійно варилося вариво. Якби відьма не пила тричі на день цього варива, то втратила б усю свою чародійну силу. Тому вона щодня приходила до своєї криївки підкинути дрівець, та набрати в горнятко пійла. Ото вона, повертаючись із лісу, й забрела на якусь вуличку, куди ще ніколи не заходила. Хати тут були старенькі, облуплені. Відразу можна здогадатися, що мешкали тут бідаки. Відьма, побачивши, як виглядає ця вуличка, вирішила, що обов'язково мусить придивитися уважніше, хто і як тут живе. Вона сподівалася, що з кожної хати лунатиме гіркий плач і нарікання на лиху долю. Однак ніякого плачу вона не почувала, натомість побачила дітей, що весело гралися на подвір'ях. З одної хати линула пісня, з іншої сміх. А цього Буркманка просто не терпіла. Найбільшим для неї щастям було, коли чула сварку й бійку, коли чула ридання і голосіння. А тут усе навпаки.

Чи могла вона з цим змиритися? Ні, ніколи.

От вона й постукала в перші ліпші двері й попросила напитися. В тій хаті мешкала бідна вдова з двома дітьми. Вона охоче подала води Буркманці, ще й запросила до хати відпочити з дороги. А коли спитала Буркманку, чи та часом не голодна, відьма аж скипіла від люті – такого знущання над собою вона вже не могла стерпіти.

Пригубила воду й відразу ж виплюнула. – Що це ви мені дали? Хіба це вода? Це ж болото! Вдова узяла горнятко і зойкнула – там і справді зеленіла болотна брудна вода ще й з ряскою.

– Як же це може бути? – здивувалася вона. – Я ж щойно з криниці воду принесла!

Та, зазирнувши у відра, і там побачила саме болото.

– Ага! – гримнула відьма. – Так от ви чим мене напоїти збираєтесь! Добре, що я не така дурна!

– Присягаюся, я не хотіла злого. Я воду щодня з тої самої криниці беру.

– За такі жарти зі мною чекає вас розплата. Чи знаєте, що я могутня чарівниця, і на весь Львів не знайдете могутнішої?

– Ні, не знаю... Але прошу мене пробачити!

– Пізно.

І відьма, дмухнувши на стіл перетворила його на свиню. Свиня кинулася по кутках рохкати і рилом порпатися. Відьма дмухнула вдруге і свиня знову стала столом.

– Тепер бачите, хто я? Даю вам день. Завтра у цей самий час я прийду до вас, а ви мусите за третім разом вгадати моє ім'я. Як не вгадаєте, заберу ваших дітей із собою і перетворю на кошенят. Я дуже люблю котиків.

Сказавши це відьма покинула бідну вдову у повному розпачу. Звідки вона дізнається відьмине ім'я?

Весь день вона перебирала всі імена, які лише знала, але імен було так багато, а відьма – одна.

Вдосвіта вдова вирішила заховати своїх дітей у лісі. Нехай відьма на ній свою лютю зганяє, тільки б дітей не зачепила.

От іде вдова з дітьми густим лісом та придивляється, де б то сховище надійне знайти. Аж ось побачила широченного крислатого дуба з дуплом. Ліпшого місця годі й шукати.

Зазирнула вона у дупло і помітила сходи, а внизу на вогні у казані щось булькало. Що б то могло бути?

– Зачекайте мене тут, – звеліла дітям, а сама спустилася в дупло. Роззирнувшись, побачила на столикові в куточку якусь листівку. Малюнок зображав розкошлану відьму, що летить у нічному небі на мітлі. На другому боці писалося: "Вельмишановна пані Буркманко! Запрошуємо вас на іменини до пана Люципера, котрі відбудуться в суботу на Лисій горі піді Львовом."

Ага, то ось чие то господарство! – здогадалася вдова і, довго не думаючи перекинула казан, вариво залило вогонь і розтеклося чорною столицею по долівці.

Вдова мусила носа заткати, так воно засмерділо.

– Пішли додому. – сказала дітям, – більше нам ця відьма не страшна. А відьма того ранку почувалася дуже зле, раптом розболілася голова і заломило в попереку. Зовсім не хотілося шкандибати до лісу, але мусила. По дорозі вирішила спочатку до вдови зазирнути.

– Двоє гарненьких кошенят мені не завадить, – тішила себе Буркманка. Але як же вона здивувалася, коли побачила усміхнену вдову, котра поралася коло печі, і не гадаючи бідкатися та побиватися.

– Ага, заходьте, заходьте паніматко, – сказала господиня. – Щось ви нині заспали. Чекала-м вас раніше.

– А з чого це ви така весела? – визвірилася відьма. – Може, вам моє ім'я вдалося відгадати?

– Ще не відгадала, але думаю, що відгадаю. Звати вас, певно, Ропухою, бо дуже вже у вас гидка пика.

– Що? Та як ти смієш? – отетеріла з несподіванки відьма і аж захлинулася повітрям.

– Не вгадала? Ну, тоді, може звати вас Плюсквою? Бо пахне від вас плісінню й плюсквами.

– Ах ти ж негіднице! То так ти наді мною знущаєшся? Зараз я тобі покажу!

– А не покажете! Бо я за третім разом таки вгадаю: звати вас Буркманка! Ось як!

Боже, тільки-но відьма це почула, то аж зашкварчала від люті і миттю чкурнула до лісу, тільки за нею задиміло. Хотілося їй чимдуж хильнути чаклунського трунку й помститися вдові, ба не тільки вдові, цілу вуличку вже зненавиділа і постановила собі знищити її з лиця землі.

Та, вскочивши у дупло, послизнулася на розлитому вариві й беркицьнула на землю. Те, що побачила, видушило з неї шалений крик. Заметалася, мов ошпарена, не знаючи куди свою лютть виладувати. Але що вже могла зробити – втратила вона своє чудодійне вариво, а з ним і міць свою.

І повернулася Буркманка додому, а коли відчинила двері, то вибігло з хати тридцять трое хлопчиків і дівчаток, яких вона колись на котів перевернула, і розбіглися, хто куди.

Не могла вже їм нічим зашкодити Буркманка, бо стала з відьми звичайною собі бабусею. Такою вона і дожила свого віку.

ВІДЬОМСЬКІ РОЗВАГИ

Омелько Цьвик був тихим, спокійним личаківським різником. Цікаво, що й свині це чудово розуміли і не виявляли жодного страху чи паніки, а так само спокійно і тихо йшли до Омелька під ніж. А він уже їх різав, наче галушки – ні писку, ні зойку. Інші різники навіть ображалися, що господарі кличуть до себе більше Омелька, аніж їх, але ті пояснювали, що то не їхня примха, а – свиней. Виявляється, свині теж борються за право вибору і воліють Омелька.

Зате його жінку Оришку спокійною назвати тяжко. Та й чи можна бути спокійною, коли щовечора тільки те й робиш, що начиняєш ковбаси, вудиш шинки, печеш кишки, вариш сальцесони й драглі, а вранці несеш те все до славних личаківських шинків. Тільки ніч для спочинку й лишалася. Але в тому то й справа, що не кожної ночі Оришка могла поспати, бо мусила вирушати на гулянку, котра відбувалася на Лисій горі.

Ну, вже ви здогадалися, що Оришка Цьвикова була відьмою. Така вже її доля – відьомство вона перебрала від своєї мами, а та від своєї. Але от Омелько ні про що таке не здогадувався. Він взагалі важко розмірковував. Та й як могло бути інакше, коли в голові тобі весь день дзвенить свиняче рохкання, поросяче кувікання і пронизливий вереск точильного верстака.

Може б шило й не вилізло з мішка, якби Омелька не почала діймати ломота в кістках.

Прокинеться, бува, серед ночі, а бабу, мов корова язиком злизала. Лише над ранок приходиться і моститься спати.

– Де ти волочилася? – спитав якось чоловік.

– За хатою шинку вуджу, поки ти хропеш, – відказала ображено.

Але от якось улітку, коли роботи поменшало і в голові трохи прояснилося, Омелько надумав свою жінку вистежити. Дочекався такої ночі, коли та встала з ліжка і вийшла на кухню. Він і собі прокрався до дверей та почав підзирати.

Оришка поставила на підлозі горщика, пошептала над ним, обійшла його тричі довкола і враз у горщику заклекотіло та запарувало, наче б він стояв на вогні. Тут вона розпустила волосся, сіла на кочергу, пара її підхопила, закрутила і – фурр! – так у димар і гайнула.

Омелько вискочив з хати, задер голову та тільки і встиг побачити маленьку цятку.

Під ранок жінка повернулася геть уся розпатлана н задихана. Омелько відразу напосівся:

– А куди це ти, вража дочко, ходила?

– Та той! Шо та до мене прискіпався! Чи я ті мушу ся сповідати? Чи ти мені панотець?

– Я тобі чоловік! І мушу знати, де ти по ночах волочешся!

– А ковбаси вудила!

– Шоб ти святому Петрові так брехала, як мені брешеш! Та я тебе, кунду францувату, на кочерзі видів, як ти летіла!

Оришка враз зацікавилася, аж її подих перехопило. Таки її чоловік вислідив. Але навіть не думала виправдовуватися.

– Ну добре, то й шо? Я тобі ніц не кажу, шо ти до шинку ходиш з хлопцями! А я си з бабами так само можу пошварготіти.

– Ага, то ти відьма!

– Ну, відьма, та й шо? Не я одна.

– Знаєш що, Оришко, як візьмеш мене з собою хоча б раз, то не буду тебе сварив.

– Чи ти біка дістав? І не думай, і не гадай, аби я тебе на Лису гору взяла! Ще там від роду-віку ні одна хрещена нога не ступала.

Але Омелько як учепився, то доти жінку гриз, поки врешті не згодилася з собою взяти.

Наступної ночі, коли відьми мали зібратися на Лисій горі, Оришка вбрала Омелька в жіночі лахи, посадила його позад себе на кочергу й полетіли.

Сердезі аж дух забило, так вони високо злетіли. Вітер свистав у вухах, а в очах стрибали зірки. Аж ось кочерга описала коло і опустились вони на Лисій горі. А там уже сиділо з півсотні чарівниць і раду радили, як їм цю ніч погуляти.

– Здорово була, сестрице! – привітали вони Оришку. – А кого це ти з собою привела?

– Та це моя кумася зі Самбора прителіпалася. Ну, то що ви тут нарадили?

– Думаєм на вино до пана Корнякта завітати.

Омелько аж слину заковтнув, коли почув про славну винарню пана Корнякта на площі Ринок. Чув про вина, якими там пани гостилися, але ніколи не пробував. Чого там лише в бочках не було: і славна мальвазія з Греції, і мушкатель з Македонії, і алікант з Іспанії, і лятика з Сіцилії, і розебір, настояний на рожах, і міртинок – на мірті...

Оришка мусила аж ущипнути чоловіка, бо так він загорівся.

А відьми повсідалися на мітли, коцюби, кочерги, а котра й на ослінчик і фурр! на площу Ринок. Омелько ухопив Оришку за пояс і весь тремтів од нетерплячки. Аж аг, стрімкі дахи з'явилися, всі чарівниці з розгону почали пірнати до широкого димаря Корняктової камениці. Не встиг Омелько отямитися, як опинився в просторому льосі, де уздовж стін одна на одній височіли бочки вина. Кожна мала дучку, а в дучці чопик. Відьми розбрелися з кухлями, вибираючи собі вино до смаку. Досить було тільки чопик відіткнути і запахуючий трунок солодко дзюркотів і пінився. Оце був рай для Омелька!

– Дивись мені, не впийся, – штурхнула його Оришка, коли він цмулив другий кухоль.

– Оришко, я ще попробую мушкательку і досить з мене, – муркотів Омелько, стогнучи від задоволення.

Тим часом чарівниці не були аж такими великими пияками і, ликнувши собі трохи, почали збиратися в дорогу. Одна за одною випурхували в димар, і Омелько зрозумів, що не вдасться йому сьогодні спробувати решту вин. А хто зна, чи ще коли така нагода буде. Тому, коли Оришка звеліла йому сідати позад себе на кочергу, він вдав ніби сів, а щойно почали злітати, зіскочив.

Отак от і zostався сам у льосі та почав ласувати з кожної бочки потроху. А що було тих бочок без ліку, то й напричащався він без міри й знесилений упав собі на долівці й щасливо захропів.

Уранці пан Костянтин Корнякт гостинно відчинив двері винарні. Понад самими дверима вітер гойдав пишним султаном з павиних пер. Кожен знав, що тут можна почастивати славетними винами теплих країв. На столах уже стояли склянки і цинові тарілочки, наповнені сушеними абрикосами, фініками, інжиром та медівниками.

Та коли слуги спустилися в підвал, то почули дзюркіт вина, котре струмочком витікало з відкоркованої бочки, а поруч голосно хропів якийсь чоловік. Бідного Омелька виволокли на двір, облили холодною водою і аж тепер тільки він збагнув увесь жах свого становища. Адже Омелько перебраний був за жінку і всім відразу стало ясно, з ким справу мають, бо ж ні один злодій не міг до випарні потрапити, не пошкодивши замків чи ґрат.

– Дивіться, ваша милість, – сказав хтось із челяді до пана Корнякта, – в неї на спідниці сліди сажі. Відразу видно, як у льох потрапила – через димар!

– Ах ти ж клята відьмо! Чортице! – загули обурені люди. Омелько з похмілля щось невиразне мимрив, але ніхто його не слухав.

Пан Корнякт велів його відвести до в'язниці, що містилася в Ратуші. Сіли панове радники й лавники, поміркували і вирішили допитати відьму.

Коли став перед їхні очі Омелько, то почав клястися та божитися, що він ніяка не відьма, а Омелько Цьвик з Личакова, і в магістраті мусили куштувати сальцесони його жінки.

– Зачекайте, – спитий його розмову радники. – Нас не цікавлять сальцесони, а те, як ви опинилися в льосі пана Корнякта. І чому на вас жіноча одіж.

– То видите, ясні пануньці, я перебрався в жіночу одіж, аби вислідити, куди відьми літають.

Омелько ані словом не промовився про свою жінку і переповів усю історію так, ніби сам прокрався на Лису гору й прикинувся відьмою.

Але радники були люди мудрі і просто не могли в таке повірити, щоби християнин сам потрапив на Лису гору. Отже, це ніхто інший, як відьмак і чаклун. А на таких типів є цілком ясний припис – палити на вогні. Так вони Омелькові і пояснили.

– Але, ясні пануньці! Та йой! Та що ви таке пашталакаєте! Та я є щирий християнин! Ше-м нігде перед Великоднем кавалка м'яса не з'їв! Правда, що до Лисого Манька ходжу частіше, як до Петра і Павла, але як лягаю спати, то ся хрещу.

– Ну, то перехрестіться ще перед смертю, бо нині вас сплять, – відказали йому радники.

Пополудні Омелька вивели на площу і він побачив стовп, обкладений хмизом та сіном. Людей зібралось стільки, що й на дахах сиділи, і на деревах висіли.

Омелька прив'язали до стовпа і перед усіма людьми зачитали присуд. Кат кивнув своїм підмайстрам, і ті з запаленими смолоскипами почали наближатися до багаття.

Тим часом Оришка теж не дрімала. Прилетівши додому, вона хутко зметикувала, що чоловік її у винарні лишився. Що було робити?

Оришка подалася на Ринок і дізналася всі останні новини. Часу лишалося мало, а чоловіка треба рятувати. І тоді вона, вернувшись додому, знайшла на стриху стару чаклунську книгу, з якої чарувала ще її бабця, здмухнула з неї цілу куряву порошу і почала шукати вихід.

Чорна книга відьом для таких випадків була якраз неоціненним скарбом. Але більшість порад, які вона давала, потребували часу. Зоставалося одне: викликати дідька. Оришка

хутенько прочитала заклинання і за кілька хвилин у комині посипалася сажа. Піч затрусилася, і на підлогу вискочив панок у картатому костюмі.

– Як ся маєш, голубонько? – поліз він цілуватися до Оришки, але та замахала руками.

– Куди до мене в сажі! Не для того я тебе покликкала. Мусиш мого чоловіка рятувати.

– Чоловіка? Тьху! Нехай йому янголи тішаться. Нащо він тобі?

– І о вже моя справа. А ти давай мені хутко на Ринок метнися й врятуй Омелька.

– Чекай, то це його мають спалити?

– А кого ж? Та не тягни часу! Я зараз накликаю зливу і густий туман, а ти його вхопи на плечі. сюди неси. Чи тебе вчити, як малого?

– Не любиш ти мене. Оришко! – зітхнув чорт. – Чоловіка любиш. Але для тебе я хоч на край світу полечу.

З тими словами чорт фуркнув у комин. І якраз вчасно, бо коли прилетів на Ринок, то побачив, що багаття вже запалили, й воно поволі починає підбиратися до переляканого Омелька. Та у цю мить зненацька небо розколалося з жахливим тріскотом і на місто впали неймовірні потоки води. Злива загасила вогонь і водночас Ринок заволокла густа імла. Чогось подібного не пам'ятали найстаріші мешканці Львова.

Злива й імла як раптово з'явилися, так само раптово й зникли. І коли люди глянули на місце страти, то побачили голий стовп. Тепер уже ніхто не мав сумніву, що то був відьмак.

– Шкода! Треба було освяченими ланцюгами до стовпа прикувати, – зітхав пан Корнякт.

Отака то пригода трапилася з Омельком Цьвиком, і будьте певні, що більше ніколи вже йому не спадало на думку веселитися з відьмами. Ну їх к бісу.

ЛИСА ГОРА

Коли засновувався Львів, замок стояв спочатку на Княжій горі. Але там стояли такі вітри, що король Лев перебув у тім замку лише одну зиму і змушений був збудувати Низький замок на горбі, що понад церквою св. Миколая, де тепер Замкова вулиця.

Коли під час нападу ляхів на Львів у 1340 році замок на Княжій горі погорів, його вже не відбудовували. Довгі часи гора стояла пуста, без лісу, і почали називати її Лисою.

Лиса гора стала улюбленим місцем забав відьом, чарівниць і чортів, які мешкали в околицях Львова.

Відьми, злетівши опівночі на гору, сідали в коло і, хльоскаючи лозами, гукали:

– Ой біла крейда, чорна труна! Стань перед нами, пане Сатана!

Після третього разу з неба падала зоря, вдарялася в землю і перед відьмами з'являвся Сатана. Він вишкірював білі кінські зуби й гукав:

– Хуга, злива, мряка, хляпа! Принесіть ми чорного цапа!

Тоді йому кидали під нога зв'язаного чорного цапа і Сатана, розшарпавши його, миттю з'їдав. І знову гукав:

– Хто вночі не спить, блукає, Сатана його чекає!

І відьми розлітались по місту, виловлюючи всіх, хто поночі тинявся вулицями, приносили чортові, а той шпурляв нещасних у різні сторони – в нетрі, болота й мочари. Сатана командував:

– Не жалійтеся на втому. Принесіть ключі від дому!

І відьми знову літали над містом, шукаючи, хто забув ключа у дверях. Вони ключі викрадали і приносили своєму панові. А в тому будинку, де вкрадено було ключа, вже ніколи спокою не було. Відьми діставали владу над господарями і змушували їх гризтися між собою, товктися і жити в постійних чварах.

Тому, коли в якійсь родині не було ладу, то казали, що видно, з їхньої хати ключа відьми вкрали.

ВІДЬМАЦЬКІ ЗАЛЬОТИ

На Личакові у затишному будиночку, оточенім кущами й квітами, мешкала чарівниця з донькою. Хоч вони обидві вмiли чарувати, але хлопа в хаті все одно бракувало. От і найняли парубка.

Донька у чарівниці була страшна, як війна татарська, але заміж їй кортіло. Вже б віддалася і за цигана, та ніхто не брав. Наймит до неї і приглядуватися не став, а вона за наймитом так і шпирала очима. Мати з донькою поміркували собі, що можна чарами хлопця задурити, та так, що ввижатися йому буде ангельська панна.

Але ж і хлопець не був дурним і пильнувався, аби йому якого зілля не підсипали.

Вранці на Великдень відьма взялася ліпити пироги. Для неї то не був гріх. А наймит того дня відпочивав і підгледів, що відьма робить. Вона, розкачавши тісто, брала вареницю, плювала в неї і там враз сир з'являвся. В обід прийшли до неї гості чарівниця пироги на стіл поставила.

Покликала і наймита, але той тихенько каже:

– Я цих пирогів їсти не буду, бо бачив з чого ви їх ліпили.

– Добре, мовчи. Я тобі інші зроблю, з сиром.

А гості уплітали, що аж за вухами лящало. Другого дня вже донька почала куховарити і напекла коржиків. Поставила перед наймитом:

– Це я для тебе спекла.

Наймит вдавав ніби їсть, а сам ті коржики під столом песикові сипле. Песик наївся і враз за відьминою дочкою почав увиватися та так лащиться, так третється, мовби то не песик, кицька.

Еге, думає наймит, оце б зі мною було, і на другий день тихенько чкурнув з їхньої хати.

ВІДЬМИНЕ МАСЛО

Один веселий хлопець на ім'я Андрушко вертався до Замарстинова з самого Галича, де він найнявся був за каменяра. Ішов собі, співаючи, коли це ніч його в дорозі застукала. Роззирнувся туди-сюди й побачив удалині вогник. Андрушко сміливо пішов на вогник, хоч і потрапив у нетрі, і вийшов до самотньої хатини. На стукіт відчинила двері стара жінка.

– Чи не можна у вас ніч перебути? – спитав хлопець!

– Та заходь, коли вже сюди заблукав, – сказала вона.

А то була чарівниця. Вона хутенько всмажила подорожньому кілька яєць на салі, дала квартиру молока і постелила йому в куті.

Андрушко добряче був натомлений дорогою і відразу по вечері завалився спати.

Серед ночі щось його розбудило. Розтулив повіки і побачив у сутінках господиню, що поралася біля печі, помішуючи якесь вариво. Тим часом щось у комині зашурхотіло, посипалася сажа і вискочив чорт. Хлопець так і отерп, допіру збагнувши куди потрапив.

– Здорова будь, голубонько? – привітався чорт і кілька разів шморгнув носом. – Чую запах підозрілий! А це хто в тебе в куті?

– Подорожній. Попросився на ніч.

– Спить?

– Змучений такий, що й вухом не ворухне.

– Ага, то добре.

І тут чорт розгорнув якесь полотно, відьма поставила на підлогу казан і почали вони те полотно над казаном викручувати. З полотна потекла сметана. Як натекло повен казан, чорт згорнув полотно під пахву, попрощався і викуркнув назад у димар.

Вранці хлопець зібрався йти, відьма й каже:

– Хіба не підеш голодний?

Набрала вона в миску сметани, вдарила по мисці пальцем, і перетворилася сметана на масло. Відьма намастила маслом хліб, дала хлопцеві до молока, ще й на дорогу загорнула.

Коли Андрушко повернувся додому, то зараз попросив, аби мама поставила масницю.

– Нащо тобі масниця, коли в нас сметани нема?

– Зараз побачите.

Мати поставила масницю, Андрушко ножем шкребнув трохи масла з того хліба, що йому на дорогу дала відьма, і вкинув його до масниці. Тоді налив повну масницю води, вдарив по ній пальцем і враз у масниці стало повно масла.

З того дня вони почали багатіти, бо масло продавали на базарі, лишаючи в хаті завше маленьку грудочку, аби з неї наступного дня знову повну масницю виробити.

Замарстинівський дідич і парох місцевий, прочувши про таке диво, й собі прийшли подивитися.

– Та що там дивитися, – сказав хлопець. – Ось нате вам по грудці масла і зробіть те-то й те-то.

Дідич з панотцем дуже втішилися і теж зайнялися виробленням масла. Незабаром в цілому Львові масло так поганіло, що було дешевшим за сметану. Аж ось піано ввечері постукав хтось в Андрушкові двері. Хлопець визирнув і отерп: перед ним стояла чарівниця.

– За масло треба платити, – сказала вона. – Прийдеш завтра на перехрестя. Рівно опівночі.

Хлопець і не сперечався. Слухняно прийшов на перехрестя, а там уже дідич і панотець тупцяють.

– А що, й вам вона веліла прийти? – спитав хлопець... Це через тебе. Треба нам тої напасті?

Раптом вітер війнув, дерева заскрипіли і з'явилася відьма.

– За те, що моє добро розкрадали, будете покарані. Кажіть за мною: "По скелях, по річках, по тернах – угору!"

Хлопець повторив за відьмою, а парох і дідич вирішили своє змудрувати:

– Поміж скелі, понад воду, попри терні – туди!

Враз якась сила їх захопила і понесла. Хлопець умить на вершечку Чортової скелі опинився, а дідича і пароха несло через нетрі, по тернях так, що вони геть пообшарпувалися та подряпалися. Коли вже всі троє на Чортовій скелі стали, з'явилася перед ними відьма з чортом.

– Коли хочете нашим маслом торгувати, то мусите скласти контракт.

– Ні-ні, не хочемо, – в один голос заторохтіли усі троє.

– Як ні, то вертайте додому, – сказав чорт і разом з відьмою щезли. Парох і дідич почали обережно спускатися зі скелі. Андрушко був хитріший і промовив:

– По скелях, по ріках, по тернях – додому!

І вмить на Замарстинові опинився. А ті цілу ніч блукали.

ЧОРТИ

ЧОРТОВІ ЖЕРЕБЦІ

На Личакові жило багацько славних різників, котрі передавали свою майстерність із роду в рід. В середині XIX віку не було славнішого за Матвія Легезу. І ось яка пригода лучилася з ним дорогою до Винників.

До світанку було недалеко, коли Матвій вирушив у дорогу, щоби поспіти на ранок до тамтешнього пана. Там його з нетерпінням чекало п'ять вгодованих кабанчиків, яких пан ласкаво запросив на весілля своєї доньки.

Обабіч дороги шумів темний густий ліс, луна від кроків різника тікала далеко вперед. Несподівано почувся стукіт коліс по бруківці і ось Матвія наздогнала бричка, що мала в запрягу двох вороних жеребців. У бричці сидів якийсь панок. Порівнявшись із Матвієм, велів кучеру притримати коней.

– Сідай, підвезу, – гукнув різникові.

Той сів та не може надивуватися – щоб аж такий значний пан простого хлопа в дорозі підбирав! Добра, видно, душа.

– Куди поночі мандруєш? – спитав пан.

– До одного винниківського дідича свиней колоти.

– А-а, певно до Ружицького. Того, що доньку віддає.

По тих словах пан вийняв з кишені цигаро і запропонував Матвієві.

– Дякую, – сказав той, – але чи не були би-сьте такі ласкаві ще припалити?

– А ти черкни об зуби, воно й загориться.

Матвій думав, що пан жартує, і тільки задля жарту черкнув цигаром по зубах. І о диво – спалахнув і погас вогник, цигаро задиміло.

Вже не мав сумніву, ким був цей пан. Подумки почав проказувати "Отче наш". Але ж чорти завиграшки думки читають.

– Ну, ти ще хреститися мені почнеш! Перестань! Такого поважного дідька, як я, якимись дешевими штучками не візьмеш. Мене можеш не боятися, ліпше бійся того чорта, до якого йдеш свині колоти! Ха-ха-ха-ха! – залився панок веселим реготом.

Але Матвієві не до сміху, ледве дочекався, коли пан спинив бричку у Винниках. Під напнутими віжками коні голосно заіржали і стали дибки.

– А що, добрі в мене жеребці? – спитав пан.

– Ще й які добрі! – похвалив Матвій, сходячи на землю.

– Невже ти їх не пізнаєш? – сміявся пан якимось загадково. – Це ж породисті коні.

– Ні, пане. Я різник і знаюсь на свинях.

– А ти підійди до коня та підними його ліву передню ногу.

Матвій слухняно вчинив, як пан звелів, і враз отерп. Бо то не була кінська нога, а людська рука, до якої прибито підкову.

– А тепер подивися коневі в морду.

Матвій глянув і в обрисах кінської морди пізнав людське обличчя, котре мов би проступало крізь неї.

– Це ж покійний пан Ружицький, батько нинішнього дідича, – сказав тремливим голосом Матвій.

– А другого коня теж пізнаєш?

У того також замість лівої ноги була рука підкована, а по морді пізнав різник покійну пані Ружицьку.

– Господи! – зойкнув Матвій. – Знав би дідич, як тяжко покутують його батьки.

– Ха-ха-ха! А я ж казав тобі, що коні в мене породисті! Ну, передавай вітання дідичу. Незабаром буду вже трійкою їздити. А поки-що мушу в Лисиничі поспішати – там одна куріпочка в сильце попала. Ха-ха-ха!

Цьвохнув батіг і бричка зникла за рогом.

Матвій нічого не сказав дідичу про свого нічну пригоду.

А за кілька днів довелося йому побувати в Лисиничах і він тоді власне збагнув, що означали чортові слова про куріпочку в сильці. Виявляється там повісилася молода дівчина. І це по її душу їхав чорт.

Не минуло й місяця, як винниківський дідич втопився під час полювання у мочарах.

– Тепер чортяка трійкою їздить, – подумав собі Матвій.

ЧОРТІВ МЛИН

На горі на Личакові, де зараз кінцева зупинка "двійки", колись стояв мурований вітровий млин. Там віяли сильні вітри і власник млина думав, що це дуже вигідне місце. Та виявилось, що тут якраз перехрещуються вітри, котрі замість крутити крилами, ламали їх.

Ото халепа! Робота раз-по-раз спинялася і господар урешті збанкрутував. Млин стояв довгий час пустою, занепадаючи та заростаючи хабаззям. Люди казали, що там поселився чорт і воліли той млин обходити стороною. Особливо вночі, коли крізь повибивані вікна і

двері вривався вітер, скавулів, шарпаючи потріскані стіни.

Інколи в негоду чути було, як щось крутить млинові жорна, і тоді всі говорили: це чорт меле збіжжя.

Якось пізнього вечора вертався з шинку "Лисого Мацька" один мельник і навпотемки зачепився за кам'яну фігуру Божої Матері, яка стояла посеред Глинянського тракту. А що він був добряче п'яний, то почав з нею сваритися, бо стала йому посеред дороги. Фігура Богородиці мовчала, а це мельника ще більше розлютило і він уже кричав на цілу околицю.

І ось у цей мент виступив звідкілясь із темряви якийсь чоловік в панській одежі:

– Гей, чоловіче! Ходи зі мною, бо я якраз потребую такого, як ти.

– А нащо мене потребуєш?

– Не питай, а ходи. Я тобі добре заплачу.

І глянув таким гострим поглядом, що мельник враз став тверезим, як слово Боже. Слухняно пішов за паном, а той його запровадив не куди інакше, як до чортового млина.

В млині панувала тиша. Млинові каміння стояли, колеса не гуркотіли, сита не торохтіли. Всюди висіло павутиння, лежав густий порох.

– Тепер здогадуєшся, чому я тебе сюди привів? – спитав пан. – Хочу, щоби ти зрушив цей млин. Маєш часу до перших півнів. Як тобі вдасться, то дістанеш багату плату, а як ні, зостанешся тут навіки.

Мельник, не гаючи часу, взявся до роботи. Нишпорив усюди, шукаючи причини, чому став млин. А при тім весь час клявся, що більше не буде пиячити, а понад то тинятися поночі і не шанувати Бога.

Аж от, коли вже надію стратив, знайшов між дерев'яними колами горіх. Щойно його видобув, як гряділь зрушився, жорна затуркотіли, колеса крутнулися і сита почали трястися.

У ту ж мить з пороху піднялися чортові слуги, які перед тим видавалися сірими лантухами, та почали метушитися, всюди зазирати і підсипати щось у труби. Коли мельник придивився, то побачив, що то людські кості меляться на муку.

Пролунало кукурікання перших півнів.

– Маєш щастя, – сказав пан. – Ти мені поміг, то і я Тобі віддячу. Ходи за мною!

І пан пішов попереду, присвічуючи ліхтарем. Коли вони вибралися з млина на подвір'я, пан промовив:

– За платню не журись. Пошлю тобі водою.

Мельник, дякував Богові, що живим вийшов з тої пригоди, і забув думати про чортову обіцянку.

Але наступний рік був сухий і всі млини ві Львові стали. Тільки млин нашого мельника не спинявся ані на хвилину. Яка сила крутила його лотоками можна тільки здогадуватися. Головне, що мельник сильно розбагатів і горя не знав. А пити, ясна річ, покинув.

А з тою самою фігурою Богородиці була пов'язана ще одна пригода. Якось 1820 року їхав увечері Глинянським трактом австрійський службовець, зачепив коляскою за фігуру і зламав у колесі вісь. Це його так розгнівало, що звелів ту фігуру розібрати і кинути під паркан.

Та личаківці її підібрали і встановили вже в іншому місці у спеціальній капличці під дахом. А той австріяк незабаром осліп.

ЧОРТЯЧИЙ СКАРБ

Партика був чоловіком богомільним, але як ставив у церкві свічки всім святим, то й чорта не обминав. Чувся так певніше.

Тим часом і сам чорт перейнявся повагою до Федя і вирішив зробити йому щось приємне.

Одної ночі наснився він Федьові і сказав:

– Ходімо до лісу, я тебе нагороджу за твою вірність.

Федьо, не вагаючись, подався за чортом до лісу, а там вони спинились біля розлогого

дуба.

– Ось тут під цим дубом закопано скарб, – сказав чорт. – Прийдеш вдень і відкопаєш. Федько роззирнувся туди, сюди, а довкола самі дуби.

– Та ж я завтра не пізнаю це дерево! – забідкався.

– Зроби якийсь знак, – порадив чорт.

– Але який?

– Наклади під дубом, – засміявся чорт і зник.

Федько скинув штани та й почав дутися, аж стогнати. Дметься, дметься, та все в постіль.

Тяжкі потуги Федя вирвали зі сну його жінку. Спочатку вона уважно прислухалась, далі сторожко потягла носом і скрикнула:

– Дурню! Ти що робиш?

– Цить, стара, цить! – замахав руками Федько. – Буде тобі, буде й мені, буде н нашим дітям!

– А бодай тебе! Таке в ліжку виробляти! Іди на двір! – та й почала його виштовхувати.

Федько ніяк не хотів прощатися з таким гарним скарбом і боронився як міг:

– Перестань! Я тобі такий скарб покажу! Ось ще хвилюк!

– Іди ти зі своїм скарбом на гноївку! Ти, п'янице анахтемська! Тая такі скарби кожного дня бачу! Забирайся з ліжка мені, бо вхоплю качалку!

Тільки бебехнувшись з постелі на землю, врешті Федько очунявся і зрозумів, що то був лише сон.

– Оце мені чорт за свічку подякував!

І з тих пір вже нечистому свічки ніколи не ставив, тільки дулю показував.

ЧОРНИЙ ВЕРШНИК

На горі Туриці колись стояв замок. Жив у ньому боярин Тур.

Тур мав дуже гарну доньку, котра так пишалася своєю красою, що врешті в дівках засиділась. Коли батько дорікав їй, що заміж не виходе, вона відказувала:

– Я вмю володіти зброєю і конем не згірше лицаря. А як заміж вийду, чоловік мене біля прядки посадить.

Минув час і боярин помер.

Ледве вдалося родині намовити молоду бояривну вийти заміж. Вона погодилась, але з умовою: тільки за того, хто перестрибне верхи яр під горою.

А був той яр глибокий і широкий. Через те не один лицар собі карк зламав.

Після кількох невдалих спроб ніхто більше не зголошувався. Літа спливали, врода молодій бояривні в'янула. Вже й сама не рада була, що таку умову загадала, але гордість не дозволяла відмовитись.

Аж ось одного осіннього похмурого дня прибув до замку чорний вершник на чорнім, як вугіль, коні:

– Ану, – каже, – спробую і я щастя.

Розігнав коня, помчав вихором до яру, вдарив острогами з усієї сили, і кінь, випроставши ноги, мов струни, одним махом перелетів на той бік. Оце було втіхи у замку! Нарешті їхня пані заміж вийде.

Уже збиралися до шлюбу молоду пару вести, але наречений сказав, що хоче наперед повезти бояривну до себе додому, там вони повинчаються, а тоді вже й повернуться.

Бояривна хотіла взяти із собою челядь свою та ще й цілий віз манелів.

– Навіщо. – здивувався лицар. – Це ж не далеко. А вдома в мене є усе чого твоя душа забажає.

Сіли вона на коней і як рушили в дорогу, так по них слід і пропав.

Коли згодом почали випитувати про того лицаря, то ніхто нічого путнього сказати не міг. Ніхто його раніше не бачив і не чув, що такий є.

За якийсь час прибукала до замку ворожка. Її обступили та почали то про те питати, то

про се, а врешті і про бояриню.

Ворожка висипала на землю жменьку пір'інок воронячих, ще якогось зілля натрусила і підпалила. А як почала вона шамотіти свої заклинання, всі побачили, як звивається у полум'ї молода боярівна – руки заломлює, кричить і просить рятунку.

– В пеклі вона, – зітхнула стара. – А той її лицар на чорнім коні – нечиста сила. За те її покарано, що так гордувала парубками і стількох зі світу звела.

З тих пір ту гору й прозвали Турицею на пам'ять про нещасливу боярівну.

ЧОРТОВІ СКЕЛІ

Колись чорти заповзялися знищити собор святого Юра. А ви, певно, знаєте, що нечиста сила має міць іно до першої ночі, бо вже як о першій півні запіють, то чортівня відразу слабне.

Ото вони зібралися й вирішили на собор кинути цілу скелю. За Винничками якраз така скеля стояла, і чорти дійшли думки, що вона б цілком могла розчавити собор.

Вибрали вони таку ніч, коли зірок на небі майже не було, обхопили ту скелю руками і зняли у повітря. Та не пролетіли й сотні кроків, як мусили спуститися на землю і в долоні поплювати. Клята скеля була така важезна, що обривала руки. Так вони то летіли, то віддихувалися, аж от коли були напівдорозі між Винниками і Львовом півні заспівали, а на Ратуші бамкнув дзигар.

Враз уся сила, яка в чортів була, змаліла, скеля вислизнула з рук і гугупнула серед лісу на пагорбі.

Там вона і досі стоїть. А коли уважно придивитися, то можна помітити сліди чортячих пазурів.

ВИНО ЗА ДУШУ

В середині XV століття боярин Юрко з Мальчиць був справжнім пострахом львівської околиці поріччя.

Одного літа він жажливо нудився у своєму маєтку. Мусив на якийсь час припинити напади і грабунки, бо якраз у Ратуші розглядалася скарга місцевого солтиса на буйного боярина. Треба було б щось тому старому встругнути, аби відпало бажання судитися. Але нічого цікавого на думку не спадало, бо в горлі було сухо, як у пустелі. А в хаті – ані краплі вина. Купити не було за що, бо збіжжя ще не зібрали і не продали.

Врешті Юрко осідлав свого вірного жеребця і виїхав на прогулянку. Довкола було сонячно і безлюдно.

– Душу б чортові за вино віддав! – гукнув, на повну силу грудей і розреготався.

Раптом від далекої смуги лісу відокремилася чорна цяточка й стала невпинно рости. Поволі вимальовувалися обриси вершника.

– Хто б то міг бути? – подумав Юрко.

Вершник був чорний, і кінь був чорний. За кілька кроків від боярина кінь зарив передніми ногами в землю, аж трава, вирвана з корінням, розлетілася на боки. Юрко з першого погляду збагнув, з ким має справу.

– Бачу, що ти вже здогадався, хто я, – засміявся чорний вершник.

– Видно пана по халявах.

– Ну, то як? Даси душу за вино?

– Дам, коли наповниш мені бочками пивницю і засадиш винницю на отім пагорбі.

Юрко мав надію обдурити чорта. Був певен, що виноград на піщаному пагорбі не прийметься.

– Добре, – погодився чорт. – Підпишеш мені кров'ю угоду.

Чорт вийняв з-за пояса пергамент, на якому вже виднівся текст їхньої умови, і подав Юркові разом з воронячим пером.

Боярин враз втратив бажання укладати з чортом угоду.

– Підпиши власною кров'ю з середнього пальця, – сказав чорт.

Юрко поклав картку жеребцеві на карк, а сам роздумував, як викрутитися з тої халепи. Раптом помітив здорового гедзя, що ссав кров з кінської шиї. Змахнув рукою гедзя і побачив, як на тому місці проступає крапля крові.

– Ну, проколи врешті пальця і підпиши, – наполягав чорт.

– Чого ти гарячкуєш? Може, мені треба подумати.

Юрко вийняв ножа, вколов палець і, замість вмочити перо у свою кров, непомітно штрикнув у те місце, звідки щойно прогнав гедзя.

– Маєш! – сказав, черкнувши підпис.

Втішений чорт сховав папір і, наче вихор, помчав до лісу.

Боярин першим ділом метнувся до пивниці. Чорт не підвів – пивниця була вщерть заставлена бочками з найрізноманітнішими винами.

А наступного ранку він не повірив своїм очам. Розлогий пісковий пагорб, на якому досі проростали ріденькі жалюгідні куцики верболозу, раптом зазеленів і забуяв зеленими пагонами, що вгиналися під тягарем недоспілих ще грон. Минуло кілька літ. Якось боярин зайшов у стайню і побачив, що улюблений його кінь здох. Старий уже був, щоправда, але служив вірою і правдою.

У цю саму хвилю в браму хтось постукав. Челядник впустив на обійстя чорного вершника. Чорт радісно махав у повітрі пергаментом.

– Ну що, ти готовий? Нам пора. Дивно лише, чому смерть тебе не приготувала для мандрівки в пекло.

І тут Юрко здогадався, чому його кінь здох.

– Ха-ха-ха! – зареготав він. – Ти прибув якраз вчасно. Ходи, я віддам тобі твою душу.

Чорт спішився і зайшов за боярином у стайню.

– На, маєш, що заробив! Це його кров'ю я підписав умову! Ха-ха-ха-ха! Боярин аж за боки хапався, так його трясло від сміху. А чорт зблиснув лютими очима, розшарпав пергамент на дрібні клапті й, скочивши на коня, зник з обійстя.

Та, кажуть, душа Юрка з Мальчиць все одно в рай не потрапила, бо надто багато вже нагрішив.

ЛЬВІВСЬКІ СЬВІРКИ: ДОКТОР ЛУЦИК

ДОКТОР ЛУЦИК

Іван Луцик бавив Львів 60-70-х років 19 століття. Невисокий, кремезний, з густою бородою, з'являвся на вулицях в незвичайному вбранні. Кажуть, що він був сином православного священника з Поділля і вчився в медико-хірургічній школі, але не скінчив її. І, не ставши лікарем, став знахарем. Задля цієї шляхетної мети змінив свою зовнішність. До вбрання попричіплював якісь містичні посріблені зірки та кружальця. За плечима у хутряному нарукавнику носив гримучу змію. На груди звисав нашійник з призматичних шкелок від церковної жирандолі.

Деколи носив засвічений у білий день ліхтар, а коли питали його, навіщо це йому, відповідав по-діогенівськи:

– Шукаю людину!

Одного разу його визнали за божевільного і відправили до шпиталю вар'ятів у монастирі Піярів.

– І що ви си гадаєте? – оповідав пізніше Луцик. – Аби не звар'ювати, я мусив вдавати зі себе вар'ята. Зробив-єм в палаті вівтарик і зачав відправляти службу для вар'ятів. Такі, як я, нігди не пропадуть.

Його випустили на волю, але лікарську практику заборонили. А Луцик мав справжню

славу лікаря серед бідного люду. Грошей на ліки вони не мали, а тому охоче йшли до знахаря, котрий давав їм якісь таємничі пігулки власного виробу. Пігулки ті помагали від 1000 і одної хвороби. Особливо подобалось пацієнтам те, що їх слід було запивати келишком горілки.

Хто б від такого лікування відмовився?

І темний люд ніколи Луцика не покидав. Хоча, бувало, що приходили до нього й інтелігентніші пацієнтки, коли вже медицина не помагала. З вуст в уста передавали вістки про чудесні одужання.

Згодом Луцик навіть одружився. А сталося це так. Покликала його до себе важко хвора вдова, у якої була донька. Луцик збадав удову і сказав, що надії нема.

– Те саме вповіли дохтори, – зітхнула вдова. – Ви в мене остання надія.

– Добре, я візьмуся вас вилікувати, а в нагороду дасте мені свою доньку за жінку.

Хвора погодилася, бо платня була невисока. Дівка в літах та й калічка, тож про заміжжя навіть не марила.

І от Луцик таки вилікував удову і оженився. Подивитися на шлюб, який відбувався в церкві, святого Миколая, зібрався тлум цікавих. То була сенсація дня. Коли священник спитав, чи має добру і непримушену волю взяти за жінку цю панну, молодий відрік:

– Якби-м не мав, то би-м не брав!

У церкві вибухнув гомеричний регіт.

Оженившись, Луцик раптом взявся за господарку, але лікарської практики не занехаяв і частував пацієнтів чудодійними пігулками до глибокої старості.

ЧИРЯК

Якось до Луцика прийшов хворий і поскаржився:

– Мені вискочив чиряк на дуже нефайному місці. Луцик уважно подивився на його обличчя і сказав:

– Але я тут ніц не виджу!

ЩОБИ КИНУЛО В ПІТ

Прийшла до Луцика жидівка і каже:

– Мого Лейбуся вже три дні колотит, морозит і шпігає. Може, дасте які ліки?

– Слухай, Ривко. Я добре знаю твого чоловіка. Піди протринькай його гроші, то Лейбу відразу кине в піт і він виздоровіє.

БЕЗСОННЯ

Одна жінка жалілася Луцикові:

– Як лягаю спати, сон мене не бере. Кручусі, верчусі, аж голова ми болить. І так до самого раня.

– І давно це у вас?

– Йой, давно, пане Луцик, дуже давно.

– І ви такво ся мучите і терпите?

– А шо маю робити? Мучусі і терплю.

– Ну, то потерпіть ше трохи.

– А ви знайдете якийсь лік?

– Не, на то ліків нема. Але думаю, жи Господь врешті ся змилосоудить над вами, пошле вам легку смерть, і ви заснете спокійно.

ПАН ЛУЦИК ТОГО НЕ ЛІКУЄ

- Пане Луцику, живіт болит – не годен терпіти. Дайте шось, бо дуба вріжу.
- А шо ви нині їли?
- Капусту з горохом.
- А-а, то вам не до мене. Йдіть до ветеринара.

ЩИРА ПРАВДА

До пана Луцика приходили часто з хворобами, перед якими лікарі відступали.

- Йой, пане дохторе, допоможіт моїй доньці, оже третій рік жиє з чоловіком і не має дітей.
- А може то у вас спадкове? Мусите мені вповісти щиру правду, як на сповіди.
- Питайте, всьо вповім.
- Скажіть. Але правду. Чи ваша мама діти мала?

ОБІД НЕ ПОМІГ

Пані Куницька привела дохтора Луцика до свого хворого чоловіка. Луцик оглянув його і сказав:

- Що у вас нині на обід?
- Зупа з локшиною і пироги з картофлею.
- Зі шкварками і сметаною?
- Аякже!
- Несіть сюди того і того.
- Але, пане дохтур, він вже дві неділи ніц не їст!
- То нічого.

Коли пані Куницька поставила обід на стіл, пан Луцик сказав:

- Прошу лишити мене з хворим самих.

І преспокійно сів собі до столу та вмоловив і зупу, і вареники. Чемно подякував господареві, котрий лежав із вибалушеними очима, і подався додому. Другого дня пані Куницька прибігла до Луцика з криком:

- Пане дохтур! Як того називається! Ви попросили в мене зупу і пироги. Я вам принесла. Думала, жи ви нагодуете мого чоловіка. А ви то всьо згелемзали та й пішли. А він нині рано вмер!
- Пані Куницька, що ви кричите? Що ви ся сварите? Що ви ся нервуете? Ваш чоловік вмер би і так, і так. А якби я того дня не пообідав, то і собі пішов би до херувимів на перше причастя. Але чи вам від того було би легше?

СПІВЧУТТЯ

Провідавши хворого, пан Луцик сказав його родині:

- Дуже співчуваю вашій біді, земля йому пухом.
- Господи! Пане доктор! Та він ше не вмер!
- То нічого. Але я вже в літах. І коли він вмере, то не буду мав нагоди вам поспівчувати, бо сам вже буду на тамтім світі.

ПОРАДИ МУДРЕЦЯ

Луцик був людиною великодушною і на поради ніколи не скупився. Якось прийшов до нього господар, в якого здихали кури.

- А чим ви їх годуєте?
- Пшоном.
- Гм... А спробуйте пшеницею. За кілька днів той знову прийшов.

- Пане! Кури не перестали здихати!
– А якою водою напуваєте?
– З криниці.
– Гм... А спробуйте з джерела.
За тиждень чоловік мало не плакав.
– Йой, пане! Тепер мені здохло сорок курей! Ваші ради не допомогли ані раз. Що мені робити?
– Гм... Видите, добродію... В мене ще є чимало мудрих рад, але чи маєте ви кури?

ЧУТТЯ СМАКУ І ПРАВДИ

Деякі лікарі мали на Луцика зуб. Відбивав їм пацієнтів. От вони порадилися і вирішили, що піде один з них і скаже, що захворів, але на якусь таку рідкісну хворобу, щоб від неї ліків не було. Тоді їм вдасться Луцика висміяти.

Так вони й зробили. Прийшли до нього цілою громадою, а там на подвір'ї вже ціла купа хворих.

– Пане Луцик, – кажуть вони, – один наш колега тяжко захворів. Зібралисьмо консилиум, але не знайшли ради. Може ви допоможете?

– А що з ним є?

Тут той «хворий» виступив наперед і вповідає:

– Вже пару днів не чую в писку смаку. Не можу відрізнити хліба від бульби, огірка від яблука. А біда ще в тім, що правди не розпізнаю.

Луцик задумався, а по хвили мовив:

– Зачекайте. Буде вам лік.

Тихенько зайшов за хату, де в нього кози паслися, назбирав козячого посліду, загорнув його в листок капусти і вернувся до пацієнта.

– Ну, прошу пана, маєте ліки. По три кульки три рази вдень, добре пожуєте і зап'єте кисляком.

– Можна вже? – спитав той.

– Чому ні?

"Хворий" розгорнув капустину, підморгнув своїм колегам і, підсміховуючись, поклав на язик три кульки. Коли його зуби розжували "ліки", врешті до нього дійшло, що це послід.

– Тьфу! Та то якесь свинство! Ви мене кізяками лікуєте?!

– Ну, бачите, які це добрі ліки! – вигукнув Луцик. – Відразу і смак у писку з'явився і правду розпізнали.

ЛІКАРСЬКА ПРАКТИКА

Неподалік від Луцика мешкав швець, що мав сина, страшного лінюха.

Шевської роботи вчитися не хотів, а вбив собі до голови, що стане так само паном доктором. Щоправда вмів на разі ледве підписатися.

Швець прийшов до Луцика та й почав просити, аби той взяв його сина на науку. Луцик терпляче пояснював, що лікарем так раздва стати не можна і що на це треба багато зусиль, а сина маєте лінюха. Нічого не помагало. Швець щодня приходив і просив.

Врешті Луцик втратив терпець і згодився. Перші кілька днів хлопчина носив за лікарем його причандали і помагав то те, то се. Аж ось прийшли вони до хворого, який лежав на ліжку і стогнав. То був місцевий поштар і скаржився він на болі в животі.

Луцик спитав його, що він їв, похитав головою, а далі каже:

– Я б хотів побачити, що з вас вийшло.

– Прошу, тутка під ліжком, – сказала пані поштарева і витягла з-під ліжка горщик повний лайна.

Луцик з поважною міною взяв від неї горщика, уважно оглянув його, принюхався і

підсунув під ніс учневі. Але той сахнувся, крутячи носом.

Луцик взяв шмат лайна на палець, покрутив перед очима і поклав до рота. Хлопець вирячив очі від жаху. А лікар спокійно пережовував лайно і щось муликав під ніс, розмірковуючи, який діагноз поставити.

– Щось не добру, – врешті сказав до учня. – Ану ти ще спробуй. Почувши це, хлопець затулив руками вуста і вилетів стрілою з хати. Не довелося йому почути голосного сміху Луцика і поштаря з його жінкою, котрі наперед всю ту сцену запланували, бо в горщику були смажені баклажани.

Ясна річ, що від тої пори, шевців син і думати перестав про дохтурування і взявся таки за шевство. І, кажуть, не злим шевцем став.

ЛЬВІВСЬКІ СЪВІРКИ: ДУРНИЙ ЯСЬО

ДУРНИЙ ЯСЬО

Довгий час це була найтипівіша і найхарактерніша постать львівської вулиці. Справжнє ім'я його було Іван Лис. Народився на схилах Калічої гори в бідній родині. Мати його продавала борщ. Дата народження Яся невідома, зате знаємо, коли помер – 19 грудня 1903 року.

Дійсне його ім'я дізнався Львів з посмертних листівок, якими вшанував пам'ять дурного Яся власник поховального закладу пан Курковський. Разом з Яськом зійшов у могилу шматок історії Львова. То був останній могікан брукового життя, якого знала навіть найменша дитина.

Ясь був божевільним. Але це божевілья було тихим і ненав'язливим. Усмішка осяювала його лице, мов якась зоря постійного задоволення світом, собою, людьми. Такий погідний оптимізм і наївну філософію можна зустріти хіба в дитини.

Сміявся зі всіх і зі всього – в погоду, і в дощ, і в мороз, і в завірюху. Сміявся на похороні так само, як і тоді, коли зі зграєю дітей ішов за військовими музикантами.

Люди кажуть, що є щось святого в таких тихим божевільні, коли сам Бог вкриває мороком душу і відриває її від турбот і клопотів. Якщо це правда, то Ясь був найщасливішою людиною в Львові хоча б тому, що все життя був дитиною, навіть коли посивів і згорбився.

Найвідомішим став завдяки своїм філософським увагам на тему життя і смерті. Смерть у нього була персоніфікована в образі пана Курковського – володаря чорних лискучих катафалків, різьблених трун, ясних свіч, майстра погребових церемоній, в яких брали участь пишно вбрані прислужники. Ці похоронні процесії супроводжувала зграя роззяв і дітлахів. І, звичайно, без Яська обійтись не могло.

– Всіх добрих людей позабирав пан Курковський, – зітхав Ясь, – а лишилися самі лайдаки...

Ясь носив довгого обдертого плаща, пожовклі черевики на босу ногу, а на голові засмальцовану магерку (сукняна шапка з баранячою оторочкою). Він був постійною декорацією старого міста. Любив заходити до готелю "Жорж", звідки танцювальним кроком, голосно приспівуючи, вирушав на Ринок. А за ним бігла ціла компанія дітлахів, від яких він мусив відбиватися копняками.

Засобів на існування не мав жодних. Хтось деколи щось дасть, чимсь пригостить. Круг нього збирався тлум перекупок, батярів, а то й випадкових перехожих – фірман, що кинув воза, служниця з кошиком, поліцай... Усім було весело слухати Яська.

В останні роки його життя ним заопікувався магістрат. Адже то була львівська цікавинка! Ясь дістав безкоштовне харчування та вбрання. А на зиму для нього відчиняла гостинні двері божевільня.

ГРОШІ ДЛЯ ВАРЯТІВ

Якийсь чоловік хотів поглузувати з Яська і сказав йому:

- Яську, біжи на личаківську рогатку, там всім вар'ятам дають гроші.
- Йой! Ану покажи кілька тобі дали?

ГОЛУБ НА ВЕЧЕРЮ

Ясько підібрав на вулиці здохлого голуба і поніс додому.

- Яську! Таже він здох! – гукали йому.
- То й добре. Мама мені всмажит на вечерю.
- Але здохлятини ніхто не їсть. Можна їсти лише те, що забила людська рука.
- Його забив Господь! Чи ви гадаєте, жи людська рука є чистіша від Божої?

ЧЕРЕШНІ

Ясько помагав часом на базарі трагати мішки та кошики, і йому за те щось перепало. Одного разу заробив собі черешні. Сів під Ратушею і їсть разом з кісточками.

- Гей, Яську, нащо ти черешні з кісточками їси? – питають його. – їх треба випльовувати.
- Не мелить дурниці. Якби черешні мусилося їсти без кісточок, то кісточки продавали б окремо.

СКНИЛІВСЬКІ МУДРАГЕЛІ

Недалеко за Сигнівкою та Кульпарковом знаходиться Скнилів. Колись там жили веселі люди і про них любив оповідати цілий Львів.

КРИНИЦЯ

Одному скнилівцю ввірвалося відро в криницю, а він, не довго думаючи, перекинувся через цямрину, аби зачепити його рукою, та й шубовсьнув у воду.

Криниця була неглибока, якраз по шию, але вода зимна. І почав скнилівець верещати, доки не позбігалися сусіди. А був серед них наймудріший Яцько Макольондра.

– Нема ради, треба лізти до криниці, – сказав Яцько. – Лізь першим ти, Пилипе, а Місько буде тя за ноги тримав. Гарасько буде тримав за ноги Міська, а Гераська – Микита, а Микиту – Данило, а я – Данила. Як намацаєш відро, то кричи – я вас витягну.

Так вони й зробили, але, коли вже ціла вервечка опинилася в криниці, Яцько, що лишився нагорі, почав стогнати, що йому тяжко і треба би було ще когось на підмогу покликати.

– Ну, то біжи клич, а ми зачекаємо! – гукнули знизу.

Яцько випустив Данилові ноги і ціла кумпанія бебехнула в криницю, аж загуло.

Добре, що на ту пору нагодилася Яцькова жінка Рузя та й порадила кинути до криниці мотузку, бо вона десь чула, що так роблять.

Яцько приніс мотузку, старанно змотав її і кинув до криниці. Але це мало допомогло, бо другого кінця Яцько собі не лишив.

Тим часом збіглося півсела і ради сипалися одна ліпша за другу. Хтось казав вичерпати воду, хтось – робити підкоп, ще хтось – навпаки, заливати водою криницю і тоді всі поспливають, як галушки. Аж урешті чоловікам, що мокли в криниці, осіяла голови світла думка – спустити їм драбину.

Наука знає такі факти, коли людей, що перебувають в знервованому стані, навідують геніальні ідеї. Це був саме такий випадок.

Однак, коли всі п'ятеро вилізли нарешті з криниці, то ніхто не міг згадати, скільки ж їх було.

– Не дай Боже, хтось лишився в криниці, – сказав Яцько і почав гукати:
– Гей! Гей!
А з криниці відлунювало: "Гей! Гей!"
– Ну, видите? Хтось там таки сидить, – забідкався Яцько.
І тоді над криницею схилилася ціла юрба скнилівців та почала галайкати:
– Гей! Агов! Гоп-гоп!
А луна справно відповідала десятками голосів.
– Людоньки! – вжахнувся Яцько. – Та же там у криниці ціла купа народу!
– Зачекай, Яцю, – сказала Рузя. – Мені ся здає, жи то не є наші.
І от тут надійшов сільський вїт Дзюньо Мігус. Дізнавшись, що у криниці виявлено якихось людей, він наморщив розумне чоло і прорік:
– Люди добрі! Нема на то ради. Мусимо всі ся розійти по хатах і тоді будем знати, чи когось нам бракує. А по хвилі знова ся зійдемо коло криниці.
Так вони і вчинили. А коли знову зібралися, то вїт запитав:
– А що, панове, чи всі у вас вдома?
– Всі, пане вїте, вдома, нікого не бракує.
Кажуть, що то від скнилівців пішла приказка про того, кому бракує в голові клепки: є, та в нього не всі вдома!
– Тепер мені ясно, – сказав вїт, – що в криниці сидять не скнилівські люди.
– Хто ж може бути? – дивувалась громада. – Як вони сміли залізти до нашої криниці?
– Може, то які потопельники? – міркував Яцько. Громада почала хреститися.
Але вїт був хоробрим чоловіком і гукнув у колодязь:
– Гей, ви там! Чи ви не потопельники?
– ...потопельники!., ельники!... – відповіла луна.
– Господи! І за що нам така напасть! – зойкнула Рузя.
– Витягаймо хутчій драбину! – скрикнув Яцько. – Бо та нечисть ще почне вилізати!
Драбину витягли, а криницю закрили лядою, ще й каменем привалили.
Більше звідти ніхто води не брав.

СКНИЛІВСЬКЕ ЯЙЦЕ

Яцько Макольондра несподівано для себе знайшов на полі гарбуз. Такого дива ще ніколи в житті не бачив. Обнюхав зі всіх боків, пальцями обстукав та так і не збагнув, що воно за диво таке. А тому вирішив занести його просто до вїта.
Дзюньо Мігус сидів на призьбі й латав свої вїтівські чоботи.
– Яцьку! А та яку хулери мені несеш? – здивувався вїт.
– А во на полі знайшов. Але бігме не знаю, що то за диво.
Скнилівцям їсти не дай, аби лиш було чого зібратися та язиками помолоти.
Не встиг пан вїт замислитися, як уже ціле подвір'я цікавих напхалося. Кожен хитав головою, язиком прицмокував і пробував вгадати, що воно за звір перед ними лежить.
Дзюньо Мігус узяв обережно гарбуза на руки і приклав до вуха. Здавалося, навіть вітер втих, аби не зашкодити йому. Всі присутні затамували подих.
І коли вїт обережно поклав гарбуза на землю, всі водночас видихнули:
– Ну?!
– Я вже знаю, що то. Це велике яйце. Тільки не можу сказати чиє.
– Ну, курка б такого не знесла, – похитав головою Яцько і вся громада з ним погодилася.
– Може, то який дракон зніс? – несміливо бовкнув хтось.
– Слухайте! – ляснув себе по чолі Яцько. – Коли я те яйце знайшов, то бачив чинось кобилу край поля. Щоб я паски не їв, коли це не вона знесла.
– Ото-то я думаю собі, яка там бісова намога ірже! – сказав вїт. – Аж то, бач, жеребчик!

– Що ж нам з цим яйцем далі робити? – задумалася громада.
– А що, – здвигнув плечима вїт, – посадити кобилу, нехай висиджує.
– Та ж поспробуй тепер вгадай, чия то кобила, – чіхав потилицю Яцько. – Як на мене, то була чужа кобила, не скнилівська.

– А-а, то нема на те ради, – встряла Рузя. – Гадаю, жи нам, кубітам, ніц не лишається, тільки-но самим те яйце висиджувати.

Всім така гадка припала до густу і з того дня заходилися скнилівські жінки сидіти по черзі на гарбузі. Щодня вїт припадав до нього вухом і уважно слухав.

Та минув, може, місяць, і гарбуз, вибачайте, почав гнити і трохи недобре пахнути.

– О, то є певний знак, що от-от має лоша вилупитися. Пора його винести на сонце.

– Винесім його на пагорб, – сказав Яцько, – тоді до сонця буде ближче. Так вони і зробили. Поклали гарбуза на пагорбі і відійшли вбік, щоби не сполохати лоша. Аж тут вітер як подув, гарбузом хитнуло і покотився він з пагорба в куці. Скнилівці, репетуючи, мов несамовиті, кинулись навздогін. А гарбуз із розгону бебех у дерево та и розколовся. З-під дерева заєць як не стрибне та не помчить переляканий простовіч.

– Дивіться! Лоша! Лоша! Лови його! – заверещали скнилівці. Де там – тільки його і бачили.

– Ех, пропало лоша! – скрутно зітхав Дзюньо Мігус. – Другий раз кругом яйця станемо і не дамо втекти.

ФАЙНА РАДА

Один скнилівець наловив перепелиць, зв'язав до купи і, почепивши на кінець довжелезної тички, поніс до Львова продавати.

Коли він опинився перед Галицькою брамою, то ніяк не міг з того тичкою пройти: і в висоту тичка здорова, і впоперек.

На щастя, коло брами на варті стояв так само хлоп зі Скнилова. Він підійшов до пташника й каже:

– Може я і не є такий мудрий, як наш бургомістр, але мені ся здає, жи мусите тую тичку навпіл переломити, бо інакше вона ся не змістит.

– А дай вам Боже здоров'я за таку файлу раду, – подякував той і, переламавши тичку, нарешті попав до міста.

ІСТОРІЯ З НОСОМ

Один скнилівець відкусив другому у бійці носа, але вперто доводив, що цього не робив.

– А хто ж тоді відкусив йому носа? – спитав пан вїт.

– Він сам собі його відгриз. Пан вїт хвильку подумав і сказав:

– То неможливе. Ніс знаходиться над писком. Він би не зміг його зубами дістати.

– А він підскочив!

НЕДОСОЛЕНИЙ БОРЩ

Стефа варила борщ, а її чоловік Мілько стругав з поліна шпичку. Стефа набрала борщу в хохлю, поспробувала – недосолений.

– А ну ше ти спробуй, – каже до чоловіка. Той взяв хохлю. сьорбнув і похитав головою:

– Сипни ше трохи соли.

Але хохлі назад не віддав, чекаючи, поки Стефа досолить. Та сипнула солі в баняк і питає:

– Ну, а тепер?

Мілько знову сьорбнув з хохлі.

– Недосолений. Давай, Стефцю, сип потроху соли, а я буду сьорбав і казав, чи доста.

Одним словом жінка сипала сіль до баняка, а чоловік пробував з хохлі той самий недосолений борщ і хитав головою.

Врешті вони вирішили, що то якась погана сіль, і Стефа побігла позичити соли в сусідки.

Цього разу вона сипнувши маленьку пучку до баняка, сама зачерпнула хохлею, попробувала і скривилася:

– Йой! Та то чисто ропа!

– Ну видиш! – зітхнув Мілько, і собі спробувавши, – яка в тої Гаськи сіль! Ну, будемо нині без борщу. Але ти го не виливай. Заквасимо в ньому вогирки.

ЯК БУЗЬОК ЖИТО ТОЛОЧИВ

Влітку, коли збіжжя поспіло, з'явився на скнилівськiм полі бузьок. Він поважно собі спацерував туди й сюди, високо піднімаючи ноги.

Скнилівці збіглись поглянути, що то за біда толочить їхнє жито. Треба би її прогнати. Але страшно.

– Я піду, – сказав пастух і, взявши палицю, рушив у збіжжя. Бо то був дуже хоробрий хлоп.

Але тоді всі побачили, які в пастуха великі ноги, і як він толочить жито. Куди більше, ніж бузьок.

Вони хвильку подумали і вирішили, щоби пастух жита не столочив, четверо хлопів візьмуть його на руки і занесуть до бузька.

Так вони й зробили і таким хитрим способом той пастух і бузька прогнав, і жодного стебла не столочив.

ХВІСТ ЗА ПАЗУХОЮ

Скнилівець повів на базар продавати бичка, але дорогою спостеріг, що хвіст у нього в болоті.

– Е, чого доброго, ніхто не купиє такого брудаса – подумав собі.

Витяг він ножа, відрізав хвоста і сховав за пазуху. Бичок від болю погнав, як дурний. Скнилівець ледве встигав за ним.

На базарі бичка врешті вдалося припняти. Де й покупці взялися, оглянули зі всіх сторін, поцмокали.

– Добрий бичок, – кажуть, – шкода лише, що без хвоста.

– Е-е, не переживайте. Коли сторгуємось, то й хвоста дістанете. А во!

КОЗА

Інший скнилівець купив козу. Якийсь чоловік його спитав:

– За скільки купили?

– Торгував за шість, але вона вартує більше, як сім. Ну то я дав за неї вісім. А як ви її потребуєте за дев'ять, то платіть десять.

НЕ СПИТЬ ЛИШЕ ГОСПОДЬ

Сень зі Скнилова орав волами свою нивку. Пополудні сонце його розморило, і він задрімав у тіні, а воли тим часом паслися. Спить він собі і сниться йому, що ось уже все зорано, заскороджено і посіяно, ба навіть перші вруна проростають.

– Карр! – озвалася над його головою ворона, і Сень прокинувся.

А прокинувшись, волів своїх вже не побачив. Хтось їх украв. Що чинити? І не намислив собі Сень нічого мудрішого, як податися просто до короля Лева.

– Дай тобі Боже здоров'я, найясніший королю! – привітався Сень. – Від самого світання я порав ниву волами, пополудні трохи задрімав. А як очі розплющив – йой що сі стресло! Йой, яка біда, яка розпука, яка кара Господня! І за що мене то всьо спостигло, за що сі мучу?

– Ну-ну, і що там таке сталося? – втратив терпець король.

– Біда! Горе велике! Воли мої вкрали! От я до вас і прийшов, бо ви нам тато рідний, і Бог вас на тото дав нам, абисьте нас пильнували, як святу худібку. Знайдіть злодіїв і покарайте!

– То ти добряче заснув, коли в тебе волів з-під самого носа смикнули?

– А так, шо таки так – заснув.

– А хіба ти не знаєш, що в того, хто спить, не тільки воли можуть поцупити, але й хату обікрасти і жінку забрати?

– Свята правда, панунцю рідненький! Але скажіт ми пу-прапді: чи ви бодай коли не коли спите?

– Аякже! Певно, що сплю.

– А Господь наш спить?

– Ні, Господь ніколи не спить.

– Йой, яка біда, яке горе, яка кара Господня! Якби я знав, що король спить так само, як і всі люди, то нігди би-м не заснув спокійно! Нашо я до вас йшов? Стілько часу збавив! А якби відразу рушив до Господа Бога, був би вже на півдорозі!

Король на ті слова так щиро розреготався, що звелів дати скнилівцю стільки червінців, скільки коштували найліпші воли.

В'ЯЗНИЦЯ БЕЗ ДВЕРЕЙ

Раз на Скнилові вирішили збудувати в'язницю. Зібрали раду і вибрали місце під пагорбом. Коли ж в'язниця була готова, зійшлися усі її оглядати.

Дуже гарно виглядала в'язниця, одна біда – ніде не було дверей. Вікна, ґрати були, а двері забули поставити.

– То навіть добре, жи дверей нема, – сказав вїт Дзюньо Мігус, – бо так є більша певність, жи ніхто не втече.

– Лиш одне – біда, – зітхнув Яцько Макольондра, – шо не зможемо без дверей нікого до тої тюрми запроторити.

Довго вони радились і вирішили викотити на пагорб велике жорно з млина і пустити його на в'язничну стіну. Жорно проб'є діру і таким чином з'являться двері.

Дуже добре, так і вчинили. Але коли жорно опинилося на версі пагорба, один мудрагель, якого звали Бодьо, запхав голову в отвір жорна, аби перевірити чи жорно справно націлене.

– Ну, як там, Бодю? – спитали його.

– Перша кляса, можна катуляти. Ви пхайте, а я буду керувати жорном. І скнилівці, штовхнули жорно разом з Бодьом. Жорно полетіло, мов стріла, просто на в'язницю.

– Наш Бодьо – то є фест хлоп! Без него би те жорно хто-зна, куди би ся закотило, – тішилися скнилівці. – Так, той вміє з каменяками раду давати.

Жорно з розгону гаратнуло в стіну і справді вибило отвір. Втішені скнилівці сипонули вниз і що ж вони побачили! Їхній Бодьо лежав біля жорна без голови.

– Де ж Бодьова голова? – забідкалися вони.

– Певно, вдома лишив, – сказав Яцько Макольондра.

– Гм, тра піти до його жінки і спитати.

Коли вони прийшли до Бодьової жінки, вона на хвильку замислилась.

– Чекайте... дайте згадати... Ага! Не лишав голови в хаті, мав її на плечах. Бо-м виділа, як капелюха зі собою брав. А нашо йому капелюх здався без голови, не?

– І то правда, – згодилися скнилівці.

Бодьову голову знайшли в кущах і поховали героя з великою пихою, а над дверима

в'язниці почепили його портрет.

ПРОПОВІДЬ

Яцько Пуцик запізнився на службу Божу, бо якраз виганяв худобу на пасовисько. Захеканий влетів до церкви, а священник саме виголошував проповідь і гукнув:

– Хто ти єси людино? І звідки явився в мир.

Скнилівець подумавши, що то звертаються до нього, голосно виказав: Яцько Пуцик я зі Скнилова, прошу їмості, а прийшов-єм з пасовиська!

А священник продовжує:

– Прах тебе породив і в прах перейдеш.

– Чорта лисого! – обурився Яцько. – Ти ліпше про себе розкажи, звідки ти в мир явився і яка тебе шльондра пархата вродила!

ЯК СПИШ, ТО СПИ

Щойно сонце зійшло, а вже Яцько зібрався взяти на базар горщики. Та от біда – вісь у воза зламалася. Але ж є сусіда! Яцько постукав сусідові у шибку:

– Петро! Чуєш, Петро!

– Хто там з самого раня?

– То я – Яцько! Ти шо, спиш?

– Сплю, сплю!

– А-а... спиш... Якби-с не спав, то я би в тебе воза позичив. А як ти спиш, то спи. Я до другого сусіди піду.

– І добре зробиш, – відказав сусіда і солодко захропів.

ХАТА ЗГОРІЛА

На Скнилові була корчма. Скнилівці любили сидіти в корчмі і пити пиво. Одного вечора влетів у корчму захеканий хлопець і загукав:

– Вуйку Зеню! Вуйку Зеню!

– Га, що? – спитав Зеньо.

– Ваша хата горит!

– А-а, не біда. Хай горит. Головне, що ключі я при собі маю.

НОВИЙ ПАНОТЕЦЬ

Дуже тішилися скнилівці, коли в їхній церкві почав правити новий священник. Бо походив він, ясна річ, зі Скнилова. На першу відправу набилася повна церква люду. Священник обвів їх задумливими очима і спитав:

– Люди добрі, чи знаєте ви, що я вам нині буду казав?

– Не, де там, не знаємо, – загув натовп.

– Ну, як не знаєте, то чого буду дурно пашталакав? Йдіть з Богом. Наступного дня скнилівці порадилися і вирішили відповісти навпаки.

– Знаємо, аякже, знаємо! – дружно гукнув натовп

– Ну, коли знаєте, то й не треба повторювати. Йдіть з Богом.

Третього дня, скнилівці вирішили розділитися: одні будуть казати "знають", інші – не знають. Так вони і вчинили. Коли панотець зачув той гармидер, то сказав:

– Люди добрі, слухайте мою раду. Нехай ті, що знають, розкажуть тим, котрі не знають. Та й ідіть собі з Богом.

ПОСЛАНЕЦЬ НА ШЕСТИ НОГАХ

На вістку, що Богдан Хмельницький підступає до Львова, скнилівці відразу вирішили зорганізувати свою дружину.

Озброїлися вони, хто чим – похапали вила, коси, сокири, коцюби, а то й звичайні кілки. Жіноцтво за одну ніч пошило хоругву і незабаром дружина була готова іти в будь-який бій.

Лишилося тільки завітати про цю історичну подію пана гетьмана, аби він визначив табір для скнилівців і місце, з якого вони будуть штурмувати Львів.

От і вирядили вони до гетьмана посланця, а щоби той хутше крутнувся туди й назад, дали йому коня.

Цілий Скнилів проводжав його в дорогу, навіть з Зубри приїхали подивитися. Війт махав хоругвою, а жінки співали.

Посланець перекинув через сідло бесаги з незрівнянний скнилівськими пампухами, закотив штани, цьвохнув коня нагайкою і побіг за ним услід.

– Та він що – з дуба впав? – здивувалися зубрецькі хлопці. – Чого він на коня не сів?

– Е-е, – помахав пальцем війт. – Хіба ви не тямите, що шість ніг ліпше, ніж чотири?

ДЯКА БОГОВІ

Пішов скнилівець на базар, а личаки перекинув через плече. Дорогою перечепився за камінь і розбив палець на нозі до крові. Іде, шкандибаючи, й приказує:

– Дякую тобі, Господи, за твою ласку! Дякую тобі, Господи!

Якийсь чоловік, що бачив усю пригоду, не витерпів і поцікавився:

– За що ви Господу дякуєте? Та ж ви ногу розбили!

– Е-с, тому й дякую, що я босий ішов. А якби личаки взув, то порвав би.

ДЗЮРКА

Як взяли Міська Капцюха до австрійського війська, то видали йому мундир, баклажку і карабін з багнетом.

Карабін Міська зацікавив особливо і він почав його уважно розглядати. Врешті зауважив, що люфа має отвір, і звернувся до капрала:

– Пане капрале, хочу попередити, жи туткаво є дзюрка. Шоби потім не було на мене!

КАПЦЮХ ЛІПШЕ ЗНАЄ

Грицеві Капцюху служба давалася нелегко, бо Гриць вважав, що має свій розум, то чого мусить слухатися тих німаків. Одного разу сержант спитав його:

– Шеренговий Капцюх! Чому офіцір піхоти має шаблю просту, а офіцір уланів криву?

– Мільдую слухняно, жи інакше й бути не може! Бо ж той від піхоти має ше й піхву рівну, а той від вуланів – криву. І так мусит бути, бо якби сі вони поміняли шаблями, то би їм вони до піхов не влізли, не?

НЕБАЧЕНИЙ ЗВІР

Через Скнилівське поле їхав якийсь пан, а що коні його вже зголодніли, то послав візника з серпом, аби нажав вівса. Візник зробив, як велів пан, але забув серпа на полі.

За якийсь час прийшли скнилівці подивитися на своє поле і почали дивуватися, що то так файно овес випасло. Так рівненько – одна лише стерня стирчить. Ніколи раніше скнилівці серпа не бачили, бо висмикували збіжжя руками.

Аж бачать – лежить щось кривеньке, гладеньке і до сонця виблискує, наче скарб.

– О-ой, то щось має бути недобре, – злякалися вони, – коли таке маленьке, і стільки вівса з'їло.

– Давайте, поки не пізно, заб'єм!

Хтось ухопив палицю в обидві рук, та й бух по серпу. А той – бриць! – угору підскочив, крутнувся і впав згори рудому Кузьові на карк. Кузьо заверещав, а тут його сусіда вхопив серпа за ручку і потягнув щосили до себе. Як шарпнув, так голову і відтяв.

– Стривайте, – втрутився вїт. – Нема іншої ради, хіба оцю бестію спалити.

Кинулися скнилівці шукати якої деревини до лісу, що тягся край поля, хутко позносили. запалили багаття. Вїт обережно дрючком заштурхав серпа у вогонь і стали всі стежити, що ж то далі буде.

А серп червоніє, червоніє – аж очі сліпить.

– Ти ба – від вогню воно ще гарніше! – дивуються скнилівці.

– А давайте його втопимо, – сказав вїт і, підчепивши розпеченого серпа дрючком, поніс його обережно до струмка.

Як тільки серп упав до води, пролунало загрозливе шипіння. Скнилівці злякалися вже не на жарт.

– Кара Божа! Тікаймо! Бо ж воно таке сердите, що спасу нема! І погнали стрімголов до села.

БИЧОК НА ДАХУ

Стара дерев'яна церква на Скнилові геть обросла на даху травою.

– Добре би ту траву скосити, сказав вїт.

– Що там косити, треба якого бичка на церкву висадити та й випасе, – порадив Яцько Макольондра.

Та рада всім припала до смаку і зараз привели бичка. Хтось приніс драбину, перекинув через хреста на даху шнур так, аби один кінець тримати в руках, а другим обв'язати за шию бичка.

– Гей рруп! – скомандував вїт, і бичка почали тягти за шию догори.

– Але як та худобина траву чує! – тішився Яцько. – Аж язика висолопив!

ЛЕГЕНДИ ВИННИКІВ

ДРАКОН З ЧОРТОВОЇ СКЕЛІ

Ніхто не знав, звідки прилетів цей дракон, що оселився піді Львовом на Чортових скелях.

В погідну днину вигрівав своє могутнє тіло на скелях, ліниво мружачи дрімливі очі. Коли надходив вечір і тіні високих сосен лягали на землю, дракон оживав – спочатку з хрумкотом потягувався, розправляючи могутні лапи, далі шкробав гострими кігтями по камінні, аж іскри летіли, а вкінці розривав повітря голосним гарчанням. Від його рiku стрясалися дерева, гуркотіло каміння, аж луна котилася і страхом напоювала місто.

Був час, коли дракон убивав для самої лише розваги. Годі було потрапити зі Львова до Винник, бо страховище наїлося в лісі на пагорбах і тільки й чекало на необачного подорожнього.

Та от урешті уклали львів'яни зі змієм таку угоду, що будуть йому приганяти худобу на поживу. А крім того щомісяця молоду панну приводити.

Того чорного дня всі дівчата вкладали до шапки папірчики зі своїми іменами, а посланці з шапкою ішли до самої драконячої печери й ставили шапку перед чудовиськом.

Змій якусь хвилю обнюхував папірці, а тоді як дмухне – всі вони, мов пелюстки, вгору злітали. Лише один папірчик залишався.

Посланці поверталися назад, несучи в шапці для когось горе, а для міста спасіння.

І так тривало понад рік, аж поки не випала черга на доньку коваля Ярину.

Вістку їй принесли якраз у переддень шлюбу. Родина вся залилася слізьми, та що мали робити – мусили споряджати ковалівну на смерть таки того вечора.

Її наречений був мисливцем і відчайдухом таким, що не раз з самою лише рогатиною йшов на ведмедя. Але дракон – не ведмідь. Може б його вдалося забити, але ж він не підпустить до себе, змете гарячим полум'ям.

– Знаєте що, сказав мисливець до коваля. – Я піду замість Ярини.

– Що ти говориш? – здивувався той. Дракон чекає панну. Тобою він не вдовольниться.

– Він і дістане панну, – усміхнувся мисливець. – Я буду тією панною.

І по тих словах парубок хуленько зголив собі вуса, натер щоки буряком, вбрався в Яринину шлюбну сукню – чим не панна? От тільки на голову ще лляного прядива накласти й віночок вчепити.

– Боже мій! – жахнувся посланець, який мав відпровадити офіру до змія. – Та ж дракон усіх тоді заб'є, коли викриє обман!

– Не вспіє викрити, – сказав юнак. – Ходімо

І пішли вони удвох з посланцем до Чортових скель. Посланець усю дорогу трусився й молитви шепотів, а мисливець стискав меч, захованого в складках широкої сукні.

Дракон уже чекав. Ані тіні підозри не мигнуло в його очах. Бачив перед собою струнку вродливу панну з буйним хвилястим волоссям, котре падало на дещо заширокі плечі.

Посланець уклонився і поспішив покинути жахливу місцину, а юнак сміливо рушив до змія.

Той лежав собі, ліниво муркочучи під ніс, і жер жадібним поглядом улюблений смаколик. Зараз він насолодиться ніжним дівочим м'ясцем. З цією п'янливою думкою дракон підвів голову з лап і пащеку розкрив. Але що це?! Раптом панна зробила різкий рух і в повітрі зблиснув гострий меч.

На мить дракон заляк від несподіванки. У його не надто розумній голові виникла підозра, що панна не може володіти такою силою, щоб вимахувати двосічним мечем, як веретенем. Але це була його остання думка, бо в наступну мить з розсіченої драконової шиї бухнула чорна паруюча кров і, мов смола, заклекотіла по камінні. Ще один удар – і голова змія покотилася в підніжжя скель.

Так ото настав кінець лютому драконові. Голову його забрав зі собою хоробрий мисливець, а тіло розшарпали лісові звірі та птахи. Але ще й досі можна побачити на скелях сліди драконових пазурів.

ЗЛИДНІ

Колись у бідних хатах завше було багато злиднів. Тепер вони перевелися і, звичайно, ніхто з нас собі й не уявляє, як виглядали ці створіння. Отже, злидні – це такі маленькі чоловічки, які жили у запічку, зодягнені були у строкате лахміття і на додаток страшенно бруднючі.

А зараз я оповім вам пригоду, яка сталася з одним хлопчиком. Якось його батька коваля, покликали до маєтку кувати панських коней. Відходячи, він сказав:

– Дивися, сину, не бігай сам десь далеко від хати. А перед сном поклади часник під подушку, щоб злидні тобі якоїсь штуки не втнули.

Коли батько пішов, хлопчик побіг на вигін до товаришів, а вернувся, як уже смеркло. Ігри його втомили і він ліг спати, забувши батькову пораду.

Другого дня прийшов коваль з роботи, дивиться – а на лаві замість його сина лежить якесь мале зморщене сотворіння.

– Де мій син? – скрикнув коваль.

– Я тут, тату! – озвалася дивна істота.

– Хіба ти мій син?

– Так, тату.

Голос був слабенький, хриплий і такий жалібний, що бідний батько аж заплакав з горя.

Істота, яка назвалася його сином, виявилася надто зажерливою. За день вона з'їдала стільки, що коваль і за три дні б не подужав. Невже це й справді його син? Що ж таке з ним сталося? І вирішив коваль піти до баби Вістунки, яка зналася на всіх хворобах.

Вістунка жила в лісі у маленькому дерев'яному будиночку з трьома своїми слугами – котом, вороною і совою.

Того дня знахарка, розпаливши на галявині багаття, варила у казані чарівне зілля.

– Доброго дня, – привітався коваль. – Я до вас, бабусю, із бідою.

– А до мене, синку, з радістю ніхто не ходить. Ну, яка в тебе біда? Може, якраз чимось зараджу.

Баба Вістунка уважно вислухала ковалеве горе, подумала і сказала:

– Знаєш, здається мені, що то не твій син. Може, я й помиляюся, але все ж думаю, що його злидні підмінили. Таке вже не раз я зустрічала.

– Що ж мені робити? Чи є на те якась рада?

– Якби не було, чи була б з мене баба Вістунка? Слухай сюди. Коли прийдеш додому, то візьми сито й носи ним воду з колодязя до хати. Потім розкажеш мені, що почув.

Коваль зробив усе, як радила баба. І от, коли він аж упрів, гасаючи до колодязя й назад, раптом проява на лаві закректіла і руками сплеснула:

– Оце диво! Мені уже друга сотня літ добігає, а ще такого не бачив!

– Ну, я не казала? – засміялася знахарка, коли коваль їй усе розповів. – Тепер ясно – Злидні тобі сина підмінили. Що ж, пішли його рятувати. Гей, слуги мої, за мною!

Не доходячи до ковалєвої хати баба сказала:

– Як тільки увійдем, зразу замкни двері, а сам стань коло печі з коцюбою, щоб той злидень не мав де тікати.

У хаті знахарка запалила соснове гілля і понесла до лави. Злидні дуже не люблять запах диму соснових гілок. От і це злиденя зірвалося з лави й почало бігати по хат, – то до дверей кинеться, то до вікна, то до печі. Нема куди ховатися. А тут ще слуги бабині насідають – кіт кусає і дряпає, ворона дзьобає, а сова крилами б'є та ще й кричить так страшно, що у злидня голова мало не лусне. Перелякався він не на жарт і як побачив, що нема ради, загукав, наче недорізане порося:

– Випустіть того хлопця! Випустіть, інакше я згину!

Тут за печею зашаруділо, ціла хмара сажі аж до стелі знялася і вискочив звідти живий здоровий син коваля.

Баба Вістунка свиснула і враз її слуги залишили злидня у спокої. Злиденя шусьнуло у зачіпок – тільки його й бачили.

З тих пір покинули злидні ковалєву хату й зареклися йому шкодити.

ПРИГОДА З МИШОЮ

В давні часи в околицях Львова мешкали пустельники. Як тільки наставали теплі весняні дні, вони покидали монастирі й поселялися в лісах, далеко від людей і віддавалися молитвам.

Пустельники жили в куренях над яким-небудь потічком, а харчувалися лише ягодами, травами і різним корінням. Дехто тримав козу, а хтось – курей та качок. Пізньої осені поверталися вони назад в монастир.

Бувало, що до пустельників приставали молоді учні, котрі й слугували їм і навчалися премудрощів святого письма. Розповідають, що був у одного дуже старенького пустельника такий учень. Десять років тому, коли вже настала пора повертатися їм у монастир, учень почав прохати пустельника відкрити йому істину.

– Вчителю, ви мене знаєте – я як могила. Що ви мені довірите – буду тримати при собі.

– Яку ж я тобі істину маю відкрити?

– Ту найбільшу!

Пустельник подивився в розпашілі очі свого учня и сказав:

– Добре. А ти дійсно вмієш зберігати таємницю?

– Як скеля!

– Я відкрию тобі істину, але трохи пізніше. Потерпи трішки.

Минуло пару днів і ось пустельник покликав учня і показавши йому на дерев'яне відро, щільно накрите покришкою, сказав:

– Візьми це відро й занеси братові Онуфрію. Та гляди, не надумай відчиняти по дорозі.

Учень взяв відро і подався до пустельника, що мешкав за горою. Відро було зовсім легке, але щось у ньому катулялося. Що це там могло бути?

Він ішов і всю дорогу не давала йому спокою ця думка – що ж він таке несе для брата Онуфрія? Але боявся послухатися вчителя.

Однак, коли те, що знаходилося у відрі, раптом почало шкребтисся, учень не витерпів і обережно, ледь на палець причинив покришку. Та щойно те вчинив, як з відра миттю вистрибнула нажахана миша і щезла в траві.

– А бодай тобі цур-пек! – розгнівався учень.

Такого збитку від свого навчителя не сподівався. Був певен, що пустельник вирішив із нього поглузувати та ще й брата Онуфрія забавити.

Ледве стримуючи себе від образи, повернувся хлопець назад. Пустельник саме кулешу варив.

– Що то значить молодий! – вигукнув він. – Раз-два і вже назад вернувся. Ну, як там брат Онуфрій поживає?

– Ви мене за кого маєте? – гримнув відром учень. – Хотіли з мене посміх зробити?

– Я? З тебе? Ніколи в світі.

– Навіщо ж ви послали мене з тою мишою?

– Навіщо? Зараз поясню. Ти, як бачу, до брата Онуфрія так і не добрався. Цікавість замучила, правда?

– Замучила, – признався учень. – Коли почало воно там шкребтисся, то я вже не втерпів.

– Ага, бачиш! Виявляється, що тобі й дурної миші довірити не можна, а ти хочеш, аби я тобі найбільшу істину сповістив?

СОРОЧКА МІСЯЧНОГО СЯЙВА

Граф Тишкевич мав дві доньки. Молодша, Гальшка, була найвродливішою дівчиною на всю Галичину, а старша, Марина, мов на збитки, була зовсім негарна. Мабуть через те й вдачами своїми сестри різнилися, бо що Гальшка лагідна, покірنا і добра до людей, то Марина і зла, й сварлива, і заздрісна.

Отже й не диво, що коли Гальшку пошлюбив славний лицар з роду князів Острозьких, то одразу ж Марина спалахнула таким лютим гнівом на сестру і її чоловіка, що не могла вже втамувати цієї люті в собі, а мусила виладувати. З тим, подалася до лихої чаклунки Ягни, що мешкала в мочарах коло Чишок в торф'яній хаті без вікон. Жодній добрій душі не вдалося б перейти ці жаскі мочари, але людина погана й лиха переходила їх зовсім легко, бо мочари тішилися її появі й помагали, як могли.

Марина підійшла до торф'яної хатки і постукала в очеретяні двері.

– Заходь, Марино, заходь, – озвався старечий голос – Я вже давно чекаю тебе.

В хаті була мряка і наче б туман клубочився по долівці. Ягна брала цілими пригоршнями сушені жаби і товкла їх у ступі.

– Ну-ну, голубко моя, сідай на ослінчика, зараз подумаємо, як тобі зарадити. Що, не видно ослінчика? Сідай на мого kota. Сідай, сідай, це і є ослінчик.

Марина обережно сіла на kota і відчула, що й справді сидить на ослінчикові.

– В своїй біді можеш сама собі зарадити. Отже, витчи полотно місячної ночі, вибіли його місячної ночі, поший з нього сорочку місячної ночі і дай сестрі своїй, аби зодягла її на чоловіка місячної ночі.

– І що буде?

– А побачиш.

Вернувшись додому, Марина ледве дочекалася місячної ночі й відразу заходилася ткати. Все вона чинила так, як відьма порадила. І от, коли минуло півроку, і нарешті сорочка була готова, Марина підійшла до Гальшки і сказала:

– Дуже мені прикро, що за стільки часу я ще нічого твому чоловікові не подарувала. Але хочу зараз виправити помилку. Цю сорочку я сама виткала і пошила, зодягни її на чоловіка сьогодні на ніч. В світлі місяця вона мусить виглядати чарівно.

Гальшка взяла сорочку і аж ахнула від захоплення, бо була та сорочка легесенька мов місячний промінь, а така гарна, що очей не відведеш. Гальшка обняла сестру й поцілувала.

– Яка ж ти добра, сестро! Я б ніколи не зуміла пошити таке диво. Пізно ввечері, як зійшов ясний місяць і позолотив дахи і верхівки дерев.

Гальшка подала своєму чоловікові сорочку з місячного сяйва сказала.

– Подивися, як нас любить моя сестра Марина! Вона сама поволотом виткала і вибілила, сама й сорочку пошила ніжну, мов серпанок.

Лицар узяв на руки сорочку і зачудувався нею.

– Вдягни, мій милий, я так хочу полюбуватися тобою.

І лицар зодяг сорочку, але не довго любувалася ним Гальшка, бо несподівано серпанок місячного сяйва почав оповивати її чоловіка, весь він мовби потонував у ньому і що далі, то усе сильніше й сильніше розчинялося його тіло і ставало уже ледве видимим.

– Боже! – скрикнула Гальшка і хотіла обняти його, але руки її піймали саму пустоту.

Місячне сяйво витекло у вікно і поплило повільно над садом. Хмари наступили на місяць і враз усе вкрила темна і хижа ніч.

Настали для Гальшки дні журби і розпуки, ходить вона по замку і не може собі знайти ані хвилини спокою, весь час думає, як же сталося так, що її чоловік розчинився в повітрі. Чому саме тоді, як зодяг ту сорочку?

Зате Марина аж нетямилася від утіхи. Настала для неї пора радощів і забав, а ще солодкого вичікування, коли ж нарешті Гальшка з туги зовсім змарніє і краса її щезне.

А Гальшка кожної місячної ночі виходила на вежу й виглядала свого милого, вірячи, що так само як забрало його сяйво, так само й вернути мусить. Однак місяць ковзав у небі мовчазно й задумливо, проміння його лагідно гладило коси графівни, але жодного разу не об'явилися в місячній сяйві хоча б обриси щезлого лицаря, а з шелесту дерев, з плюскоту річки не пробився його тихий шепіт.

Так воно й сталося, як вимріяла Марина – Гальшка змарніла, схудла до невпізнання і небагом з туги померла. Але чи додало це щастя самій Марині? Ніхто не поласився на її багатство і прожила вона мізерне життя своє в самоті й забутті.

Замок Тишкевичів давно вже розсипався в порошок, але й досі на тому місці, де він стояв, місячне сяйво особливо яскраве, мовби стовпом застигає на якусь хвилю, а потім піднімається в небо і щезає...

ЯК КОБИЛИЦІ ВРЯТУВАЛИ ВИННИКИ

Коли 1524 року татари грасували в околицях Львова, один їхній загін пробував добути Винники. Міщани мужньо оборонялися, але мури вже були старі і могли не витримати. На щастя, на поміч прийшли селяни з довколишніх сіл. А сталося це дуже дотепно.

Татари здебільшого їздили на огерах, а кобилиць тримали в обозі задля молока і в воєнні наскоки не брали. На тім і збудували мудрі господарі свій план. Зігнали усіх кобилиць, яких лиш в околиці знайшли і поставили в ліску за мочарами і багнами.

Вітер тоді якраз дмухав у напрямку татарського війська і запах кобилиць почули огери. Що тоді зчинилося, можете собі уявити! Жеребці почали брикатися, іржати, гризтися між собою, аж врешті, коли вже стриму не було, помчали, мов скажені на болота разом зі своїми вершниками.

Татари шмагали коней, як лише могли, аби їх затримати. Але марно. Коні галопом

увігналися в багнюку і цілий татарський загін потопився.

КАЛИНОВА СОПЛІКА

Сумний та невеселий блукав садом молодий лицар Андрусь. Того погідного зимового вечора він на самоті віддавався своїм невтішним думкам. Сніг виблискував у сяйві місяця і тіні, що падали від дерев, прибирали якогось казкового вигляду, були непорушні і мовчазні, як і самі дерева, що тихо дрімали під пухнастими білими шапками.

Той сад, напівмертвий, навіював смуток, смуток від самоти, від тиші, і тої пекучої білини снігу, котра аж колола очі.

Лицар сперся плечем на сосну і, потупивши очі, застиг, розглядаючи химерні тіні дерев, намагаючись розпізнати серед них зображення якої-небудь істоти. Та враз стрепенувся, не вірячи власним очам – одна з тіней раптом захиталася і почала рухатися. Тінь уже не належала дереву, вона швидше нагадувала людську. Але звідки їй тут узятися цієї пізньої пори? Андрусь підвів голову. До нього наближалась якась дівчина у білій сукні. Краса її була такою дивовижною, що лицар навіть не звернув уваги на те, що вбрана вона зовсім не по-зимовому, та і слідів на снігу не залишає, а наче пливе в повітрі, ледь торкаючись ніжками білої поверхні.

Андрусь стояв, наче зачарований, ледь переводячи подих. "Сниться... Це мені сниється..." – подумав собі і протер очі. Дівчина повільно наближалася. "Я втомлений... Це привиджується..." Згріб у жменю снігу і протер обличчя. Дівчина у білій сукні уже стояла поруч.

– Хто ти? Звідки?

– Мене звати Калинкою.

Андрусь не пам'ятав, про що вони розмовляє коли стояли біля холодного дерева мало не до ранку. Лицар тримав дівчину за руку. грів своїм хутряним кунтушем і не міг надивитися на її вроду.

Повів він дівчину до замку. Дорогою пробував розпитати, звідки вона і хто її батьки, але Калинка попросила:

– Ніколи не питай у мене про це, любий. Добре? Тільки тоді я зможу завжди бути з тобою.

– Як скажеш, – відразу ж погодився Андрусь. Був так сильно закоханий, що наступного ж дня оголосив про весілля.

Батьки, проте, не дуже приязно поставилися до нареченої, що не мала знатного роду. Але змушені були погодитися, бо ж син і слухати не хотів ніяких заперечень. Відгуляли бучне весілля.

Минув місяць, і молода дружина попросила відпустити її додому.

– А де ж твій дім? – запитав Андрусь.

– Ти обіцяв не питати. Колись, може, скажу, але не зараз. Щомісяця ти мусиш відпускати мене на день, щоб я могла відвідати свою родину.

Лицар не заперечував, і так тривало кілька літ. Вже і донька в них народилася, вже і підросла трохи, а молода дружина і далі щомісяця зникала невідомо куди і ніколи навіть словом не обмовилася, де була.

Однаке батьків непокоїла така дивна поведінка невістки, і вони щоразу намовляли сина, аби він вивідав таємницю.

– Мало того, що взяли до хати невідомо кого, то ще й не знаємо, чим вона там займається, – часто бурчав батько. – Добрі справи у таємниці не тримають. Що то врешті за родина така, що показати її не можна? Чи ми не люди?...

– От, от – погоджувалася мати.

І так вони удвох надокучили Андрусеві, що він не витримав і погодився-таки вистежити жінку.

– Але як маю це зробити? Крастися за нею назирці?

– Ні, синочку, – встряла матуся. – Є куди кебетніший спосіб. Всади увечері шпильку з ниткою в її сукно. Вранці вона, як звикле, подасться з хати, а нитка тебе й виведе куди треба.

Калинка завше зникала на світанку, коли чоловік її ще спав, тож Андрусь ще звечора вчинив так, як навчила його мати: вколов у жінчину сукню крихітну шпильку, за якою тяглася тонка, ледь помітна нитка. Вранці прокинувся і пішов слідом за тією ниткою.

Вийшовши до саду, довго блукав помежи дерев і кущів, аж поки не побачив шпильку просто на калиновій галузці. Від несподіванки Андрусь зупинився. Далі витяг шпильку і поніс до батьків.

Ті відразу зрозуміли, в чому таємниця Калинки, але ж синові нічого не сказали, а навпаки, заспокоїли його мовляв хитра жінка дорогою зачепила її за калинову гілку. Андрусь впокоївся і подався на полювання, як робив завжди у ті дні.

Не встиг він ще далеко відіхати від дому, як батьки наказали вирубати всю калину в саду. Слуги відразу виконали наказ і скоро калинові гілки покотом лежали на землі.

Увечері Андрусь повернувся, але не застав вдома дружини.

– Певно, затрималася у своїх родичів, – сказала мати

– Щось тут не те, – недовіжливо похитав головою Андрусь. – Такого з нею ще не було. Завжди поверталась вчасно. Тільки б нічого не трапилось.

Він ліг спати дуже засмучений. А вранці, ледве схопившись із постелі, відразу ж побіг розпитувати слуг чи не повернулася молода дружина. Але її ніхто не бачив.

Минуло кілька днів. Лицар нетямився з туги. Якось узяв за руку маленьку донечку вийшов прогулятися до саду. Коли вгледів під муром вирубану калину аж скрикнув від жалю. Калинові кущі були окрасою саду. Недобре передчуття охопило серце лицаря, думки роєм крутилися в його голові, і годі було дати собі з ними раду.

Із задуми його вивела донька. Смикнувши тата за рукав, вона попросила:

– Татуню, виріж мені сопілку з калини.

Лицар мовчки втяв гілку і заходився майструвати, далі підніс вже готову сопілку до вуст, але заграти не наважився.

– На, доню. Дмухни перша.

Не встигла ще дівчинка притулити сопілки до невмілих вуст, як сама собою полинула жалібна мелодія, а за нею – тиха пісня:

– На сопілоньці, доню, грай

Тільки серденька не вражай.

Доню моя кохана,

Серденько моє в'яне.

Тут мене порубали

Від донечки одібрали.

Лицар миттю все зрозумів і, скрикнувши від несподіванки, схопив сопілку і приклав до вуст. Знову почувлася пісня:

На сопілоньці, милий, грай

Тільки серденька не вражай.

Милий ти мій, коханий,

Серденько моє в'яне.

Тут мене порубали Від милого одібрали.

– Таточку, – захлипала дівчинка, – таточку, се наша мама?

– Так, доню, так. Твоя мама була калиною, а мої недобрі батьки звели її зі світу.

Лицар взяв доньку за руку і вони пішли з замку, не взявши з собою нічого, крім сопілки. Кажуть, довго ще стрічали їх люди на шляхах – молодого, але дуже вимученого чоловіка в обідраному одязі і маленьку дівчинку, вродливу, мов лялька. Чоловіка того вважали божевільним. Певно, він і зробився таким, кожного стрічного просячи не обривати калинових ягід, бо то кров його дружини, Калинки.

Коли втома сковувала тіла блукальців, обоє сідали в траві і чоловік грав на сопілці. Люди зупинялися, обступали дивну пару і прислухалися до сумної пісні:

- На сопілоньці, милий, грай
- Тільки серденька не вражай...

ГОРА ЖУПАН

Сталося так, що поляки оточили козаків у Винниках під горою. Легенда каже, ніби це сталося в той час, коли Хмельницький облягав Львів. Але це неможливо, бо жодного польського війська в околицях не було, а тому козаків ніхто не міг оточити. Це мусило статися значно раніше.

Поки не звечоріло, козаки боронилися як могли, а в сутінках зійшли на гору. Порозвішували жупани на куцах та деревах і запалили вогні.

Під покровом ночі козаки втекли Лисинецьким трактом. Поляки на світанку кинулися штурмувати гору і застали тільки попіл від вогнищ і жупани козацькі.

Відтоді гору назвали Жупан.

РІЧКА МАРУНЬКА

Колись то була глибока річка і на ній стояло багато млинів. Тече вона від того місця, де тепер дріжджовий завод, і до Винників.

За старих часів молодий боярин заблукав у лісах на ловах. Три дні і три ночі шукав дорогу, аж на четвертий день почув дівочий спів. Пішов на голос і побачив дівчину, яка пасла корів.

Боярин спитав, як йому вийти до Львова, і дівчина сказала:

– Ідіть за цією річкою.

На прощання боярин поцікавився, як дівчину звати.

– Марунька, – відповіла вона. Так ту річку і назвали.

За іншою легендою боярин закохався в пастушку, забрав її до себе, хотів одружитися. Але батько був проти і зажадав, аби дівчина вертала до села. Дівчина з розпачу втопилася в річці, яку потім назвали її іменем.

СУФРАГАН

В липні 1756 року у Винниках з'явився орден піярів. В старому замку вони влаштували свій монастир. Настоятелем був жорстокий і лютий єпископ-суфраган Самуель де Гловно-Гловінський, якого люди називали Шуфриган.

Селяни тяжко працювали на монастир, а Шуфриган переслідував усіх, хто без його дозволу збирав в лісі хмиз, високий на зріст, з палицею в руках, з'являвся несподівано з-під землі у лісі Діброва і лупцював усіх, кого піймав.

Згодом виявилось, що з монастиря вели підземні ходи до лісів, тому то страшний монах і випірнав з-під землі. Селянам здавалось, що він володіє якоюсь надприродною силою.

Шуфриган діставав особливе задоволення від катувань, і Господь його прокляв.

Коли Шуфриган помер і його поховали, на другий день труна з'явилася на поверхні. Земля не прийняла його. Ще двічі його ховали на цвинтарі, і кожного разу земля викидала назад.

Врешті поховали його на роздоріжжі.

Але й тепер під час бурі чи грози блукає Дібровою привид лютого монаха і тяжко стогне.

Працівники тютюнової фабрики розповідають, що бачили його привид у підвалах. Деколи з-під землі лунає стукіт коліс. То Шуфриган викрадає цигарки і вивозить на бричці.

Ще й досі у Винниках лякають дітей страшним Шуфриганом або Шуфригою.

ПОЗИЧКА

Федір Чугай був славним розбійником на Винниківському тракті. Він зупиняв купців, що верталися з ярмарків, і брав з них десятину.

– Ви мої дорогенькі, – казав до них, потребуєте гроші на гандель, а я і мої люди потребуємо на життя. Дайте нам десятину і як маєте свій гоно́р купецький, то нас не здурите.

На Федька полювали гайдуки і часто доводилося битися не на життя, а на смерть. Після одного такого бою половина опришків зазнала важких ран і злягла. Федько потребував грошей на лікування, а тої данини, що платили купці, було замало.

Одного дня він перепинив на дорозі винниківського купця, який, продавши ві Львові худобу, вертав додому і попросив його позичити сто талярів.

Купець ковтнув гірку слину і без слів витяг з-за пазухи капшука з грошима. Виявилося, що там якраз рівно сто талярів.

– Файно є! – сказав Федько. – За два тижні в тій самій порі буду вас чекати.

Наступного тижня купець знову погнав худобу до Львова. Гнав не сам, а найняв ще парубка. Коли ж продав усе, то боявся вертати з грошима і вдався до хитрощів. Купив на ринку гладушик сметани, кинув у нього таляри й дав парубкові, аби завіз йому до хати. Парубок підсів до когось на віз і щасливо заїхав у Винники, не підозрюючи, що везе. Купець повернувся трохи пізніше, й коли з парубком розраховувався, то сказав:

– Чи ти знаєш, яка та сметана дорога? Сто талярів коштує.

Із тими словами перелив сметану до іншого гладушика й показав гроші.

– Навіть Федько Чугай ніколи б не здогадався, де я гроші сховав, – задоволено сміявся купець.

Ще за тиждень він знову поїхав на ярмарок, продав дещо, а щоб грошей назад не везти, накупив різне причандалля для господарки.

І от на дорозі спинив його Федько.

Купець похолов зі страху і почав нервово роздумувати, як буде пояснювати, чому їде з базару без грошей.

– Слава Йсу! – привітався розбійник. – Прийшов-єм звернути вам гроші.

Купець натяг віжки і спинив коней, все ще не вірячи своїм вухам.

– Оце маєте свої сто талярів, – сказав Федько й кинув купцеві на коліна повний капшук грошей. – Дуже вам дякую. А на прийдешне не ховайте гроші до сметани, бо й так не поможе. Як захочу то знайду. Щасливої дороги!

ЧУДОТВОРНА ІКОНА

На переломі XVII і XVIII сторіччя Винники перейшли у власність шляхетського роду Тарлів. Тоді збудовано було замок, в якому жили брати Тарли Змагаючись за спадщину, старший брат підстеріг молодшого на валах під Дібровою і вбив. Там він його й закопав. Згодом не раз уночі можна було побачити кремезного лицаря, що чекає на валу на свого брата. Убивця одружений був з Мар'яною Потоцькою, котра теж лишилася в народній пам'яті.

В одного господаря на прізвище Нікель висіла в коморі стара засмальцьована ікона Матері Божої, мальована на полотні. Якось помітили, що ікона виділяє краплі прозорої рідини і мовби самоочищується. Ікону негайно перенесли до церкви, бо сам Нікель, хоч і походив з німців, був греко-католиком.

Коли про ікону почула Мар'яна, то забрала її до каплиці в замку. З цієї нагоди запросила гостей зі Львова аби й вони побачили чудотворну ікону. І тоді Матір Божа промовила до них:

– Віддайте ми нашу ролю (рілля), бо там маю добру волю.

Проте Мар'яна і не думала повертати ікону селянам. Тоді ікона шезла. А вві сні Мар'яна побачила Божу Матір, котра їй звеліла збудувати костел, в якому вона обіцяла знову об'явитися. І справді, щойно Мар'яна збудувала костел, як там з'явилася чудотворна ікона.

ДЗВІН

В Чишках, що біля Винників, колись давно збудували дуже гарну церкву і таку ж гарну дзвіницю. Але найбільше у Чишках пишалися дзвоном, бо людвисар, що його відливав, запряг, що цей дзвін має чудесну силу і жоден інший дзвін сили такої не має.

Щодня вранці, ополудні і увечері бив дзвін на цілу околицю. Вранці людей прокидав зі сну, в полудень кликав до обіду, а ввечері вкладав до сну.

Коли той дзвін грав, люди завмирили на полях, на шляхах, і опромінені радістю слухали. Так він гучно і гарно грав, як жоден інший на світі. І коли посварені сусіди чули його голос, то в ту ж хвилину годилися і забували про образи.

Трапилося, що збійці обступили купця на шляху з оголеними шаблями, і вже от-от збиралися його зарубати, як раптом голос дивовижного дзвону розливався в повітрі. І збійці опускали руки. Бо мав таку силу той дзвін, що зло обертав на добро, смуток на радість, а тверді серця пом'якшував і зворушував.

Важко сказати, скільки часу дзвонив той дзвін, заки не сталося лихо.

– Горить! Горить! Горить! – розляглося однієї ночі надовкола і геть усі мешканці вибігли з хат, рятуючи, що тільки можливо. Спочатку палала тільки одна хата, але незабаром спалахнуло ціле село. Полум'я перебігало з хати на хату, з клуні на клуню, з паркана на паркан. Ціле щастя, що чишківчани встигли випроводити худобу у безпечне місце.

Кажуть, що дзвін тоді дзвонив сам, дзвонив на сполох і то з таким роз'їдаючим смутком, що кров'ю серця обпікало. Тужливе калатання дзвону летіло у темну ніч, дзвін плакав над нещастям, котре навідало Чишки.

Допіру вранці дзвін замовк. Перепалені балки дзвіниці обвалилися, дзвін зойкнув востаннє і гупнув у полум'я.

Від старих Чишок лишилися самі тільки згарища і велика купа сірого попелу. І коли настав день, усі взялися до розгрібання попелу та до відбудови поруйнованого.

– Ціле щастя, що весна надворі, – шукали втіху селяни, – весь врожай лишився на полях. А якби пожежа мас застукала восени – оце було б лихо! А так не біда, до зими відбудуємося.

Відразу після пожежі усі кинулися шукати свого улюбленого дзвона, та скільки не розкидали лопатами попіл, скільки не порпалися, а дзвону не було й не було.

– Може, він розтопився від того жару? – сказав священик і всі тоді вирішили, що так воно й сталося.

Село відбудувати вирішили на новому місці, бо надто багато часу мусили б стратити на розгрібання згарищ.

Ще до перших холодів село відбудувалося, з'явилися нова церква і дзвіниця. Тільки чудесного дзвону бракувало і від цього було дуже сумно всім.

Згарища старого села поволі заросли буйною соковитою травою і перетворилися на пасовисько.

Одного разу через багато літ після пожежі сталося диво. Коли стадо свиней порпалося в землі, несподівано один кабан зачепив рилом щось тверде і блискуче. Він рив, рив і рив, але таємничий предмет міцно сидів в землі.

Пополудні надійшли пастухи, і враз розпізнали чудовий дзвін.

– Дзвін! Дзвін! – закричали вони радісно, скликаючи селян, і незабаром уже ціла юрба збіглася з лопатами та ломом й заходилася добувати дзвін.

До пізнього вечора тривала праця, а як місяць зійшов, дзвін заладували на воза і привезли до церкви.

А наступного дня він уже дзвонив, а ціле село плакало від радості, бо ж то був їхній рідний дзвін, якого не мав ніхто. І всім вчувалося одне:

– Свині мене відрили,

Люди м'я відмили.

Бім, бам, бум.

ЄВРЕЇ

ЗОЛОТА РОЗА

Ай, ви по знаєте про Золоту Розу? А що ви знаєте? То все одно, що не знати, звідки сонце сходить. Бо наша Роза була як сонце. Її всі любили і прислухались до її слова. І ніхто не мав права перебити.

– Ціхо будь, Роза говорить!

А яка вона була гарна! Ай! Всі жиди тішились її вродою і казали: "Наша Роза". Всім вона була сестрою.

Коли то було? О-о, то вже добрих чотири сотні літ! Але не забудуть Розу і за тисячу.

А наша історія починається з того часу, як жиди почали збирати гроші на нову синагогу на місці тої, котра згоріла. Нова синагога мала бути мурована, щоб її вогонь не пошкодив та висока і розкішна, а дах мав бути такий, щоб здалеку його видно і всі довкола могли переконатися, яким великим є Бог Ізраїлю. А на таку синагогу купу грошей треба. І пливли щедрі пожертви з усіх сторін, і тішились всі, що мрія їхня незабаром здійсниться. Синагога росла, мов на дріжджах. І така вона була чудесна, що люди спинялися і милувалися нею

Але поруч водночас будувався костел і католицький клір не міг змиритися з тим, що по сусідству буде стояла синагога. І ото знайшли вони якийсь папір, що до них має належати ця земля, і замкнули святиню, щойно її тільки викінчено було і впорядковано.

Плач повстав серед народу Ізраїлю. Святиню забрали! Судовий процес тягнувся довго-предовго, плакали жиди гіркими сльозами, але ніхто на ті сльози уваги не звертав.

Але жила ві Львові пані побожна, вдова доброти незрівнянної. Називалася вона Роза. Бо як рожа, що розсилає пахощі свої довкола, роздавала вона милостиню поміж убогими, а дім її був для нещасних і хворих як рідний. Ще коли жила вона у домі батьків своїх, називали її всі "Голден Ройзе".

І ось Роза, побачивши, яке лихо спало на голови її народу, і чуючи його плач та зітхання, офірувала весь свій маєток на викуп святині, але церковні урядники й слухати не бажали.

– Хай сама прийде з грошима в руках! – таке було останнє слово єпископа. Роза була така вродлива, що кожного могла вродою зачарувати. І боялась вона мужів, а особливо тих, що не мали жінок. Але вона розуміла, що коли не піде, то ніхто за її люд не заступиться. І пішла Роза до єпископа, а той як на неї глянув, дар мови втратив. Лише через хвилю видушив, пожираючи очима:

– Зостанешся в мене, то віддам твоїм братам святиню.

– Добре, – відказала Роза, – я лишуся в тебе. Але сочатку поверни святиню. Бо не можу довіряти тобі, якщо ти мені не довіряєш. Ти не втрапиш нічого, а я втрачу честь. А, може, і свій народ і моє життя.

Єпископ погодився і підписав папір, а Роза відіслала папір старшинам жидівської громади, сама ж зосталася у єпископа

Велика радість опанувала жидів, коли вони змогли врешті увійти до синагоги і вперше молитвами прославити Господа. А в тих молитвах вознесли вони й подяку своїй рятівниці.

Ніч проминула для Рози, як довга смуга терпінь. Знесилений єпископ урешті захропив, а коли вранці прокинувся, то не побачив Рози живою. Отруїлася Роза, щоб не жити з плямою ганьби. Але життя її не страстилося намарно – Роза навіки увійшла до пантеону мучеників, а синагогу назвали її іменем.

ЩАСТЯ І НЕЩАСТЯ

Зустрілися якось Щастя з Нещастям, і коли Нещастя схотіло підійти до Щастя, те обурилося.

– Не наближайся до мене! Я не бажаю розмовляти з жебраками.

– Ну, певно! Гордуєш мною, бо маєш гроші. Вділи й мені щось, тоді і я зможу робити людей щасливими.

– Добре, я дам тобі грошей, аби ти переконалося, що ні на що не здатне.

І дістало Нещастя велику скриню золота й срібла та подалося з ним серед ночі до міста шукати кого б то можна було ошчасливити. Знайти бідних людей не важко, бо мешкають на околиці, і двері їхніх хат відкриті навстіж. Нещастя вибрало одну з хат, поставило скриню на порозі і пішло собі.

Бідні люди, які там мешкали, звичайно ж, нічого не чули. Але ось прокинулася дитина і почала плакати й проситися на двір.

– Дувиде, – сказала жінка чоловікові, – виведи малого на двір...

Та коли Дувид узяв дитину і рушив до дверей, то на порозі спіткнувся, боляче вдарившись ногою...

– Ой! Що це! – вигукнув він. – Ханче-лейб! Може маєш свічку і сірника, бо я, здається, якусь тяжку скриню намацав. А вона йому відказує:

– Чи я можу мати свічку і сірник тут де сплю?

– Ну то злізь, Ханче-лейб, з постелі і пошукай, може, де є кусник свічки й засвіти!

Злізла жінка з постелі, засвітила й побачили вони велику скриню з небаченим скарбом. Стали вони його рахувати, а йому й ліку нема. Попросив тоді чоловік, аби жінка метнулася до крамниці та купила горілки, хліба, свічок і щось для дітей. Жінка хуленько вбралася, побігла до крамниці й доти стукала, доки заспаний крамар не відчинив.

Давно вже вони так ситно не їли.

– Ханче-лейбен, – попросив чоловік, – послухай мене, сховай кілька дукатів під подушку.

– А то нащо? – здивувалася та. – Хто нам їх забере? Лягаймо спати. З тим і заснули, але забули, що хата їхня стояла біля лазні, а в лазні завше ночує різна злодійня. Власне злодії, що саме поверталися з якоїсь вилазки, помітили метушню в тій хаті, підкралися, усе любенько роздивилися і щойно господарі поснули, вкрали скриню.

Можете собі уявити який рейвах зчинився вранці. Чоловік кричав на жінку, жінка – на чоловіка.

– Чи я тобі не казав заховати бодай кілька дукатів?

– А може то був лише сон!

– Який сон! А оно горілка недопита і бенькарти наші в руках обарінки тримають!

І почалася у них ще гірша біда, бо колись принаймні жили у згоді. Тим часом Щастя з Нещастям знову зустрілися, і Щастя хотіло пройти стороною, але Нещастя спинило його.

– Не цурайся мене, а ходи подивимось, як я ушчасливило бідних людей.

– Можу собі уявити! Де ти годне когось ушчасливити?

Але пішли таки і застали тих бідних людей, як вони сваряться і нарікають одне на одного, три їхні доньки сидять на порозі, а діти бавляться у піску. З того крику Щастя зрозуміло, що скриня грошей не принесла добра, бо не мали ті люди щастя. І щоб якось їх порятувати, воно підкинуло великий діамант дітям у пісок. Діти втішилися такою гарною забавкою і побігли хвалитися батькам. Бідняк покрутив діамант у руці і сказав:

– Гарне скельце, нехай лежить на вікні.

І, поклавши його на підвіконня, пішов собі прогулятися. Саме на ту пору нагодився багатий віденський купець. Він ішов і роздивлявся, когось, видно, шукаючи, і раптом помітив коштовного діаманта на вікні бідної обдертої халупи.

Купець зараз же зайшов усередину і, морщачи носа від важкої задухи, просякклої запахом цибулі, роззирнувся по хаті. Довкола панувала жахлива убогість, а що була якраз п'ятниця, то брудна засмальцьована господиня поралася коло печі і бурчала щось роздратовано під ніс. Купець спитав, чи не продастеь вона оте скельце, котре лежить на

вікні.

– Та чого не продати, – згодилася та. – Якщо дасте добрі гроші, то хоч зараз беріть.

– А скільки ж ви хочете за цю забавку?

– А скільки вам не шкода?

Коли Щастя опікується людиною, то робиться вона мудрішою і обережнішою.

– Ну, дам вам триста гульденів.

– Е, де там! За триста не віддам. Нехай лежить та править мені за люстерко.

– То беріть шістсот!

– І за шістсот не дам. Хіба то гроші?

– Добре, дам вам тисячу!

– Ой, знаєте, нехай покличуть діти батька, як він вирішить, так і буде.

Господар з явився в залатаних штанах без сорочки. Дивно виглядає цей продавець діамантів, подумав собі купець. Але щаслива зоря вже зійшла над їхнім домом і осявала кожен крок. Тому він не погодився і на три тисячі гульденів, хоча ніколи в житті не тримав навіть ста центів.

Врешті дав йому купець чотири тисячі і забравши діамант, повернувся до готелю "Жорж", де винайняв кімнату.

Тут мусимо сказати, що той купець приїхав до Львова, щоби відшукати свого родича. Купець якраз недавно овдовів, а що дітей не мав, то вирішив допомогти бодай родині. Він попросив господаря готелю, аби той поміг йому знайти родича. І вже того самого дня привели йому не кого іншого, як того самого бідняка, який продав діамант.

– Гевалт! – аж за голову схопився купець. – То це ти в такій бідосі живеш? А чому ж до мене не писав?

Ну що я вам буду далі оповідав, як ви й самі можете здогадатися. Купець купив біднякам новий будинок і крамницю, повидавав йому доньок заміж і відтоді нещастя ніколи не навідувалося в їхню оселю. Не марно люди кажуть, що ліпше щастя, як готові гроші.

СЛАВНИЙ РАББІ ЕЛЬХАНАН

Про раббі Ельханана з Бірки розповідали подиву гідні історії. Коли він приїжджав на своїй бричці до Львова, люди збігалися звідусіль послухати, що скаже мудрий чоловік. А чимало було таких, котрі чекали чуда. І великий раббі ніколи не скупився на чудо для всіх, хто його боготворив. Він воскрешав мертвих, зцілював хворих, а з Господом розмовляв так, як ото я з вами.

НІМА ДІВЧИНА

Одного разу звернувся до нашого раббі хасид.

– Ай раббі, яке в мене горе! Маю глухоніму доньку, водив її до всіх лікарів Галичини – ніхто не поміг. Вся надія на вас, раббі!

І раббі обіцяв, що вилікує її. Він зодяг свого ковпака, розгорнув Тору, вдарив тричі костуром по землі і гукнув таким голосом, що, здавалося, не тільки німа дівчина промовить, а й каміння почне співати:

– Саро, донько Леї, наказую тобі – говори!

А та мовчить.

– Саро, донько Леї, говори!

Мовчить хороба.

Коли ж він і втретє прокричав з таким самим успіхом, а та впертюха ані пари з уст, наш раббі – аби жив довго! – не на жарт розгнівався.

– Ага! То ти так! Ну, коли ти така вперта віслючка, то аби до самої смерті ані звуку не злетіло з твоїх вуст!

І що ви собі гадаєте? Сталося чудо: та дівчина по сьогоднішній день німа і глуха!

ЛЬВІВ ЗА КРОК ДО ЗАГИБЕЛІ

Запросила якось наша громада раббі Ельханана до Львова. Пізнього осіннього вечора зупинилася бричка раббі біля корчми на личаківській рогачці. Раббі приїхав дещо зарано і ніхто його не зустрів. Вже одне це могло зіпсувати йому настрій, але насправді зіпсувало щось інше. Коли він попросив у корчмі нічлігу, господар розвів руками:

– Ой вей мір! Нема в нас місця.

– Як то нема? – обурився раббі. – Для раббі з Бібрки нема місця? Це він тобі наказує знайти мені місце!

– Ну і що з того, що він мені наказує, коли нині маємо ярмарок і в корчмі вже всі ліжка зайняті.

Ой як раббі розгнівався! Бодай мені не казати!

– Ну, коли так, то нехай згорить твоя вошива корчма разом з цілим містом. Якраз на ту пору, коли він промовив ті страшні слова, прибули достойні мужі зустрічати шановного гостя. Боже мій, який жах охопив їх, коли вони почули той прокльон! І переляканий корчмар наробив рейваху і незабаром всі, хто був у корчмі, висипали на вулицю з клунками, бо в кожную хвилину могло все спалахнути. Частина людей розбіглася темними вулицями, галасуючи і вайкаючи, щоби львів'яни покидали домівки і рятувалися в лісах і горах.

Всіх охопив страх. І тільки раббі стояв суворий і незворушний.

Тоді достойні мужі зробили останню спробу вмилосердити святого – впали йому до ніг:

– Ай, раббі, раббі, що винні діти, побожні жінки, цнотливі панни? Що винні каліки і хворі? Чим завинили старі люди?

Раббі якийсь час мовчав і ніхто не посмів навіть повітря видихнути. Чути було, як дзижчать комарі і на головний двірець прибуває потяг з Відня.

– А чим завинили гості нашого міста? – несміливо проказали достойники. І тоді раббі заговорив, а кожне слово його бриніло в повітрі, мов дзвін.

– Тільки заради тих невинних я прощаю вас усіх! І хоча Янгол Вогню, якого я викликав, уже в дорозі, я заверну його назад! І так ото Львів порятувався. Чи це не чудо?

ГРІШНИЦЯ

А які славні проповіді виголошував раббі Ельханан! Ось яку проповідь почули вірні в синагозі Золота Роза.

– Слушайте мене сюди! Мандрував я від села до села, і від міста до міста, аж поки не завела мене дорога у Жовкву. І застав я там дуже побожне жіноцтво, дуже скромне жіноцтво, дуже охайне жіноцтво, кошерне жіноцтво! То були жінки, що ходили до лазні, жінки, що обтинали собі нігті, жінки, що пекли хали, жінки, що благословляли суботні свічки. Одним словом – зразкове жіноцтво.

Але потім поїхав до Христинополя, а там мешкала страшна грішниця родом з пекла. Жінка, що не ходила до лазні, рятуй нас Боже! Жінка, яка не обтинала собі нігті, рятуй нас Боже! Жінка, яка не пекла хал, рятуй нас Боже! Жінка, яка не благословляла суботніх свічок, рятуй нас Боже! Грішниця, грішниця, одним словом – грішниця!

І от, коли вона вмерла, і хотіли її поховати на цвинтарі, то земля не прийняла її. Коли хотіли спалити її, то вогонь не брав її. Коли кинули її псам на жир, то пси не хотіли її жерти...

Але ви скромні, побожні, охайні, кошерні львівські жінки. якщо будете ходити до лазні, обтинати нігті, пекти хали і благословляти свічки суботні, то і земля вас прийме, і вогонь вас спалить, і пси вас пожеруть!

СКАРБ ЗІ СЛУ

Мешкав колись у нас рабин Айзик бен Єкель, чоловік добрий і богобійний, але неймовірно бідний.

Як? Аби рабин був бідний?

Е-е, рабин мусить бути бідним, якщо його парафія бідує. А тому наш Айзик жив у постійних клопотах: за що його жінка купить рибу на шабас? звідки взяти гроші на ремонт синагоги? як заплатити за новий сувій Тори? А тут жінка спокою не дає і свариться:

– Ай вей, Айзику! Всього в нас обмаль, тільки боргів багацько! Вже їсти нема чого, а ти ніц, іно чекаєш на чудо. Та сі збери докупи! Зроби шось ду хулери! Якщо Еліяш Гасофер змінив русло ріки, то чого б Господь не мав і тобі допомогти?

Ну видите, які то жінки бувають? Видите, які вони зварйовані? Кого згадала – самого реббі Еліяша Гасофера! Про цього великого чоловіка знали всі львівські жиди. Багато років тому, коли краківські студенти влаштували жидам судний день і кидали у Віслу їхніх дітей, вийшов Еліяш на берег ріки і наказав ріці повернути невинних дітей назад. І ріка послухала його, викинула дітей на берег живими, а злих студентів захлиснула хвилями і втягла у свій нурт.

Але краківському реббі того було замало. Він ще зажадав, аби навіть після його смерти жидівським дітям не загрожувала небезпека і наказав Віслі змінити русло, аби текла вона попри ті дільниці, котрі жиди не заселяли. І так воно сталося.

Але то був Еліяш – святий чоловік. А що міг вчинити простий рабин Айзик? Міг тільки відмовчуватися і надіятися на диво.

Одної осінньої ночі кілька разів підряд почав йому снитися дивний сон, і кожного разу з являвся у тому сні старий чоловік у великій хутряній шапці, яку носять галицькі жиди і проказував:

– Айзику, рушай до Перемишля і починай копати під мостом через Сян. Знайдеш там величезний скарб.

Айзик не мав поваги до снів, але сон повторювався вперто і врешті наш рабин почав лаштуватися в дорогу. Взяв тлумочок з сухарями, прихопив маленьку лопатку і поплуганився до Перемишля. А що не мав за душею ані крейцара, то пішов пішки. Довелося йому йти довго – і один день, і другий, і лише на третій опинився він біля мосту через Сян.

Як побачив Айзик того моста, то гірко засумував, бо міст був довгий, а до того ж його стеріг вартовий. Щоби навіть копав він тут зранку до вечора день у день, то мусив би робити це хіба місяцями. А ще цей вартовий! Як можна копати так, аби не звернути на себе його уваги?

Рабин Айзик крутився коло мосту цілий день і навіть заночував під мостом. А наступного дня остаточно упевнився в тому, що вірити в сні марна справа. Якщо тут і є десь скарб, то добратися до нього неможливо. Врешті вирішив повернутися додому. Але несподівано загукав його вартовий.

– Довго я до вас приглядався і цікаво мені стало, чого ви тут крутитесь?

Що мав казати Айзик? Брехати не було сенсу. Все одно з його затії нічого не вийшло. І рабин розповів усе про свої сні. Вартовий голосно розсміявся:

– Як же ви дозволили себе так збаламутити? Та якби я вірив у сні, то сам би вже давно був у Львові!

– Справді? А що ж вам снилося?

– Уявіть собі. Снилося мені, буцім мушу я знайти у Львові якогось Айзика бен Єкеля, прокрастись до його хати і копати під печею. Бо там захований скарб. Ну, чи чулись, більшу бздурю? Як може бути бідним той, у кого в хаті скарб захований, га? А де би я мав того Айзика шукати? Та ж то як голка в сіні!

Після тої розмови рабин вирушив у зворотню дорогу. Ішов так, мов би йому вітер крила за спиною напинав. А коли попав додому, то схопив лопату і, не кажучи жінці ані слова, почав копати під печею. І що – диво сталося! Лопата дзенькнула об віко скрині. А як витягли її з землі і відчинили, то хата враз спалахнула сяйвом тисяч дукатів.

З тієї пори вже ані рабин Айзик, ані його парафія не бідували. Рабин збудував нову

синагогу, а кожного, кому в житті не повелося, щедро обдаровував. А на своїх проповідях любив часто повторювати:

– Бог нас має в своїй опіці, але тільки він знає, що є для людини найліпше. Одним каже, аби вони покинули вітчизну, аби на чужині знайти щастя, інших відправляє в світ, аби їм показати, що щастя повинні шукати над власним дахом.

І всі йому вірили, бо знали його історію.

ВІРМЕНИ

ГОСПОДНІЙ ЗНАК

Колись на місці Вірменської церкви знаходився сад, в якому росли завезені з Вірменії дерева й кущі. Одне дерево давало такі плоди, що коли їх розкраювали впоперек, то вони завше показували хрест. То була айва.

Багатий львівський вірменин Юрко Івашкович звернув увагу на це і розцінив як знак Господній. Коли вирішено збудувати на Вірменській вулиці церкву, то в основі плану поставлено форму грецького хреста, яку побачив Івашкович в розрізаній айві.

ЯК ОДНА ХИТРОМАНКА ЧОЛОВІКА ОБДУРИЛА

Жив у Львові вірменин-купець, що мав молоду жінку, а сам уже був у літах. І ось тая жінка завела собі коханця, парубка-підмайстра. И так вона його любила, що плекала, мов рідну дитину. Якось той хлопець і каже:

– Давно вже я не їв хаш. Чи не могла б ти мене потішити і зготувати його?

– Нема нічого легшого, – відказала жінка. – Оце скажу чоловікові, щоби купив баранячу голову й ноги і зварю тобі такий хаш, що ти й пальці проковтнеш.

– Е-е, коли ти чоловікові скажеш про хаш, то він же його і з'їсть.

– А це вже мій клопіт, як я викручусь. Завтра надвечір чекай у церкві і шойно заїде туди мій чоловік, стань поруч нього.

Увечері прийшов купець додому і жінка забагла, аби він завтра вранці купив баранячі голову й ноги, то вона зварить хаш. Купець так і вчинив, а коли вже хаш доварювався і вечоріти стало, вона сказала:

– Чоловіченьку мій, хаш ось-ось зготується, та їсти таку смакоту удвох якось не випадає. Піди-но, мій любий, до церкви і запроси до нас на вечерю першого, хто стане поруч тебе.

Купець завше слухав жінку і цього разу теж не перечив. Але сталося так, що коли він зайшов до церкви, коханець запізнився. Тим часом забрело сюди троє циган і стали побіля купця молитися. Купець, недовго думаючи, звернувся до них:

– Шановні, моя жінка зготувала хаш і сказала, аби я запросив кого-небудь на вечерю. От я вас і прошу – ходіть до мене.

Цигани радо згодилися, а коханець, що врешті прибув до церкви, тільки розчаровано облизався.

Заки чоловік ходив до церкви, жінка поприбирала в хаті, сама вдяглася у щонайліпше, корал, та перстені начепила, причепурилася, як пава і тільки й робила, що у вікно позирала.

То як же вона отетеріла, коли зобачила свого чоловіченька з трьома шмаровозами обдертими! Коли цигани зайшли до хати й розсілися біля столу, вона відкликала мужа вбік й зашипіла:

– Чи ж я тобі казала приводити сюди цих гультіпак, цих конокрадів? Що ти собі гадаєш, що я оце наварила хашу, а тепер якихось пройдисвітів частуватиму?

– Та цить уже, пізно щось казати. Я вже їх привів, то й не вижену.

– Ну, гаразд, коли ти такий манталєпа. Піди тоді хліба купи, а я тим часом розведу хаш

водою.

Щойно купець подався до найближчої пекарні, як жінка узяла ступу, кинула в неї шмат старого сала і, сівши на лаві так, аби цигани її бачили, заходилася товкти.

Цигани якийсь час спокійно спостерігали за тим, що вона робила, аж врешті їм терпець увірвався:

– А скажіть нам, паніматко, що то ви робите?

– Ой, горопашні мої! Якби ви знали, яка напасть на вас чекає, то обминали б мою хату десятою дорогою.

– Та йдіть, що ви таке кажете? Яка напасть може чекати нас у хаті такого поважного купця?

– Відразу видно, що ви не місцеві. Хай же вам буде відомо, що мій муж – неабиякий харцизяка. Оце він поназапрошує гостей, буцім-то на вечерю, а мене заставляє товкти в ступі сало доти, доки товкач не вкриється густо тлущем. Тим часом приведе сюди ще кількох таких самих як він шибайголів і давай гостям оцього товкача в задниці запихати!

Як зачули цигани теє, то вмить зірвалися на ноги і дьору! А тут і чоловік підоспів.

– А де ж гості?

– А бодай тебе з твоєю циганвою! Вони вкрали казан хашу і чкурнули. Купець вискочив на вулицю як був – з торбою хліба! справді побачив, що цигани кивають п'ятами.

– Та чого ж ти витріщився! – вилаялася жінка. – Біжи доганяй!

Купець кинувся навздогін, волаючи:

– Гей! Стійте! Зупиніться! Дайте бодай навальника вмочити!

Він мав на увазі вмочити хліб у хаш, а цигани подумали, що про товкач йдеться і з переляку так почесали, що аж у Брюховичах відхекалися.

Вернувся купець додому, перекусив пісним хлібом і спати завалився. А жінка підігріла хаш, винесла його в садок, де вже її коханець чекав, та удвох любенько й змолотили цілий казанок.

ЦИГАНИ

АБИ ТАТО НЕ СОРОМИЛИСЯ

Усім відомо, що селяни живуть у селі, городяни – в місті, а цигани – в таборі. Чому так воно споконвіку повелося, теж відомо. Хто ж коли бачив цигана, який хоча б раз на тиждень нічого не крав у сусіда? Мабуть ніхто. А тепер уявіть собі сусіда, котрий погодиться, щоб у нього щотижня щось крали. Не можете? Я теж. От і цигани теж не можуть. Тому доводиться їм жити в таборах і часто переїжджати з місця на місце. Щоб красти потроху всюди.

А не красти цигани теж не можуть. Це їхня характерна риса, і вони нею навіть пишаються. Серед своїх, звичайно. Бо ж нам з вами цього не зрозуміти. От одного разу, ще за старих часів, на Збоїськах стояв циганський табір. І один циган мав малого сина. І все було би добре, якби не одна вада циганчука: за все своє недовге життя він ще жодного разу нічого не вкрав. Довго терпів старий циган, але врешті покликав сина і мовив:

– Чекав я, чекав, коли ти нарешті порозумнішаєш, та бачу, що не дочекаюся. Сьогодні ж піди та вкради що-небудь. Та так, щоб всі у таборі про це дізналися, а то соромно людям в очі дивитися. Циганчук, а такий чесний.

Нічого не вдієш – пішов малий до праці. Вийшов з табору і подався до найближчої хати. Там саме сіли обідати. Привітався хлопець та й просить:

– Пане-добродію, чи не дали би-сьте кавалок сала? Тато вам завтра віддадуть.

Господар був чоловік добрий. І хоч не дуже циганчукові повірив, але відрізав шмат сала і дав.

Прибіг додому малий та й показує те сало татові. Цілий табір збігся подивитися, як такому малому вдалося вициганити стільки сала.

Батько аж очі протер:

– Розкажи-но, сину, як ти його крав?

А циганчук гонорово відповідає:

– Та я не крав, а позичив, а ви, тату, завтра віддасте.

Батько розлютився не на жарт – тепер увесь табір сміятиметься з нього і його дурного сина. Схопився циган за батога і ну періщити хлопця.

– Зараз же мені віднеси сало, звідки приніс. А повернешся з порожніми руками – зіб'ю на квасне яблуко.

Вхопив циганчук сало та, обливаючись слізьми, побіг до доброго господаря. Віддає йому сало, а господар дивується:

– А що таке? Татові розхотілося сала?

– Та ні, пане-добродію, тато пошурував трохи мамі задок, щоб її не ломило, пошурував та й назад вертає.

– А чорти б ваше сало їли! – крикнув господар та спересердя шпурнув тим салом у циганчука. – Забирайся до дідька від мене з тим салом і не з'являйся більше на очі.

Циганчукові тільки того й треба було. Він забрав здобич і поніс додому, радіючи, що тепер його татові ніхто не буде очей колоти.

ЦИГАНКА З МЕРТВОГО ТАБОРУ

Жив собі один молодий циган на ймення Вайда, що походив із заможного роду осілих на Збоїщах циган. Займався він тим, що продавав на ярмарці коней.

Якось погнав коней до Чернівців і вигідно продав, а коли повертався, то застала його в дорозі глупа ніч. Пошукав собі затишну місцину і вже вмовився було спати, коли почув циганську пісню. Сів він на коня й рушив на голос. Недалеко проїхав, аж дивиться – на лузі біля ріки розкинувся циганський табір. Біля яскравих вогнищ сидять цигани і співають, але якось так сумно-сумно, аж серце краялося. Ніколи Вайда не чув таких журливих пісень. Але вирішив до табору не наближатися, та поспостерігати збоку.

Стриноживши коня, підкрався він якомога ближче і раптом побачив біля одного багаття дуже гарну дівчину. Як глянув на неї Вайда, то більше очей не відводив. Боявся, що як тільки склепить повіки, то дівчина зникне і він уже її не знайде.

Перед світом вляглися співи і танці, а цигани почали розбредатися по шатрах. Вайда запам'ятав шатро, в якому зникла дівчина і вирішив її викрасти. Якийсь час почекав, поки сон циганів зморить, а тоді тихенько прокрався до шатра.

Коли ж він зазирнув усередину, то ледве стримався, щоб не закричати від жаху. В шатрі лежали порубані, посічені цигани, у кого рук нема, у кого ніг, а в кого голови. Все шатро всередині затраскане кров'ю. Зметикував тоді Вайда, Що натрапив на мертвий табір. Але так його та дівчина полонила, що вирішив собі чи мертво чи живу, а таки з собою забрати.

Відкинув кілька тіл і побачив її. Лежала ціла й неушкоджена, але бліда і холодна.

Схопив її хлопець на руки, виніс із шатра і щосили побіг до коня. За хвилину він уже мчав у напрямку Львова.

Їхав отак цілий день і цілий вечір, а рівно опівночі дівчина стрепенулася й ожила.

– Де я? – скрикнула вона. – Що зі мною? Куди ти мене везеш?

– Я – Вайда. Циган зі Львова. Я втрапив на ваш табір і, як побачив тебе, то вирішив, що будеш моєю. І викрав тебе.

– Ти збожеволів? Та ж мої брати певно вже слідом твоїм їдуть. А як наздоженуть, то вб'ють. Чи тобі невідомо, що від мертвих ніде не сховаєшся? Повертай негайно коня назад!

– Я братів твоїх не боюся, ані кого іншого. І ти будеш моєю, хоч би я мусив з цілим світом за тебе битися.

Щойно промовив це, як далеко позаду долинув стукіт кінських копит.

– Горе тобі! – заголосила дівчина. – Вони нас наздогнали!

Так воно й сталося. Брати наздогнали втікачів, сестру забрали, а Вайду побили так, що він довго без пам'яті лежав. А коли очуняв, то сів на коня і назад рушив туди, де мертвий табір розташувався. Поклав собі без дівчини додому не повертатися.

Пізно вночі прибув на те саме місце і знову причаївся в кущах неподалік. Цигани співали і танцювали, а на світанку розбрелись по шатрах.

І знову Вайда викрав дівчину і намагався якнайдалі від'їхати від табору за дня, та тільки все намарно – догнали його брати і скинули з коня і жорстоко побили.

– Ні, так легко я не поступлюся, – були його перші слова, коли він отямився.

Оце впертюх! Так ніби й не чув про те, що коні у мерців прудкіші вітру і, коли у живого кінь дороги шукає, то у мертвого навпростець летить, ні ліс, ні болото, ні гори йому не перешкода, а по воді він мчить, як по суходолу.

То й не диво, що мертві брати і втретє Вайду наздогнали, але цього разу вже його не били, а сказали:

– Де ти взявся такий на нашу голову? Чи ти не тямиш, що ніколи від нас не втечеш?

– А що я маю робити, коли закохався без пам'яті у вашу сестру?

– Що робити? Ну, коли ти такий змисний, то вчини нашу волю... Сталося з нами лихо.

Ми спинилися табором на лузі недалеко села, а коні наші забрели на людські поля та й жито випасли, а що не випасли – геть столочили. Ми ж, усю ніч протанцювавши та проспівавши, міцно заснули. Вранці селяни, як уздріли яку ми їм шкоду поробили, похапали вила, коси, сокири та й порубали нас, посікли геть усіх. І тепер ми спокою не маємо, а щоночі виходимо з землі. Так уже багато разів повторюється та наша остання ніч і нема їй ні кінця, ані краю, а душі наші поневіряються і спокою не мають. Коли ж ти хочеш нам допомогти, то їдь за нами і поховай нас, як належить, відспівай і помолися за упокій наших душ.

Вайда пообіцяв уволити їхню волю і брати, забравши свою сестру, зникли. Всю ніч він їхав до того місця, де розташувався мертвий табір, і якраз над ранок доїхав. Густий сизий туман клубочився довкола. Табір спав мертвим сном.

Вайда виконав прохання братів, поховав мертвий табір і відспівав. Лише одне він зробив не так: мертвої сестри не поховав таки, а знову узяв її перед себе на коня і помчав додому.

Опівночі дівчина ожила і гірко заплакала:

– Вайдо, Вайдо! Нерозумний юначе! Чому ж ти моїх братів не послухав? Чому зробив наперекір? Тепер моя душа ніколи спокою не знатиме, вічно я буду блукати і поневірятися! Горе мені, горе!

Та з тими словами циганка зникла і Вайда зостався сам. І враз відчув, як охопила його слабкість така, що ледве в сідлі тримався. Вранці доїхав до Львова і впав знесилений в обійми батьків. Ще три дні він прожив у лихоманці і маячні та й помер.

ПОЛЕ КОСТЕЙ

Одного разу розташувався циганський табір на лисинецькому полі, якраз де колись татарів побито було.

Розкинули вони шатра, розпалили багаття. Циганчуки хутенько метнулися збирати ломаччя. Але окрім хмизу почали зносити й кістки, шмаття різне, поламани сагайдаки і списи – одне слово все, що під руки попадалося.

Вночі табір уклався спати, але заснути не зміг. Раптом почулися постріли, засвистіли стріли, задзенькотіли шаблі, заіржали коні – жах якийсь.

Цигани позривалися на ноги, похапали вила, сокири, рушниці, пістолі, і стали боронитися. А татарва напирала з усіх сторін.

– Алла! Алла! – лунає в повітрі.

Цигани й собі стріляти почали. Хто косою махає, хто вилами штрикає – уже й поранені є. Собаки хвости підібрали, виють сполохано. Коні циганські іржать, б'ють копитами, рвуться на прив'язі.

Але – о диво! – жодна стріла не влетіла до татарського табору й жодного татарина так ніхто й не побачив. А як перші півні заспівали, усе враз затихло.

Цигани роззирнулися і побачили довкола повно кісток і черепів людських та кінських.

– Слухайте, з ким же ми билися? – здивувалися усі. – Та ж ми самі по своїх стріляли, самі себе сокирами рубали?

І справді з десяток циганів кривавили. А весь табір завалений кістяками.

Цигани позбирали ті кості і спалили. А наступної ночі знову те саме: шум, тріск, татарське "алла", постріли і дзенькіт шабель... Цього разу невидимий ворог уже валив намети, поров подушки, пір'я кружляло в повітрі і забивалося в роти.

Цигани похапали зброю, збилися до купи і так до перших півнів простояли. А як розсвіло, побачили, що знову весь табір кістками завалено.

– Що ж воно за напасть така? – будкалися одні, збираючи кості.

– Пора нам звідси чкуряти, – вирішили інші, пакуючи намети. А старі порадилися і сказали:

– Мусимо ті кості поховати. Треба зібрати їх з усього поля.

Так вони й зробили. Позбирали кості, викопали глибоку яму і кинули туди не тільки кістки, але й попіл з багаття. Потім засипали землею, а старі жінки покропили могилу джерельною водою через решето та й по всьому.

І гадаєте табір після цього перекочував на нове місце? Еге, якби ж то так! Не знаєте ви циган. Лишилися вони ще й на третю ніч.

– Нехай там що, а мусимо дізнатися, чи це кості були причиною переполоху.

Позапалювали вони вогні, сидять, люльки курять і чекають, що ж то далі буде.

От і північ настала. Дерев зашуміли, загули, сполохано скрикнула якась птаха. І тут з-під землі почувся стогін – тяжкий такий, що аж душу вивертав. Стогін і плач.

І хоча вже ніхто на циганів не нападав, але склепити їм повіки не довелося. До самого світанку земля стогнала і плакала.

Вранці цигани покинули лисинецьке поле.

Спасибо, что скачали книгу в [бесплатной электронной библиотеке Royallib.ru](http://Royallib.ru)

[Оставьте отзыв о книге](#)

[Все книги автора](#)